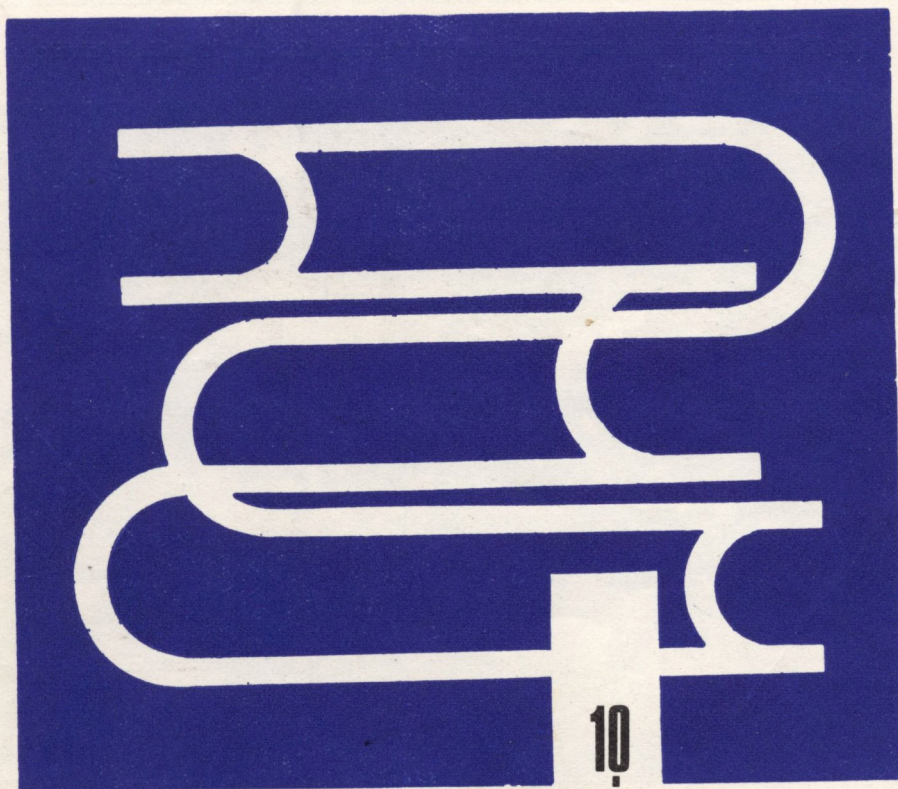

P400(2)

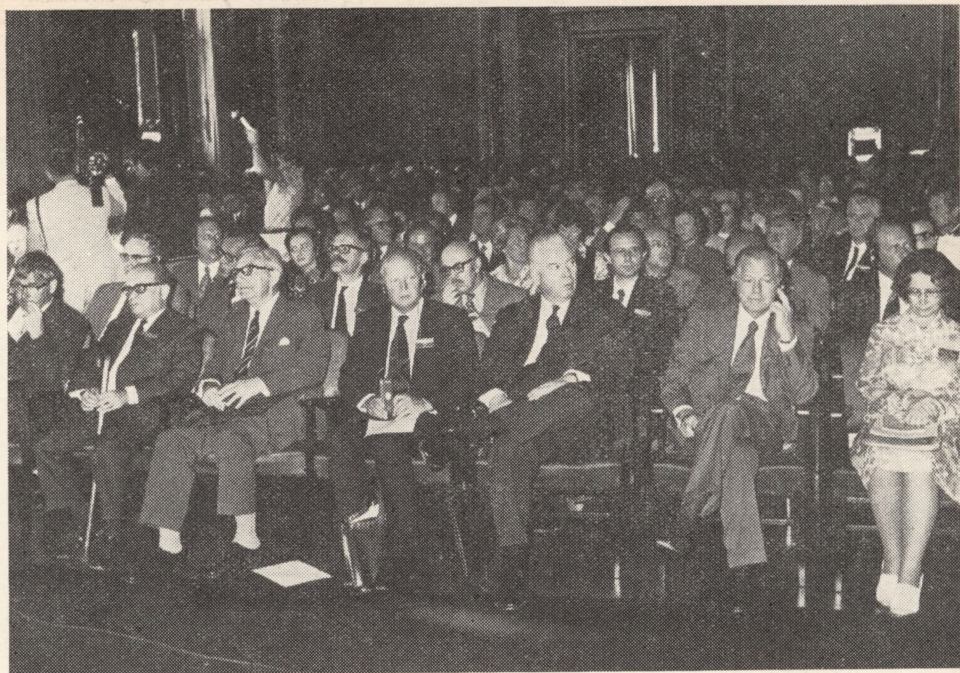
KÖNYVTÁROS

10
OKTÓBER

1972

Kölcsönözhető

Az IFLA-tanácskozás megnyitójának résztvevői (Hámori Gyuláné felvételei)

TARTALOM

A könyvtárosok világkonferenciája	571
<i>Dr. Orbán László</i>	574
<i>Herman Liebaers</i>	577
<i>Dr. Mátrai László</i>	579
<i>Darvas József</i>	585
<i>Gordon N. Ray</i>	587
<i>Hubay Miklós</i>	588
<i>O. Sz. Csubarjan</i>	591
<i>John Boon</i>	593
<i>Dr. Robert Escarpit</i>	594
KOVÁCS MÁTÉ 1906—1972	596
NAGY ATTILA: Az Akadémia tudományos ülásszaka a könyv szerepéről (2.) ...	599
A Szabó Ervin-emlékérem első kitüntetettjei	602
Kiváló népművelők	604
GERŐ GYULA: Celldömölk nagy ünnepe	606
A lapokban olvastuk (Észak-Magyarország)	609
TÓTH JÁNOS: Egy városi tanács könyvtárfenntartó tevékenysége	610
SEBŐ FERENC: Bővíthető falusi könyvtárak tervei II.	611
PINTÉR MÁRTA: Az országos könyvtártudományi pályázat felújítása	614
HALÁSZ BÉLA: Az újfajta pályázat sikere Veszprém megyében	615
A könyvtáros törzsgárdát köszöntötték a húsz éves megyei könyvtárak	616
PRAZNOVSZKY MIHÁLY: Olvasótábor gyermekeknek	617
A könyvtárak életéből (<i>Németh László</i>)	619
Hírek	620

TÁJÉKOZTATÓ

ILLYÉS GYULA 70 éves (<i>Bozókly Éva</i>)	621
Beszélgetés GRANASZTÓI PÁLLAL (<i>Katona Jenő</i>)	622

KÖNYVEKRŐL

Jegyzetek négy ifjúsági történelmi regényről (<i>Tóth Károly</i>)	625
--	-----

KÉZIKÖNYVTÁR

Két kézikönyv — gyermekkönyvtárosok számára (<i>Bozókly Éva</i>)	629
---	-----

BIBLIOGRÁFIÁK

GYURIS GYÖRGY: Dugonics könyvtára (Tóth András) ... 632

A borító hátlapján a Szabó Ervin-émlékem, Vigh Tamás szobrászművész alkotása

Из содержания

38. общее собрание Международной федерации обществ библиотечарей (ИФЛА), имевшее место в Будапеште с 26 августа по 2 сентября 1972 г. (Итоги, доклады) (571);

Атила Надь: Научная сессия Венгерской академии наук по случаю международного года книги, занимающаяся ролью книги сегодня 2. (599);

Ференц Шебе: Проекты расширяемых сельских библиотек 2. (611);

Марта Пинтер: Об общегосударственном конкурсе по библиотечному делу (614);

Михай Празновски: Летний лагерь для детских читателей (617);

Эва Бозоки: Поэту Дюла Ийеш 70 лет (621).

From the contents

The 38th IFLA Conference, Budapest, 26th August — 2dn September, 1972 (Summary, lectures) (571);

Attila Nagy: Scientific session of the Hungarian Academy of Sciences on the role of the book in the contemporary world. Pt. 2. (599);

Ferenc Sebő: Blueprints for expandable village libraries. Pt. 2. (611);

Márta Pintér: About the national library science contest (614);

Mihály Praznovszky: Summer reading camp for children (617);

Éva Bozóky: The 70 years old Gyula Illyés (621).

Aus dem Inhalt

Der 38. IFLA-Kongress in Budapest, 26. VIII. 9. IX. 1972. (Zusammenfassung, Vorträge) (571);

Attila Nagy: Die wissenschaftliche Sitzung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften aus Anlass des Weltjahres des Buches über die Rolle des Buches in den heutigen Zeiten 2. (599);

Ferenc Sebő: Pläne für die Erweiterung von Dorfbibliotheken 2. (611);

Márta Pintér: Über den bibliothekswissenschaftlichen Landeswettbewerb (614);

Mihály Praznovszky: Sommerlager für lesende Kinder (617);

Éva Bozóky: Der 70 jährige Gyula Illyés (621).

Cikkeink szerzői

Bozóky Éva, a Könyvtáros rovatvezetője; Gerő Gyula, a Könyvtáros olvasószervezője; Halász Béla, a Veszprémi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; Katona Jenő, a Könyvtáros ny. főszerkesztője; Nagy Attila, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; Pintér Márta, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; Praznovszky Mihály honvédségi könyvtáros, Hatvan; Sebő Ferenc, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; Tóth András, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; Tóth Károly tanár, Pécs.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Szerkesztő bizottság: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—06 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint.

72.8307 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető Janka Gyula igazgató

A KÖNYVTÁROK VILÁGKONFERENCIÁJA

A könyv és az olvasás nemzetközi évének megrendezésével a történelemben először került sor *világméretű közös akciókra, tevékenységre a könyv, az olvasás érdekében*. A nemzetközi könyvvég legkiemelkedőbb eseménye az IFLÁ-nak, a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének augusztus 26-tól szeptember 2-ig Budapesten lezajlott, 38. közgyűlése volt, amely *A könyv és az olvasás a változó világban* c. központi témát vitatta meg. A nagyjelentőségű tanácskozáson a kultúra és a könyvtárügy kiemelkedő nemzetközi reprezentánsai vettek részt, ezért méltán nevezhetjük a közgyűlést a könyvtárosok világkonferenciájának.

Nagy megtiszteltetés számunkra, hogy a nemzetközi könyvvégnek ez a tanácskozása éppen hazánkban zajlott le. Benne van ebben a tényben szocialista építésünknek és a magyar könyvtárak munkájának elismerése, megbecsülése is.

A Magyar Tudományos Akadémia múlt századi pompás palotája ünnepi külsőt öltött a vendégek fogadására, akik negyven ország képviselőiben mintegy ezren jelentek meg a megnyitón.

Az általános téma

A közgyűlés hivatalos megnyitására az elnökség és a tanácsadó bizottság, továbbá több más bizottság ülése után, augusztus 28-án 11-kor került sor az Akadémia dísztermében. A Magyar Népköztársaság Kormánya nevében Dr. Orbán László, a művelődésügyi miniszter első helyettese üdvözölte a konferenciát, majd Dr. Helmut Arntz, a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (FID) alelnöke, Dr. Lázár Péter, az UNESCO küldötte és Dr. Sebestyén Géza, a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) képviselője mondott üdvözlő szavakat.

A megnyitó beszédet Dr. Herman Liebaers, az IFLA elnöke tartotta. Az általános téma megtárgyalását Dr. F. E. Mohrhardt, az USA könyvtárakat támogató tanácsának vezetője kezdte rövid előadással, majd Dr. Mátrai László akadémikus, a budapesti Egyetemi Könyvtár főigazgatója, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke tartotta meg an-

gol nyelven a főreferátumot. Ezután Darvas József, a Magyar Írók Szövetségének elnöke üdvözölte a konferenciát.

A délután folytatódó tanácskozás első előadója Dr. Gordon N. Ray, a Guggenheim-alapítvány elnöke volt, utána F. L. Popp, a Könyvkereskedők Nemzetközi Szövetségének titkára (Bécs) és Hubay Miklós drámaíró, a Szerzők és Fordítók Nemzetközi Tanácsának képviselője tartott előadást.

Az általános téma tárgyalása 30-án folytatódott O. Sz. Csubarjannak, a pedagógiai tudományok doktorának, a Lenin Könyvtár igazgatójának felszólalásával, akinek nagyhatású előadása után J. Boon, a Kiadók Nemzetközi Szövetségének elnöke következett szólásra, majd felolvasták Dr. Robert Escarpitnak, a neves francia olvasás-szociológusnak a konferenciára készített előadását.

Szekciók és bizottsági ülések

A plénium tárgyalásai mellett egész héten folytak a különböző szekciók és bizottságok ülései, amelyeken a szakemberek a könyvtárügy időszerű kérdéseivel foglalkoztak. A gyermekkönyvtári albizottságban a gyermekirodalom irányzatiról folyt vita Virginia Heviland (USA), Walter Scherf (NSZK) és Vargha Balázs előadása kapcsán, majd megbeszélték a gyermekkönyvtári munka IFLA-szabványainak módosítására készített javaslatot.

A ritka és értékes könyvek szekciójában Dr. Borsa Gedeon számolt be az utolsó évtized magyar könyvtörténeti kutatásairól, H. D. L. Veruliet (Antwerpen), a bizottság titkára bejelentette, hogy Hágában még az idén megjelenik az elmúlt esztendő könyv- és könyvtártörténeti könyveinek és cikkeinek bibliográfiája, amely 27 ország közreműködésével jött létre.

A kórházi könyvtárak szekciójában Bereczky Lászlóné ismertette a magyar kórházi könyvtárak számára javasolt szabványokat. Eileen Cumming (Edinburgh) a kórházi könyvtárakban végzendő felmérések jelentőségéről, Lisbeth Höök (Stockholm) a testi fogyatékosok részére kiterjesztett könyvtári szolgálat

stockholmi eredményeiről számolt be. Az alszekció mellett foglalt állást, hogy a kórházi betegeket hátrányos helyzetben levő olvasóknak kell tekinteni.

A nemzeti és az egyetemi könyvtárak bizottságában Dr. Jőború Magda, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója ismertette a nemzeti könyvtárnak a magyar könyvtári rendszerben betöltött funkcióját. Gombocz István ugyanitt a kiadványcsere szakértők bécsi konferenciájáról számolt be.

Bizottságok és albizottságok foglalkoztak a könyvtárosképzés, a katalogizálás, a nagyvárosi könyvtárak, a statisztika és szabványosítás, a könyvtáráépítés, a gépésítés és a közművelődési könyvtárak fenntartásának és szolgáltatásainak kérdéseivel. A szekciók és bizottságok különböző javaslatokat és határozatokat készítettek elő. Munkájuknak és tárgyalásaik eredményeinek ismertetésére következő számunkban visszatérünk.

Kiállítások

A nemzetközi könyvtáros találkozó idején több reprezentatív kiállítás mutatta be a magyar könyvkultúrát. Az Akadémia előcsarnokában a Könyvtártudományi és Módszertani Központ állított össze Oláh Attila és Szamos Iván közre-

működésével bemutatót a magyar könyvtárak tevékenységéről.

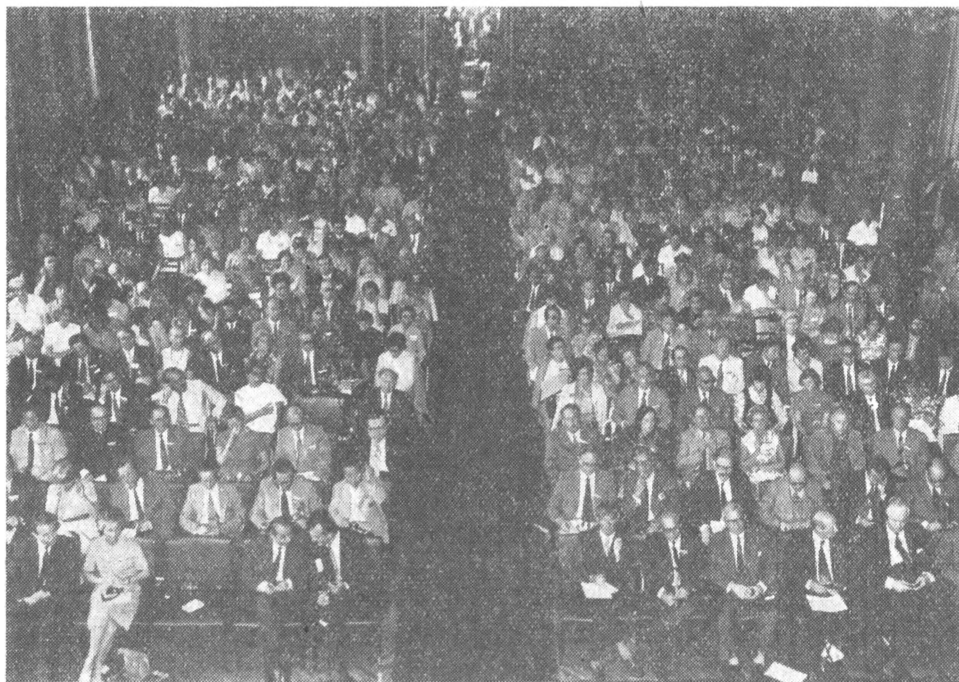
A budai Várpalotában *A mai magyar könyv* címmel nyílt kiállítás, amely keresztmetszetszerűen tárta fel a magyar könyvkiadás számbeli és minőségi fejlődését, bemutatván különböző kiadványfajtákat és a hazai könyvművészet csúcsteljesítményét jelentő kiadványokat.

A nemzetközi könyvtároskonferencia idején nyílt meg a *Bibliotecnica '72* című kiállítás a Technika Házában. Erről augusztusi számunkban adtunk előzetes tájékoztatót.

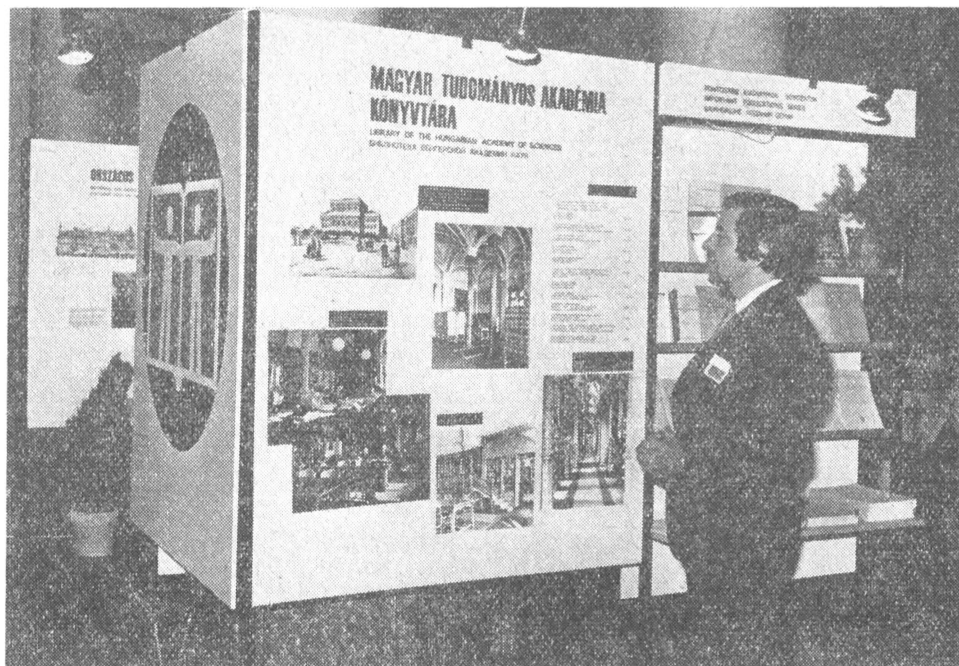
Látogatások

A konferencia résztvevői a tanácskozások idején kívül látogatást tettek az Országgyűlési Könyvtárban, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központban, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában és több fiókjában, az Állami Gorkij Könyvtárban, más fővárosi könyvtárakban és a Könyvtár-ellátó Vállalatnál.

Szeptember 1-én pedig 7 csoportra tagozódva vidéki könyvtár- és műemléklátogatásokat tettek Borsod, Fejér, Heves, Komárom, Pest, Somogy és Veszprém megye területén. A külföldi szakér-

A megnyitó közönsége (Hátori Gyuláné felvétele)

Az Akadémia előcsarnokában rendezett kiállítás egyik részlete (Hámori Gyuláné felvétele)

tők elismeréssel nyilatkoztak a magyar könyvtárépítéssel legújabb eredményeiről, de kiemelték kedvező általános tapasztalataikat is. Például *H. C. Campbell* kanadai küldött pohárköszöntőt mondott a lillafüredi Palota Szállóban tartott ebéden s kijelentette, hogy most van először Magyarországon, de a közeljövőben újra felkeresi hazánkat, mert szeretné országunkat jobban megismerni.

A tanácskozások befejezése

A plenáris záróülésen a küldöttek megemlékeztek a konferencia idején elhunyt *Dr. Kovács Máté* professzorról, aki hosszú éveken keresztül dolgozott a nemzetközi könyvtárasszociációkban. A közgyűlés ismét *Dr. Herman Liebaerst*, a brüsszeli Királyi Könyvtár igazgatóját választotta meg a nemzetközi szövetség elnökéül. Elhatározták, hogy jövőre a franciaországi Grenoble-ban rendezik meg a közgyűlést.

Az ülés végén az IFLA elnöke köszönetet mondott a vendéglátóknak a konferencia kitűnő megszervezéséért. Ennek kifejezésére IFLA-érdemrendet nyújtott át *dr. Mátrai Lászlónak*, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökének.

FID és IATUL ülések

Az IFLA közgyűlésének befejezése után kezdődött a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (FID) konferenciája. Ez a tanácskozás lapzártakor még tartott, munkájáról következő számunkban adunk tájékoztatást.

A Műszaki Egyetemi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége (IATUL) ez évi második elnökségi ülését szintén az IFLA rendezvényekhez kapcsolódva tartotta Budapesten. Az elnökség előkészítette az 1973-ban Koppenhágában megrendezésre kerülő 5. IATUL konferenciát. Döntött az IATUL Proceedings tematikateréről is. Az elnökségi funkciók 3 éves időtartamának leteltével személyi változásokra került sor. Megvált funkciójától *Dr. Héberger Károly* első elnökhelyettes (Magyarország), valamint *E. Törnudd* (Finnország) és *A. Horton* (Ausztrália). Az elnökség új tagjai: *Dr. G. A. Hamel* (Hollandia), *Dr. V. Wehefritz* (NSZK) és *K. Thalberg* (Norvégia). Az elnökség következő ülését 1973. június 5-én Koppenhágában tartják, ahol az elnökségi funkciók elosztásáról döntenek.

Az alábbiakban az IFLA plenáris ülésének legfontosabb előadásait közöljük teljes terjedelemben, vagy kivonatban.

Orbán László üdvözlő beszédét mondja. Az elnöki asztalnál balról jobbra: dr. H. Arntz, a FID alelnöke, dr. Lázár Péter, az UNESCO osztályvezetője, dr. H. Liebaers, az IFLA elnöke, dr. Mátrai László, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke, M. I. Rudomino, az IFLA alelnöke (Hámori Gyuláné felvétele)

DR. ORBÁN LÁSZLÓ

a művelődésügyi miniszter első helyettese

Tovább nő a könyvtárak társadalmi jelentősége

A vendéglátó házigazda udvarias kötelességénél sokkal többet: őszinte örömet és megtiszteltetést jelent számomra, hogy a *Magyar Népköztársaság* *kormány*a nevében Budapesten üdvözölhetem a világ könyvtárosainak nagyrabecsült nemzetközi testületét, az IFLA vezetőit és küldötteit.

Büszkeséggel vegyes jó érzés tölt el, hogy éppen 1972-ben, vagyis az UNESCO által meghirdetett *nemzetközi könyvévben* keresték fel hazánkat a közgyűlés alkalmából.

Számunkra az 1972-es év még egy különösen kedves évfordulót vezet be. Mint bizonyára ismeretes önök előtt, Magyarországon, nem messze innen, a Duna túlsó partján — Budán — 1473 pünkösdjére készült el az első nyomtatott könyv, a *Chronica Hungarorum*, s 1472 második felében Hess András már javában dolgozott rajta. Így — a nemzetközi könyvévvel rimeltetve — már az idén joggal kezdhethük meg *nyomdászatunk 500. évfordulójának* ünneplését is.

Nyomdászatunk 500. évfordulóján mindenekelőtt népünk haladás és művelődés iránti töretlen vágyára kívánunk emlékezni, de arra is, hogy a haladás és a műveltség előmozdítása érdekében mindig szívesen fogadtuk a külföldről jött ösztönzéseket és vívmányokat, mindig szívesen éltünk a *nemzetközi összefogás* kínálta lehetőségekkel. Az első magyarországi nyomtatott könyv ugyancsak nemzetközi összefogás eredményeként született meg: Hess András német volt, Rómából jött Budára, magyar fogadta pártfogásába.

Tudjuk, hogy az IFLA és személy szerint a könyvtárosok szerte a világon nagy lelkesedéssel vettek részt a nemzetközi könyvév előkészítésében és tettek érte, hogy annak nemes célkitűzései valóra váljanak. Itt Magyarországon is igyekeztünk gazdag programot kidolgozni erre az évre, hogy a könyv a lakosság mind nagyobb, mind szélesebb rétegeinek „mindennapi kenyerévé” váljék. Az UNESCO jelszava: *Könyvet mindenki kezébe!* — a mi jelszavunk is. Céljaink összecsendülnek: hazánkban mintegy 25 év óta — vagyis a szocialista társadalom építésének kezdete óta — kormányzati célkitűzés, hogy a magyar nép olvasó nép legyen. S ha ezt a nagy célt még nem is értük el, elmondhatom, hogy munkánknak van eredménye. Hazánk minden lakosára ma évente több mint 5 kiadott könyv jut, több mint ötször annyi, mint a háború előtt. A 10 milliós Magyarországon a könyvtáraknak több mint 2 és negyedmillió beiratkozott olvasójuk van. Emellett a lakosság is évről évre több pénzt fordít könyvvásárlásra, 1971-ben 15 százalékkal többet, mint a megelőző évben. Igaz, nálunk olcsó a könyv, nagyon olcsó — éppúgy, mint a többi kulturális termék és szolgáltatás —, és hozzáférhető a legszélesebb néprétegek számára. Kulturális politikánk szerint

ugyanis *a kultúra termékei* — mindenekelőtt a könyv — *nem árut, hanem értéket jelentenek* és képviselnek. Előrehaladásunkat sem pusztán csak az anyagi javak termelésének és fogyasztásának egy főre eső mutatószámain mérjük, hanem a kiművelt emberfők sokaságán, az egy főre eső „kulturális fogyasztás” gyarapodásán is.

Petőfi Sándor, a nagy költő és forradalmár születésének 150. évfordulóját ünnepeljük a jövő évben. Az ő útján járunk, az ő álmait kívánjuk megvalósítani. Ő azt kívánta, hogy minden ember odaülhessen a bőség asztala mellé, de azt is, hogy — az ő szavaival élve — a szellem napvilága ragyogjon be minden ház ablakán.

Tisztelt közgyűlés!

Kulturális eredményeinkről, fejlődésünkről beszéltem. Ám az az eredmény, amely ma még örömmel tölt el bennünket, holnapra már kevés lesz, és új gondok, erőfeszítések forrásává válik. Ahogy előre haladunk és ahogy fejlődik a társadalmi és gazdasági élet, úgy növekednek a követelmények és az igények is a több tudásra, műveltségre. Ehhez pedig több könyv és könyvtár, több olvasó kell. *Több kultúra, több tudás kell* azokhoz az újfajta emberi kapcsolatokhoz és ahhoz az új életforma kialakításához is, amelyre törekszünk, amelyet áthat az emberség, a közösség szolgálata, s amelyben sokoldalúan kibontakozik az ember személyisége, minden képessége és tehetsége. E cél elérésében igen fontos szerep vár a különböző közművelődési és kulturális, tudományos intézményekre, közöttük különösen a könyvtárakra, amelyek nem csupán passzívan őrzik az emberiség szellemi kincseit, hanem mindinkább *a kulturális kisugárzás gyűjtőpontjai lehetnek*, amelyek tevékenyen formálják gazdaggá, emberivé az olvasók igényeit és aktív részvételre ösztönöznek a kultúrában és a közösség életében.

Ebből is láthatják Önök, hogy mi optimisták vagyunk a könyvet és az olvasást, a könyvtarat és általában a kultúrát illetően. Meggyőződésünk, hogy *a jövőben tovább nő a könyvtárak társadalmi szerepe*. Nem osztjuk azokat a nézeteket, amelyek szerint a változó világban a könyv és az olvasás szükségszerűen válságba jut, amelyek a „Gutenberg-korszak” alkonyát jósolják. Nem féljük a könyvet, az olvasást a tudományos és technikai forradalomtól, a tömegkommunikációs eszközök forradalmától. A televízió — ha nincs üzleti céloknak alárendelve, hanem a társadalom fejlődésének és a nép igényeinek szolgálatába állítják — nem riválisa és ellensége, hanem barátja és segítője a könyvnek és az olvasásnak.

Elnök úr!

E közgyűlés fő témája: „Az olvasás a változó világban.” Mi ezen a változó világban mindenekelőtt *fejlődő világot* értünk, olyan világot, amelyre mindinkább rányomja bélyegét a társadalmi haladás, a tudományos és technikai forradalom, a népek, nemzetek közötti együttműködésnek és a világ békéjének új lehetőségei. Persze, jól tudjuk, az emberiséget és benne a kultúrát sok veszély is fenyegeti. Ám a világ demokratikus erőinek, a békére vágyó, teljesebb kultúrára törekvő népeknek összefogása le tudja küzdeni ezeket a veszélyeket. Ennek *a változó-fejlődő világnak követelménye, igénye és eredménye egyaránt a könyv, az olvasás, a könyvtár és általában a kultúra növekvő szerepe*. Mi optimisták vagyunk az emberiség jövő fejlődését, a békét illetően, mi bízunk az emberben és ezért is meggyőződésünk, hogy ez a változó világ nem megkérdőjelezi, hanem gazdagítja a kultúrát és soha nem látott új lehetőséget tár fel a könyv, a könyvtárak fejlődése számára is.

Mélységesen egyetértünk a világ kulturális minisztereinek velencei, majd az európai országok kulturális minisztereinek helsinki értekezletén elfogadott ajánlásokkal, amelyek hangsúlyozzák a béke, a népek, nemzetek közötti megértés és a kultúra kapcsolatát.

Ez az összefüggés fennáll úgy is, hogy *a béke és biztonság feltétele a kultúra virágzásának*, és úgy is, hogy a kultúra alkotóinak, művelőinek és intézményeinek nemes hivatása és elsőrendű kötelessége tevékenyen kivenni részüket a békéért folyó küzdelemből, a nemzetközi kulturális kapcsolatok, a kultúra igazi humánus értékeinek cseréje útján is *erősíteni a kölcsönös megértés légkörét*.

Ezért is nagyra becsljük az olyan nemzetközi kulturális szervezetek tevékenységét mint amilyen az IFLA, és az olyan tanácskozást, találkozást, mint az önök jelenlegi közgyűlése. Ezek jelentősen hozzájárulnak a különböző országok, nemzetek

közötti megértés, együttműködés erősítéséhez, a nemzetközi kulturális kapcsolatok fejlesztéséhez és ezen keresztül a béke és haladás ügyéhez.

Ha kiemelem, Elnök úr, az önök tanácskozásának ezt a társadalmi, sőt, hogy úgy mondjam politikai fontosságát is, ezzel korántsem akarom lebecsülni a szakmai tapasztalat és eszmecsere jelentőségét az önök mostani munkájában. Ezt kedves vendégeink és a kongresszus résztvevői nálam persze sokkal jobban ismerik. De azt én is tudom, hogy *könyvtáraink* — hogy végezetül visszatérjek eredeti témánkhoz — sokat köszönhetnek a nemzetközi kapcsolatoknak és összefogásnak. Erőfeszítéseink a könyvtárügy terén korántsem lettek volna olyan eredményesek a mások eredményeinek tanulmányozása, alkalmazása, a nemzetközi összefogás lehetőségének kiaknázása nélkül. A szocialista könyvtárügy megteremtéséhez alapvető segítséget jelentett számunkra a *lenini elvek követése*, a szovjet könyvtárosok gyakorlata. Hasonlóképpen figyelemmel kísértük a többi szocialista ország, továbbá más társadalmi berendezésű államok könyvtárpolitikáját és könyvtári gyakorlatát is, és tapasztalataikat munkánkban hasznosítottuk. Könyvtárügyünknek továbbra is szüksége van a nemzetközi kapcsolatokra, annál is inkább, mivel a *könyvtári ellátás lényegéből következően nemzetközi*, és annál is inkább, mivel kis ország, elszigetelt nyelvű nép vagyunk. Valószínű, hogy a szellemi értékeknek a könyvtárakon keresztül lebonyolódó cseréjében sohasem fogunk megfelelni a kereskedelmi mérleg egyensúlyának. De meggyőződésem, ha e téren a világtól mi még többet is kapunk, mint amennyit adni képesek vagyunk, mégis a világ lenne szegényebb, ha hiányoznék belőle mindaz, amit mi tudunk hozzátenni.

Tisztelt közgyűlés! Elnök úr!

Meggyőződésem, hogy tanácskozásunk eredményes lesz. Könyvtárosaink igényelik és kérik, hogy adják át nekik hasznos tapasztalataikat a könyvtárfejlesztés terén. Hálásan fogadnak minden kritikai észrevételt, mert tudják, hogy a segítség őszinte szándékából ered, és mert jó céljaink és részleges eredményeink mellett világosan látjuk, hogy a *könyvtárügyben is sok még a tenni- és fejleszteni-való*. S ha eredményeink egyike-másika ösztönzően hat másutt, az megtiszteltetés számunkra. Látogasanak el könyvtárainkba és ha van idejük és lehetőségük, nézzenek körül az országban és ismerjék meg hazánkat, szocializmust, új életet építő magyar népünk és társadalmunk mindennapjait.

Kívánok önöknek itteni és otthoni munkájukban egyaránt sok sikert. Kívánom, érezzék jól magukat országunkban.

Köszönöm figyelmüket.

Az első sorban jobbról: Garamvölgyi József művelődésügyi miniszterhelyettes, Marczali László, a Kiadói Főigazgatóság vezetője, Kondor Istvánné, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának vezetője, E. Bjerregaard, a dán UNESCO bizottság főtájtára, dr. Maller Sándor, a Magyar UNESCO bizottság főtájtára, (Hátori Gyuláné felvétele)

H. Liebaers, az IFLA elnöke interjút ad Rapesányi Lászlónak (Niklai Katalin felvétele)

HERMAN LIEBAERS, az IFLA elnöke
a brüsszeli Királyi Könyvtár igazgatója

Elnöki megnyitó

(Kivonat)

I.

Megnyitómban szívem szerint talán egyébről sem beszelnék, mint a *nemzetközi könyvről*. Be kell azonban értem néhány megjegyzéssel — egyrészt, mert egyéb fontos kérdésekről is meg kell emlékezni, másrészt pedig mert a könyv témájával részletesen foglalkoznak majd plenáris üléseink, *Az olvasás a változó világban* összefoglaló címmel.

Miután az UNESCO Végrehajtó Tanácsa 1972-t — szovjet javaslatra — nemzetközi könyvévnek nyilvánította, az előkészítés első lépését az IFLA (Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége) tette meg azzal, hogy egyhetes tanácskozássra hívta össze 1971 tavaszán a könyvek termelésének és fogyasztásának képviselőit. Tevékeny részt vett szövetségünk a könyv megszervezésére alakult UNESCO albizottságban is.

A program kidolgozása két okból is nehéz dolog volt. Egyrészt a könyv olyan mindennapi szükségletet elégít ki, mint a kenyér; csak akkor figyel fel rá az ember, amikor nincs elég belőle. Másrészt a világ különböző országaiban kétféle, egymástól nagyon eltérő felfogás uralkodik a könyvről: a liberális gazdasági rendszerű országokban árucikknek tekintik, a szocialista országokban pedig a politikai nevelés, illetve a társadalmi haladás eszközeként. Ennek az ellentétnek az áthidalására elsősorban éppen a könyvtárosok hivatottak; ma még nincsenek is eléggé tudatában annak, hogy milyen jelentős ez a szerepük a béke és a humánus szempontjából. A mi szakmánk nem ismeri ezt a megosztottságot; a „jó könyvtár” fogalom ugyanazt jelenti a budapesti, a grenoble-i vagy az accrai könyvtáros számára.

A könyv szellemét juttatja kifejezésre az UNESCO-nak a közművelődési könyvtárakról újabb kiadott manifestuma is; az új szöveget közművelődési könyvtári szekciónk dolgozta ki.

II.

Ideje már, hogy szövetségünk valóban egyetemes legyen, vagyis a *fejlődő országok* képviselői is kellő számban, intenzíven bekapcsolódjanak munkájába. A főtitkári jelentésből kitűnik, hogy erre vonatkozó törekvéseink eredménnyel járnak: a múlt évben jelentősen gyarapodott a harmadik világban működő tagegyesületeink száma. Nagy lendületet adott ennek a fejlődésnek az a szeminárium, amelyet 1971 nyarán rendeztünk Liverpoolban — közvetlenül évi kongresszusunk előtt — a fejlődő orszá-

gok könyvtárosai számára; a szemináriumon megalakult szövetségünknek a fejlődő országokkal foglalkozó munkacsoportja. 1972 áprilisában szovjet kartársaink rendeztek szövetségünk közreműködésével nemzetközi konferenciát Moszkvában és Taskentben, „A közművelődési könyvtárak és a gazdasági, társadalmi és kulturális haladás Ázsiában és Afrikában” címmel.

Tudjuk, mi teszi különösen súlyossá azokat a problémákat, amelyeket ázsiai és afrikai kartársaink ezeken az összejöveteleken feltártak: nagyok a hiányok, csekélyek az erőforrások. Ezért kell különös gonddal eljárni a fejlődő országoknak nyújtandó segítség megszervezésében: azt kell adnunk, aminek a felhasználására, meggyökereztetésére már megvan a konkrét helyi lehetőség.

Szövetségünk saját pénzforszási minimálisak, a fejlődő országoknak nyújtott segítségünk tehát szorosan összefügg az UNESCO és egyéb kormányközi szervek, egyes fejlett államok, valamint magánjellegű vagy közületi alapítványok ilyen irányú erőfeszítéseivel. Egyrészt az a feladatunk, hogy megvizsgáljuk, „feltárazzuk” a fejlődő országok könyvtárgyének legsürgősebb szükségleteit, s közvetítsünk közöttük és a támogatásukra hajlandó szervek között. Másrészt arra kell törekednünk, hogy ezeknek az országoknak a könyvtárosai aktívan részt vegyenek szövetségünk minden szervének munkájában, s így problémáik szervesen beleépüljenek a könyvtárgy egyetemes problematikájába — végeredményben tehát válják fölöslegessé az a külön munkacsoport, amely most oly eredményesen foglalkozik a fejlődő országok gondjaival.

III.

Harmadik éve szerepel elnöki megnyitómiban az *egyetemes bibliográfiai regisztálás* kérdése. Elgondolásaink ma már konkrét formákat öltöttek; katalogizálási bizottságunknak Londonban most felállított állandó titkársága alkalmas arra, hogy koordinálja ezt a munkát. Hogy valóban regisztrálni tudjuk a világ egész könyvtermését, ahhoz el kell érniünk, hogy az egyes országok gyorsan, nemzetközileg szabványosított formában regisztrálják a maguk kiadványait. A technikai részletek kidolgozása még sok munkát igényel, szakembereink azonban meg tudnak birkózni ezzel a feladattal.

Ez a feladat egyébként rokon jellegű azzal, amelyet a természettudományi és műszaki folyóiratcikkek feltárása terén van hivatva megoldani az UNISIST, a „tájékoztatási világrendszer”. Az UNISIST szervezésének munkálataiban szövetségünk is részt vesz, a könyvtárosok szempontjait azonban eddig nem vették kellőképpen figyelembe. Mindenesetre az UNISIST-munka tanulságai is segítik az egyetemes bibliográfiai regisztálás rendszerének kidolgozását, s jövő évi grenoble-i kongresszusunknak remélhetőleg már ez lesz a központi témája.

IV.

Egyéb problémáink között először *kiadványi politikánkat* említem. Ha valóban össze akarjuk fogni öt világrész könyvtári szakembereit, nem szabad elfelejtenünk, hogy a cikkek könnyebben járnak be a világot, mint szerzőik. Gondoskodnunk kell tehát arról, hogy kiadványaink hatékonyabban szolgálják a világ könyvtárosai közötti eszmecserét.

Örvendetesen fejlődnek kapcsolataink a FID-del (*Nemzetközi Dokumentációs Szövetség*). Elmélyültek a személyes kapcsolatok a két szervezet vezetősége és tagjai között, s a FID-ben egyre többen ismerik fel, milyen lényeges szakmai segítséget kaphatnak szövetségunktől. Nagy jelentősége volt az 1971 februári kétnapos brüsszeli konferenciának, amelyen a két szervezet irodájában és tanácsában működő szakemberek többsége részt vett. Azóta több vegyes szakbizottságot és külön összekötő bizottságot alakítottunk, s most időben egymáshoz csatlakozva zajlik le Budapesten a két szövetség kongresszusa. Mi könyvtárosok általában *nem látunk lényegi különbséget a könyvtári és a dokumentációs munka között*, s örömmel állapíthatjuk meg, hogy a FID táborában is egyre többen vannak, akik nem érzik lényegesnek a különbségeket.

Hadd zárjam mondanivalómat egy személyes megjegyzéssel. Néha magam is kétéseket érzek: valóban át tudja-e fogni az egész világot egy ilyen nemzetközi szervezet, mint a mienk? Jósándékunkhoz és illetékességünkhez képest aránytalanul súlyosak a problémák. Néha szeretnék elfelejtkezni a könyvtárakról és visszatérni — a könyvek közé. Az élet azonban vigaszról is gondoskodik. Nemrég Washingtonban jártam, többek között mostani kongresszusunk ügyeiben. Történetesen épp akkor nyílt meg a *Kongresszusi Könyvtárban* az a kiállítás, amelyet a *magyar Aranybulla kiadásának 750. évfordulója alkalmával rendeztek*. Ez igazán csak véletlen találkozása az eseményeknek — de nagyon hatásos, amikor el szeretnénk felejtenek a nemzetközi megértés útjában álló nehézségekről.

Hagyomány és újítás: olvasás egy változó országban

Minden kornak olyan könyvtárügye van, amilyent „megérdemel”; amilyent a történelmi fejlődés (vagy visszafejlődés) számára lehetővé és szükségessé tesz. Napjaink „változó világában” nemcsak a könyvtárosok kultúrtörténeti tudása, de nem is egyszerűen a nagy nemzetközi szervezetek (mint az UNESCO vagy az IFLA) programja az, ami napirendre tűzte jelen kongresszusunk témáját: maga az emberiség történetének jelen fázisa az, aminek következtében a könyv (vele együtt a könyvtárosok) tematikája egyik legfontosabb sorskérdéssé vált. Gondolom, hogy az előttünk álló napokban szó fog esni (és nálamnál hivatottabbak szájából) azokról a „kihívásokról”, melyek az emberiség „Gutenberg-korszakának” lejtártát vélik bekövetkezettnek és több oldalról is megkérdőjelezzik a könyv és olvasás jövőjét (mint pl. Piaget, McLuhan vagy Noam Chomsky). De ha nem is ezt a központi, nagy igényű kérdést kívánjuk megragadni, hanem csupán azt a szerényebbet, hogy Magyarország könyvtárügyének történeti és szociálpszichológiai tanulmányozása mivel járulhat hozzá a központi probléma megoldásához — akkor is kikerülhetetlenül szembe kell néznünk azzal az általános jelenséggel, hogy korunkban, legalább három olyan forradalmi változás megy végbe, mely a XX. század társadalmi alapjait és kulturális felépítményét egyaránt gyökeresen átalakítja: a társadalmi forradalom, a tudományos-technikai forradalom és az ún. „kommunikációs” forradalom. Hogy ezek a nagy változások miképpen zajlanak le a különböző népek különböző történeti előélete szerint: ez az a kérdés, melynek kutatása kis népek esetében éppen olyan (ha nem nagyobb) hozammal járhat, mint a legnagyobbak esetében.

Az eddigi IFLA-ülések során számos érdekes beszámoló hangzott el arról, hogy miképpen fejlődik az egyes népek könyvtárügye. De hiányzik még (és feltehetően még sokáig hiányozni is fog) az az „egyetemes könyvtártörténet”, mely a világ könyvtárainak fejlődését az egyetemes emberi művelődéstörténet részeként tudná bemutatni. Pedig ez az egységes kép egyáltalán nem a jelentől és jövőtől elforduló történész elfogultság követelménye volna, hanem — megfordítva — a jövőt kutató pedagógusok és kultúrpolitikusok nélkülözhetetlen segédeszköze ahhoz, hogy az olvasás és könyvtár múltjából és jelenéből extrapolálhassák azt a várható jövőt, mely pusztán a jelen leírásából vagy pusztán elvont teoretizálásból csak igen bizonytalanul és szubjektív módon — ha egyáltalán — extrapolálható.

Anélkül, hogy történeti részletezésekre bocsátkoznánk, a magyar könyvtárügy fejlődése az általános európai, a különleges kelet-európai és a sajátosan, individúan magyar történeti feltételek (fejlődési paraméterek) eredménye. Jellemzi tehát az általános európai fejlődésnek a középkor végén megindult szekularizálódó jellege: a műveltség kizárólagosan egyházi-teológiai jellege fokozódóan helyt ad a világi-tudományos befolyásnak.

Hogy ez a folyamat milyen ütemű, hogy a társadalom feudális jellege mikor változik át polgárivá: abban mutatkozik meg a kelet-európai sajátosság. Amint ugyanis a társadalmi fejlődésben is igen lényeges különbségek találhatók Nyugat- és Kelet-Európa történetében, úgy az Elbától keletre élő népek ún. „porosz-utas” művelődéstörténete, s benne a könyvtárügy története is, olyan sajátosságokat mutat, melyeknek nem csupán történeti érdekességük van, de amelyek ismerete nélkül sem a jelen kultúrpolitikáját, sem a jövő tervezését jól megvalósítani nem lehet: Ismeretes, hogy a XV. század végéig a magyar könyvtárügy miben sem állt mögötte az általános európainak, sőt: Mátyás király budai könyvtára nevezetes intézmény volt és Hess András budai ősnomádája az 1473-as első incunabulumával tiszteletre méltó helyet foglal el az európai nyomdászat történetében. Nem kell részleteznünk, hogy miért: míg Nyugat-Európában a győztes polgári forradalmak hatalmas léptekkel viszik előre az antifeudális jellegű szekularizációt, addig nálunk — nem is említve a 150 éves török megszállását az ország nagy részének — nem csupán lelassul a szekularizáció folyamata, de Habsburg nyomásra bizonyos refeudalizációs jelenségeket is előidéz az ellenreformáció. Az ország első maradandó életű egyeteme, az 1635-ben alapított nagyszombati egyetem jezsuita alapítvány, s mint ilyen, nem az önállósuló tudományt, hanem az ancilla theologiae szerepét volt hivatott képviselni. Az első jelentős fordulatot e téren II. József rendelete jelenti, mely konfiskálja a magyarországi kolostorok könyvvállományát és elrendeli annak az Egyetemi Könyvtárba való beszolgáltatását. Így máig is nevezetes nagy könyvvállomány keletkezett (a mai Egye-

temi Könyvtár törzsállománya), s e folyamat sajátos terméke a felvilágosult abszolutizmusnak, a reform-feudalizmus e jellegzetes formájának, mely a francia forradalom vészterhes közeledtére a maga életét a polgári fejlődés, a kapitalizálódás oltárán hozott áldozatokkal, reformokkal kívánja meghosszabbítani.

Mindez azért lehet érdekes, mert a magyar könyvtárügy jelene is szükségszerű folytatása (korrigálása vagy továbbvitele) ezeknek az előzményeknek. Mert ha szerencsére már elévült is Montesquieu-nek a tétele, hogy „aki a feudalizmust akarja tanulmányozni, annak Magyarországra kell jönnie”; annyi máig is igaz, hogy az Elbán inneni fejlődés, a polgári forradalmak megkésétt, vagy félig sikerült volta jellegzetes formát adott a kulturális fejlődésnek s benne a könyvtárügynek is. Így jött létre az a máig is nyomon követhető helyzet, hogy míg Nyugat-Európában (és Északon is) a tradicionálisan kialakult tudományos könyvtárak mellett a XIX. század folyamán „public library movement” indul meg, addig nálunk e mozgalom egészen csökevényes marad: nem válik az állam hivatalos kultúrpolitikájának részévé, hanem néhány kiváló haladó gondolkodású könyvtáros és szociológus (elsősorban a marxista Szabó Ervin) ellenzéki magánügye marad.

Így, ebben a történeti távlatban kell szemlélni a mai magyar könyvtárügyet... Sok tekintetben jellemzik: korán kialakult, néhány nagy könyvtárra épülő tudományos gyűjtemények (Egyetemi Könyvtár 1635, Országos Széchényi Könyvtár 1802, MTA Könyvtára 1825) és alaposan megkésétt public library rendszer. A felszabadulás után a kormányzatnak első dolga volt tehát éppen a közművelődési könyvtári rendszer erőteljes fejlesztése. Ebben a szakaszban jön létre a könyvtári törvény is, mely a könyvtárügy egységét, országos összefüggéseit hangsúlyozza, minden kapacitást össze kíván adni a tekintélyes elmaradás behozására. E fejlődési szakasz — sajnos — még korántsem tekinthető befejezettnek és máris új szakasz kezdődik (mint mindenütt a civilizált világban): a társadalmi forradalom szabta feladatokon kívül a tudományos-technikai forradalom könyvtári-dokumentációs követelményeinek is eleget kell tenni.

Érthető tehát, ha a magyar könyvtárügy inkább színes, semmint unalmas, sablonos képet mutat a tanulmányozó szakembernek, a könyvtárosok közös, nemzetközi problémáinak sajátos nemzeti változatát képviseli. Ragadjunk ki a problémák közül néhányat.

a) Tudományos könyvtáraink „profilozva” vannak: Csak meghatározott tudományok terméseit gyűjtik, ezt azonban a lehetőség szerint a nemzetközi teljesség igényével. Több mint 15 éve ugyanis gyakorlatban is igyekszünk megvalósítani azt a felismerést, hogy ha egy könyvtár mindent gyűjt, akkor semmiből sem lehet jó gyűjteménye. Az általános gyűjtőkörű nagykönyvtár, a super-könyvtár koncepcióját az idő túlhaladta. (Kivétel természetesen a nemzeti könyvtár, melynek a „nemzet” minden nyomtatott és vonatkozó termékét válogatás nélkül gyűjtenie kell.)

b) A fentebb vázolt történeti retardáció, valamint a kis országok anyagi korlátai bölcs mérsékleltre intenek (és kényszerítenek): a könyvtári munka gépesítése terén csak a legszükségesebbeket tehetjük meg, egyébként azonban bőven van időnk bevélni a gazdagabb országok e téren elkövetett baklövéseinek tanulságait. Egyike ez azon ritka történeti szituációknak, mikor a kicsiny és szegény ország előnyben van a nagy és gazdag országokhoz képest. Annyi máris bizonyosnak látszik, hogy nem az információrobbanás, hanem inkább a technikai-tudományos forradalom igényeinek kielégítésére szükséges a gépesítés, vagyis elsősorban olyan szakmák területén, ahol nagyméretű és jelentős ipari produkció folyik, ahol tehát valóban súlyos milliók megtakarítását jelentheti egy-egy „on line” információ prompt közlése. Nálunk ez elsősorban a kémiai iparra vonatkozik, ahol viszont már eléggé előrehaladott állapotban van az irodalomfeltárás gépesítése és a nemzetközi dokumentációs hálózatba való bekapcsolása (a Veszprémi Műegyetem Könyvtára). Egyéb területekre azonban még gyors meggazdagodásunk esetére sem tervezzük a katalógusok gépesítését, különösen nem a társadalomtudományok területén, ahol a témák komplexitása elvben is megnehezíti a gépi dokumentációt. Annál komolyabban tervezzük viszont az adatnyilvántartás gépesítését (kölcsonzés, állománynyilvántartás, statisztikák), s ebben csupán az anyagi nehézségek hátráltatnak.

c) A történeti előzmények által bőven indokolható paradoxája (egy a sok közül) a magyar könyvtári életnek az a különbség, mely fennáll az iskolai könyvtárak rendszerének jó elvi és szervezeti felépítése és azok tényleges fejlettségi állapota között. Tény azonban, hogy egészen 1945-ig a magyar elemi iskolák 75 százaléka (!) egyházi iskola volt, s ez az adat már önmagában is jelzi, hogy az iskolai könyvtárügynek mekkora utat kellett még az eddigi állapotig is megtennie. Az a tény azonban, hogy az Országos Pedagógiai Könyvtár (tehát egy szakmai szerv, nem pedig adminisztratív hivatal) áll az iskolai könyvtárügy élén, olyan mozzanat talán, mely megérdemli a szakértő könyvtárosok érdeklődését.

Mátrai László az IFLA konferenciáról nyilatkozik a tv Hét c. műsorában (Niklai Katalin felv.)

d) Nem véletlen, hogy a könyvtárépítés terén (IFLÁ-n belül is) a magyar szakemberek neve ismeretessé vált: nem mert a múltban túl sok könyvtárépületet emeltünk volna, hanem — éppen megfordítva —, mert a jelenben túl sokat kell e téren pótolnunk. Szomorú kuriózumunk, hogy 1945-ig nagy könyvtáraink közül csupán két-tőnek (az Egyetemi és a Műegyetemi Könyvtárnak) volt könyvtári célra készült önálló épülete s az összes többiek a legkülönbébb helyeken húzzák meg ma is magukat: a Nemzeti Könyvtár egy múzeumban, a Fővárosi Könyvtár egy hercegi palotában, a Műszaki Könyvtár egy grófiban stb. És (bármilyen szépen hangozzék is önmagában) nem véletlen, hogy a Nemzeti Könyvtár új hajléka is egy királyi palota lesz. Ám ezzel szemben áll — és ez a paradoxia ellentétele — a modern könyvtári épületeknek az a sora (kezdve a miskolci Műegyetem könyvtárépületétől a modern megyei, városi és községi könyvtárakig), melyet nagy örömmel és nem büszkeség nélkül szoktunk bemutatni külföldi kollégáinknak.

e) Végül egy sereg elméleti vita is — úgy hisszük — a magyar könyvtárügy sajátosságai közé tartozik: éppen mert a múlt negatív tényezői miatt egy sor fontos feladat egymásra torlódott, a megoldásukkal kapcsolatos elméleti kérdések is a megszokottnál élesebben ütköznek össze.

Az első ilyen mindjárt a történetiség és „modernség” ütközése, amely sok könyvtárost arra a téves alternatívára csábít, hogy döntenie kell egyik, vagy másik mellett: vagy a történetileg kialakult nagy, tudományos könyvtárakat fejlesszük vagy a közkönyvtári hálózatot. Ma már ez a téves szemlélet szerencsére a múlté, és jól látjuk, hogy történeti könyvtár is lehet modern és public library is lehet vésszesen elavult. Az is szerencse, hogy ezek az elvi viták lényegesen nem hátráltatták sem a könyvtári gyakorlat fejlesztését, sem a könyvtárakban folyó elméleti munka kibontakozását. Ez utóbbi terén megemlítendő: az országos központi ösnyomtatványkatalógus, az 1711 előtt megjelent magyarországi könyvek katalógusának új kiadása, az 1600 előtt megjelent művek most készülő központi katalógusa, a világ első könyvtártörténeti folyóirata; az 1872-ben indult Magyar Könyvszemle, az Egyetemi Könyvtár új kódexkatalógusa stb.: megannyi jele annak, hogy *tradicionális* témákat is lehet *modern* módszerekkel feldolgozni.

Nem üres spekuláció az a vita sem — és nem is csupán a korrekt terminológia kérdése —, amely a magyar szakemberek körében évek óta folyik arról, hogy létezik-e önálló valóság-területet kutató „könyvtártudomány”, avagy a tényeknek jobban megfelelő, ha — jóval szerényebben, de pontosabban — csupán a „könyvtári munka elmélete”-ről beszélünk. Éppen mert a modern fejlődés egyre inkább megköveteli, hogy a könyvtáros aktív partnere legyen a tudományos kutatóknak: a könyvtáros, aki

csupán a „könyvtártudomány”-hoz ért, egyre kevésbé fog tudni megfelelni az új feladatoknak. Éppen a tudományos világban is végbemenő információrobbanás következtében egyre égetőbb szükség lesz olyan könyvtárosokra, akik „otthon vannak” valamely tényleges tudományban és vállalni tudják egy-egy téma vagy kutatási irány magas színvonalú áttekintését, időről időre való kritikai összefoglalását, megbízható kutatási jelentések készítését.

Könyvtár és tudomány egészséges viszonyáról vallanak azok a kutatások, melyek az utóbbi években nálunk az olvasás szociológiája terén folytak: ezeknek títka, hogy gyakorló könyvtárosok egy tényleges tudomány, a szociológia (szociálpszichológia, pedagógia) módszerével dolgoztak. Ezeknek a kutatásoknak (melyeknek egyes eredményei szóba fognak kerülni egy-két szekcióülésen is) talán az az egyik specifikuma, hogy a hangsúlyt nem az olvasás elemi problémáira helyezték (ahogyan ezt pl. az erősen analitikus módszerű, pozitivista angolszász gondolkodás mind az 1967-es, mind pedig az 1969-es nottinghami olvasás-konferencián tette), hanem egyértelműen arra a döntő szerepre, melyet az olvasás elemi játsszik az emberi személyiség fejlődésében. Külön jellegzetességük a szociológiai kutatásoknak, hogy olyan országban történtek, Magyarországon, mely mind társadalmi, mind kulturális téren forradalmi változásokon ment át s így mint minden „átmeneti” társadalom, a szociológus számára nem csupán tárgyi, de módszertani érdekességgel is bír. Gyakorló pedagógusok is részt vettek e téma körében szervezett konferenciákon és a maguk oldaláról nem az olvasás el-sajátításában vagy a „gyors olvasás” megtanításában látták a fő pedagógiai-pszichológiai nehézségeket, hanem abban a tényben, hogy a modern iskola átveszi a modern élet tempóját és az ebből eredő maximalizmus már az iskolában „időzavarba” juttatja a tanulót: kapkod a sokféle feladat és lehetőség között és egyre ritkábban kerül abba a helyzetbe, amely szükséges nem a gyors, hanem az elmélyedő olvasáshoz. Pedagógusok és könyvtárosok együttesen érzik a felelősséget: milyen lesz az emberiség jövője, ha az olvasó ember típusa „kimenne a divatból”? J. C. Daniels írja, hogy meglepődnénk, ha tudnánk: 30 éves kortól mennyi ember hagyja abba az olvasást!

Az olvasás statisztikai kutatása Magyarországon intenzíven 1963 óta folyik; korábban csupán irodalomtörténeti jellegű ízléskutatás folyt. Ezek az újabb kutatások ugyan még nem jelzik, hogy az olvasók száma csökkenne, de az bizonyos, hogy nem emelkedik olyan mértékben, ahogyan ezt egyrészt az életszínvonal, másrészt a magyar könyv- és folyóiratkiadás emelkedése várhatóvá tenné. A könyvtári olvasási statisztikák értékelésénél azonban nem szabad megfedekezünk arról, hogy Magyarországon viszonylag alacsonyak a könyvtárak, s államunk komoly anyagi áldozatokat hoz ennek fenntartásáért. Kötetenként kb. 1 kg kenyér vagy két autóbuszjegy áráért az úgynevezett Olcsó Könyvtárban a legfontosabb magyar és külföldi klasszikusok megvásárolhatók. Viszonylag kis összegből is mód van szerény könyvtár gyűjtésére. Magyarországra a kiadott művek számát a lakosság számára vetítve Európában a 10. helyet foglalja el, másrészt a könyvvásárlás növekedése is hasonlóan gyors ütemű. (A jelenlegi könyvforgalom évi 1140 millió Ft, tehát hazánk minden lakosára 114 Ft könyvvásárlás jut.) A könyvforgalom fejlődésének alapja a lakossági vásárlás, a jelzett forgalom kb. 80 százaléka. Ezeknek az adatoknak alapján még további elemzéseknek kell eldönteniük, hogy tényleg lassú-e az olvasók számának növekedése, vagy csupán a könyvvásárlók számának növekedése okoz látszólagos lassulást. Lehet, hogy ez már a tv hatása is, főképpen azonban a falusi lakosság, az egykor kizsákmányolt paraszti osztály urbanizálódási tempójának függvénye. Nagyon figyelemre méltó azonban, hogy ezzel szemben a múzeumlátogatók aránya nőtt meg enorm mértékben, ami még további elemzésre szoruló jelenség. Bizonyos azonban, hogy ez az öröndetes közművelődési jelenség csak kisebb részben köszönhető a múzeumügy fejlődésének és a belső és külső turizmus növekedésének; valószínű, hogy itt a vizuális kultúrának a tv által okozott növekedéséről van szó, vagyis a pozitív „MacLuhanizmus” egy figyelemreméltó esetéről.

A magyar olvasásszociológiának általános jellemzője, hogy központjában az olvasás személyiségformáló funkciója áll, s amellett (szerintünk helyesen) háttérbe szorul mind az elemi olvasástanítás, mind a termelési dokumentáció kérdése: ez utóbbiaknál ugyanis igen kevés a kutatni való probléma. E ponton a könyvtárosnak jól meg kell különböztetnie az *információt kereső olvasót* az *élményt kereső olvasótól*, mert ez utóbbinak a „kiszolgálása” nemcsak jóval nehezebb, de egyben emberileg, társadalmilag sokkal magasabb horderejű feladat is.

Sok még a teendő az olvasással kapcsolatos szociológiai vizsgálatok terén, különösen olyan országban, ahol társadalmi forradalom zajlott le, s ezt nyomon követi egy ugyancsak forradalmi méretű kibővülése a magasabb műveltségben részesülők körének. Mindez pedig olyan időben történik, mikor „információrobbanás”, „kommunikációs forradalom” is zajlik — állítólag — világszerte, és sokan az írott szó

Az IFLA-kirándulás résztvevői az Egri Megyei Könyvtár előtt (Gerő Gyula felvétele)

uralmának végét, a Gutenberg kornak lejártát jövendőlik — a gyengébb idegzetű könyvtárosok nem kis ijedelmére. Ilyenkor mítoszok is lábrakelnek és a divat ideig-óráig szárnyra kapja őket: reális értéküket csak a tárgyilagos, alapos analízis tudja lemérni. Ehhez pedig a könyvtárosnak nem csupán a pedagógusokkal kell szövetkeznie komplex kutatásokra, hanem a szociológussal, pszichiáterrel, pszichológussal és bizony a történetfilozófussal is. És nyilván pozitívként jegyezhetjük fel azt is, hogy olvasásvizsgálataink kezdenek foglalkozni a könyvtárosok olvasásával is, hiszen rossz nyelvek szerint könyvtárosok sok mindenről szoktak beszélgetni, de könyvekről soha...

Nem tisztázott még pl. a „szabad idő növekedésének” problémája sem. Papíron, tisztán munkaügyi vonatkozásban ez kétségtelen tény (Nyugaton, Keleten egyaránt). Ennek ellenére a tapasztalat az, hogy a munkaidő ugyan csökken, de a szabad idő mégsem növekszik ennek arányában, és ez az, ami a könyvtárost érdekli, hiszen az egyik fontos paramétere az olvasási kultúra növekedésének; nyilván a legkülönbébb „mellékfoglalkozások” töltik be bizonyos rétegeknél a technikai és társadalmi fejlődés következtében valóban létrejövő szabad időt; némi optimizmussal remélhetjük, hogy ezek az elfoglaltságok csupán a magasabb életszínvonalba való installáció mellékjelenségei, és idővel helyet fognak adni a többlet olvasásnak is.

Mindezekben röviden azt szerettem volna bemutatni, hogy a könyvtárosok általános nemzetközi problémái miképpen tükröződnek a magyar könyvtárügyben, egy történetileg kialakult speciális nemzeti tükörben, annak visszaverő szöge alatt. A fő téma, az „olvasás a változó világban” szempontjából a nyomtatott betű korszakának lejárta nálunk még nem mutatkozik. Könyvtárosaink ennek ellenére — ha nem is túl széles körben — ismerik a MacLuhan felvetette problémát és már előre igyekeznek szembenézni vele.

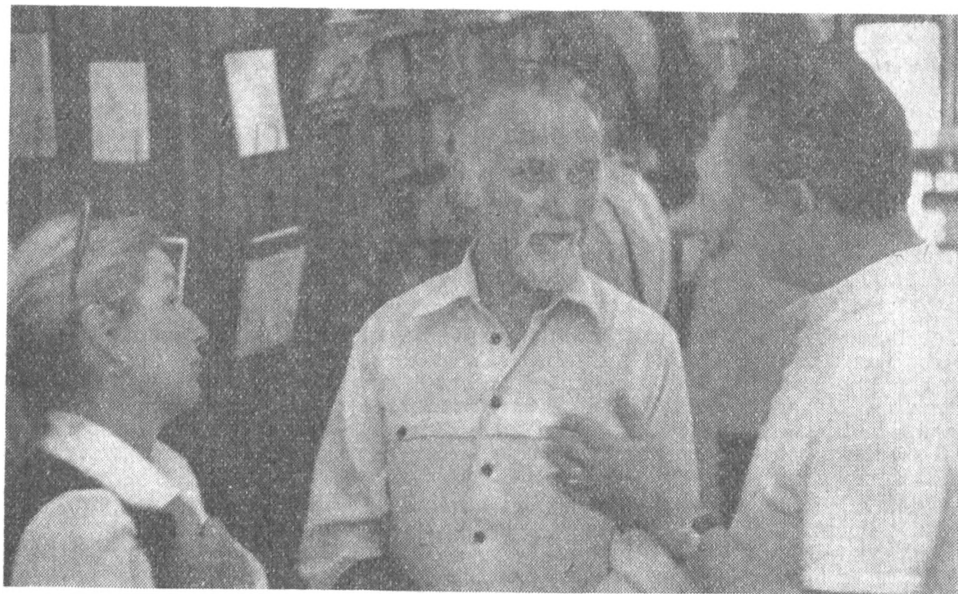
Való igaz, hogy a nyelvnek vannak beszélés közben megszülető spontán, generatív tényezői — mint Chomsky tanítja —; az is igaz, hogy az aktivitás közben keletkező tudásnak komoly ismeretgyarapító szerepe van — amint ezt Piaget hirdeti. És az is igaz, amit MacLuhan állít, hogy a modern kommunikációs eszközök radikálisan befolyásolhatják eddig tradicionálisan kialakult verbális-grammatikai-olvasói gondolkodásmódunkat a vizuális-funkcionális-aktív látásmód javára. Mégis

úgy tűnik, hogy — amint ez már olyan gyakran előfordult a tudomány történetében — mindhárom gondolkodó a gondolkodási folyamat egy résztényezőjét lépteti elő az egész folyamat alapvető törvényszerűségeként. És ebben nem lehet és nem szabad őket követnünk, különösen nem nekünk, könyvtárosoknak, akik — ha megérdemeljük ezt a nevezetet — akarva, nem akarva közvetítői vagyunk a múltban felhalmozott tudásnak és értéknek a jövő felé.

A szó eredeti és jó értelmében vett „átadás”, a tradíció a könyvtáros sajátos feladata és a legfrissebb innovációt, újítást is úgy kell tekintenie, hogy mit lehet és kell a jövőbe, az olvasók tudatán keresztül, továbbítani. Bárhogy forgassuk is a dolgot, a művelődés mindig is az emberiség addig megalkotott műveltségébe való „belevenést” fogja jelenteni, amit első szinten a nyelv megtanulásával kell kezdeni. Akár tetszik ez, akár nem, néhány pszeudo-forradalmi, anarchista gondolkodónak: műveltség nem képzelhető el az addig kialakult kulturális establishment-be való „beilleszkedés”, installáció nélkül. E vonatkozásban mind a tradíció, mind az újítás terén növekednie kell a tudományos könyvtárosok szerepének.

Az európai műveltség írott állománya nagyrészt latin nyelvű írásokban van rögzítve: ki fogja ezt ismerni és közvetíteni, ha a könyvtáros nem veszi magára a tudomány- és művelődéstörténet szerepét is, annál fokozottabb mértékben, amilyen ütemben a latin és görög nyelv tudása kiszorul az általános, humán műveltség fogalmából? Csak a könyvtáros (akinek ismernie kell a reabízott könyvek belső, tartalmi értékeit is) vállalhatja magára az idők folyamán „eláruló” kulturális területek gondozását: nemhogy az elavult értékeket mesterségesen életben tartsa, hanem — éppen megfordítva —, hogy az el nem avuló értékeket továbbítsa azok számára is, akik korábban ki voltak zárva az uralkodó osztályok művelődési monopóliumából.

De a másik feladat, az újítás terén is: nincs messze az az idő, mikor a szak tudósok már önmagukban nem fognak boldogulni, sem kvantitatíve, sem kvalitatíve az újabb eredmények áradatával, és szövetkezniök kell a tudományos könyvtárosokkal az új eredményeknek a szakma addig produkált establishment-jébe való kritikai installációja céljából. Ha ez nem történik meg, tovább fog fajulni az a fiatalabb (és öregebb) kutatóknál máris elharapózó veszély, hogy inadequat módon reagálják le a szakmai információrobbanást: mivel — mondják — mindent elolvasni úgysem lehet, hát nem olvasnak semmit, legfeljebb az elmúlt két év termését. Az iparban ez milliós veszteségekre, felesleges kutatásokra vezethet, s így a gazdaságosság révén előbb-utóbb önkorrekció áll be. De vajon ki fogja korrigálni a veszélyt a humán tudományok terén, ahol az információrobbanás súlyos minőségromboláshoz, felhíguláshoz vezet, ha nem lép közbe a szakértő könyvtáros kritikai áttekintő tevékenysége, mely újként csak azt hajlandó regisztrálni, ami valóban új és nem csupán a szerző irodalmi ismeretének hiányos volta következtében jött éppen most létre...

IFLA-vendégek a Tatabányai Megyei Könyvtárban (Lajos László felvétele)

A könyvtáros munka alkotó munka

Engedjék meg, hogy a Magyar Írók Szövetsége elnökeként, de egyszerű, „civil” íróként is, tisztelettel és szeretettel köszöntsem önöket. S egyben a kollégáknak, a szövetséges társaknak kijáró megbecsüléssel, rokonérzésekkel. És kérem, hogy ezt a köszöntést ne vegyék pusztán udvariassági formulának, vagy gesztusnak, valóban *szövetségesek vagyunk*. Így is mondhatom: cinkosok, egy szép és nemes összeesküvés résztvevői. Ha volt vagy van a világon szövetségekötés, amely mögött nem hatalmi érdek, nem csoportérdek áll, hanem *egyetemes emberi érdek*, akkor a miénk bizonyosan ilyen. Hiszen arra szövetkeztünk, s szövetkezünk, újra, nap mint nap, azért szójuk „összeesküvéseinket”, hogy minél több ismeretet, minél több igaz gondolatot, a szépségnek minél több színét juttassuk el, minél több emberhez. És ez, a szándék szerint legalábbis, a legtisztességesebb dolog. Tehát: *a leghumanistább gondolat*. Kérdés, persze, hogy mennyit tudunk belőle megvalósítani? De a szándék az akarat, a tett fogantatása; és minden itt kezdődik.

Nemcsak szövetségesekként, hanem alkotó társakként is köszönhetem önöket. Azt szoktuk mondani, hogy az olvasás — legalábbis az *értő olvasás* — valójában alkotás is. Nem pusztán passzív befogadás, hanem közös gondolkodás az íróval. A leírt gondolat továbbgondolása, a keltett emóciók transzformálása és gazdagítása. Ha ez igaz — márpedig igaz —, akkor az sem lehet vitás, hogy *a könyvtáros munkája* is, expressis verbis *alkotómunka*. Nem egyszerűen közvetítés; még csak nem is csupán transzmissziós tevékenység. S ez nem csak azokra érvényes, akik már a tudomány szintjén, tudományos igénnyel foglalkoznak a könyvtárüggyel. Hanem a könyvtárosmunka, hivatás minden szintjén mindenkire, akinek bármely része van abban, hogy a könyv eljusson minél több ember kezébe. Éppen arról van szó, hogy ne csupán a kezébe, hanem az értelme és érzelme körébe. A szellemi áramkörébe. Ehhez pedig alkotómunka, invenció kell. Eredeti gondolat, ötletesség. Emberismeret. Hivatástudat. És még sok minden más, ami együtt alkotó magatartássá áll össze.

A mostani tanácskozási témájához — *A könyv és az olvasás a változó világban* — csupán néhány subjektív megjegyzést akarok tenni.

Bevallom: elfogult vagyok a könyv, az olvasás javára. Ez bizonyára érthető. Elfogult vagyok és optimista. Nem hiszek abban, hogy a tudományos-technikai forradalom korában, a tömegkommunikáció szédületes térhódítása korában csökken a könyv, az olvasás szerepe. S főleg nem hiszek a jövődölésekben, amelyek a könyv halálát jósolják. Gondoljuk csak meg, hány hasonló jóslatot hallottunk már az elmúlt évtizedekben. A rádió megjelenése és tömeges elterjedése idején *a sajtó*, a lapok halálát jósolták az akkori jósok. Nos, azóta inkább nőtt, mint csökkent a sajtó szerepe, befolyása. A film, különösen a hangosfilm megjelenésekor *a színház* halálát jósolták. A színház se halt meg. És így sorolhatnám még a különböző, beteljesületlen jövődöléseket, az irodalom, a művészetek, a vers, a regény haláláról...

Egy valami igaz: az új felfedezések hoztak és hoznak bizonyos változásokat a kultúra különböző területein. A tömegkommunikációs robbantás is hoz bizonyára változást a könyv, az olvasás, és az ember viszonyában. Hogy az irodalomról is ejtsek néhány szót: ott is hoz, vagy már hozott is változásokat. A sztori, a mese, a cselekményesség helyébe egyre inkább *a gondolati elmélyülés*, sűrítés lép; a részletező leírás helyébe pedig a dokumentáris pontosság.

A könyv és az ember viszonyának a változása is, szerintem az intenzitás irányába hat. Akkor, amikor a felgyorsult időben, a tömegkommunikáció révén, az információ bizonyítvány tömege zúdul az emberekre, a lélek, a gondolat, *az emberi szellem egyre jobban igényli a belső rendteremtést*, az integrációt. S ezt csak a könyv, az olvasói elmélyülés tudja megadni. Ezért hiszek én abban — hadd csapjak fel én is a jósok sorába —, hogy a könyv, az olvasás szerepe nem csökkenni, hanem ellenkezőleg, nőni fog az ember életében.

Lehet, persze, hogy az én optimizmusomat a honi, a magyarországi helyzetből merítem. Nálunk ugyanis folyamatosan nő a kiadott könyvek száma, emelkedik a példányszám, és emelkedik az olvasók száma is. Nem szeretném Önöket számokkal terhelni, de az előbbieik alátámasztására hadd mondjam meg, hogy míg 1961-ben 3444 könyv jelent meg, kereken 40 millió példányban, 1971-ben már 5536 könyvet

adtak ki, kereken 54 millió példányban. Vagy még egy adat: az Írószövetség irodalmi folyóirata 15 ezer példányban jelenik meg, ami egy 10 milliós országban nem kis dolog. De van folyóiratunk — a kortársi világirodalmat bemutató „Nagyvilág” —, amelynek a példányszáma 25 ezer. A vers, a költészet állítólagos halála idején nálunk a ma élő költők — tehát nem a klasszikusok — verskötetei átlag 6 ezer példányban jelennek meg.

Am nem szeretnék a dicsekvés bűnébe esni, annál is inkább, mert amit elmondtam, az az éremnek csak az egyik, a szebbik oldala. A másik oldalon az van, hogy a felnőtt lakosságnak még mindig csak a fele olvas, 25 százaléka rendszeresen, 25 százaléka esetlegesen — az ötven százalékhöz pedig még mindig nem jut el a könyv. Nem rosszabb ez az arány, mint a könyvkultúrában fejlett európai országokban, de mi mégis elégedetlenek vagyunk.

Két esztendővel ezelőtt ezért indult el, éppen az Írószövetség kezdeményezésére, egy országos mozgalom, az „*Olvasó népért*” mozgalom, az olvasás, a könyvkultúra fejlesztésére. Nincs rá idő, hogy ezt a mozgalmat bővebben ismertessem. De annyit hadd mondjak el, hogy ebben részt vesznek az állami kulturális intézmények, az iskolák, a sajtó, a rádió, s a legkülönbözőbb társadalmi szervezetek. Nem valami látványos mozgósítás ez, hanem hosszú évekre, sőt évtizedekre szóló, szívós és tervszerű munka, amelyben szerepet kap az olvasásszociológiai, olvasáspszichológiai kutatás, az iskolai irodalomoktatás vizsgálata és javítása éppen úgy, mint a könyvtár-munka. Talán mondanom sem kell: *a mozgalom legteljesebb munkásai éppen a könyvtárosok.*

Nem vagyunk se naivak, se utópisták. Nem hisszük azt, hogy akár néhány évtized alatt is *minden felnőtt* a legnemesebb irodalom értő és hívő olvasója lesz. De abban igen, hogy szívós, hódító munkával újabb százazreket, sőt talán milliókat tudunk mégis megnyerni az olvasás örömeinek. Mert, ha van nemes hódítás, akkor ez mindenképpen az!

Író vagyok, és éppen ezért nem becsülöm túl az irodalom lehetőségeit. De a könyv, a betű mégis hatalom. Sokat tud tenni azért, hogy e megosztott világban szolgálja az emberi integráció, a megértés ügyét. Erre érdemes szövetkezniök mindazoknak, akik hisznek a könyv, a kultúra jövőjében. Bizonyos vagyok benne, hogy ez a tanácskozás is jól szolgálja ezt a célt.

Az IFLA-kirándulás résztvevői az 1470 lakosú Halmajugra (Heves m.) község új művelődési háza előtt (Gerő Gyula felvétele)

Könyv és életmód

(Kivonat)

Manapság gyakran lehet hallani a „könyv válságáról”, ami éles ellentétben áll az analfabétizmus elleni harccal, azzal az állandóan növekvő szereppel, amelyet a könyv a harmadik világ országaiban játszik. Ez a szerep viszont mind inkább csökken a nyugati országokban, különösen az Egyesült Államokban, ahol egyre erősödik a könyvellenes tábor hangja.

A könyvvvel kapcsolatos problémák eredete a túltermelésre és az ebből következő csömörre vezethető vissza. A túltermelésben nagy szerepet játszik az a tény, hogy a könyvkiadók a bestsellerekért harcolnak. Így megnő a mai könyvkiadásra oly jellemző visszamaradt, korán elavuló könyvek száma.

Felmerül a gondolat, hogy az egyetemi kiadók vegyék át a komoly irodalmi értékkel rendelkező, kis példányszámú könyvek kiadását — ezt azonban megnehezítik a jelenlegi válságok, amelyekre jellemző példa a Harvard University Press csődje.

A tudományos kutatási eredményekről megjelenő folyóiratcikkekkel kapcsolatban csökken a hatványozódó, exponenciális növekedésről beszélni, viszont nem állnak rendelkezésünkre megbízható adatok ezen közlemények valódi értékéről.

A kiadványok számának növekedése nemcsak az egyéni olvasó elé (aki legalább saját ízléséből és szükségleteiből indulhat ki), hanem a mind kisebb költségvetéssel rendelkező könyvtárak elé is nehéz akadályt állít. A túltermelés és a csömör állított sokakat szembe a könyvvvel, és ezek a könyvpótló kommunikációs eszközöket, a gépi visszakereső rendszereket és mikromásolatokat támogatják. Ezek olyan veszélyt jelentenek a könyv számára, mint amilyentől a festészetet féltették a fényképezés feltalálásakor. Valójában pedig a festészet új ösztönzést kapott, új formákat keresett a fényképezés feltűntével.

Az új eszközök igazi értéke abban jelentkezik, hogy életünket megváltoztatják, színesebbé teszik, megkönnyítik a gyors tájékozódást, megváltoztatják a világról alkotott képünket. Nem szabad eltúlozni szerepüket, és fogyatékságaikat figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy a könyv felveheti velük a versenyt.

Korunkban a látás szerepe is megváltozott, nagyobb jelentőséget kapott — elég itt a gyermekek korai televíziózására gondolni —, a könyvet is „nézik”, mint a televíziót. Az audiovizuális oktatásnak is megvannak a maga korlátai. A tanár tapasztalatai szerint az ösztönzést nem a nézés adja, hanem a tanár és a diákok, illetve a diákok egymás közötti személyes kapcsolata.

A visszakereső rendszerek és az információs központok nem pótolhatják a könyvtárakat: fenntartásuk a hagyományos könyvtárénál jóval drágább, és hatékony működésük csak magasán képzett szakemberek útján biztosítható.

A mikromásolatok a könyvkiadást nem változtatják meg sok tekintetben. (Kivétel pl. a doktori disszertációk és egyéb, kevés szakember érdeklődésére számot tartó kiadványok.) A mikromásolatok körül (akárcsak a reprint-kiadványok esetében) nagy a zűrzavar. A különféle egyéni, nem összehangolt vállalkozások nem biztosítanak állandó jó minőséget, használatukat pedig megnehezíti az olvasóberendezések rossz minősége, fogyatékságai.

A történelem sokkal jobban megismerhető a könyvek segítségével, mint az elmúlt korok tárgyainak alapján, ráadásul a könyvek egy további, negyedik dimenziót is adnak az ember életének.

A nemzetközi könyvvével kapcsolatban Franciaország jó példával járt elől azaz, hogy a Művelődésügyi Minisztérium könyvet ad nászajándékba a könyvév folyamán házasságot kötők számára, a Bibliothèque Nationale pedig ebből az alkalomból rendezte meg az ország történetének legnagyobb szabású könyvkiállítását.

A könyv természeti erőként működik, és ha nem zavarjuk meg ökológiáját, alapvető viszonyát az emberi környezethez, továbbra is az emberiség legjobb barátja marad.

Holt betű

Előadásom címét nem íratam be a kongresszusi programba, mert nem akartam, hogy a puszta cím azt a gondolatot ébressze, hogy ünneprontó akarok lenni.

Mert ha kifejező címet próbálnék keresni annak, amiről itt beszélni kívánok, az csak ez lehet: A holt betű.

Esetleg kérdőjellel: Holt-e a betű?

Abban a nemzetközi bizottságban, amelynek tiszte a könyvév programját segíteni, részt vesz a Szerzői Egyesületek Konfederációja is, a CISAC. Ennek képviselőjében szólhatok most itt is, tehát a drámaírók nevében és — kevesebb jogcímmel — a fordítók nevében.

Hadd kezdjem egy drámaírói tünődéssel.

A drámaíró kapcsolata a könyvvel korántsem olyan egyértelmű, mint a regényíróé, avagy a költőé.

Kinek jutna eszébe egy regényt azzal kompromittálni, hogy azt mondja róla: könyvregény? De egy drámára azt mondani, hogy könyvdráma: felér egy súlyosabb becsületsértéssel. Lemoshatatlan. (A francia szellem közismert civilizáltságára jellemző, hogy nem ad módot efféle csattanós pofontra: nincs rá szava. A magyarnak van. S úgy vettem észre, van a németnek is, az angolnak is.)

Íme, ez a speciális drámaírói pozíció, amelyből szólnom adatik, már az első pillanatban revelál valamit, amiről nem nagyon látszik ildomosnak szót ejteni épp a könyv ünnepén, ünnepi esztendejének oly kimagasló manifesztációján, mint amilyen ez a budapesti kongresszus, a világ könyvtáros szövetségeinek nemzetközi találkozója. De amiről hallgatni mégsem lehet, ez: *a könyv fogalmához tapadó pejoratív mellékzöngé.*

Hogy ha itt a könyvnek nem a fényét, hanem az árnyékát — pontosabban: a rontó hatásáról szóló babonákat, a könyvvel kapcsolatos averziókat és agressziókat — megemlítem, azért teszem, mert a legragyogóbb valóságra is jellemző a róla kialakítható negatív kép. Ha mégoly igaztalan is.

De mielőtt tovább lépünk az általánosítás felé, hadd kérjem még egy percre türelmüket ahhoz a problémához, amelyet kiinduló pontul tűztem ki, s ez *a dráma és a könyv ellentéte.*

A vádaskodás kölcsönös. Nemcsak a színház gyanakszik a könyvre, hanem a könyvkultúra nevében az írók is (persze nem a drámaírók) a színházra. Nálunk évtizedek óta kommentálják — pro és kontra — nagyszerű századeleji költőnknek, *Babits Mihálynak* a merész elméletét, amely szerint *Shakespeare-t* nem szabad játszani, csak olvasni szabad. Így csak elméletéhez volt hű Babits akkor is, amikor Shakespeare-fordítóként kitette magát annak a posztumusz kritikának, hogy „nem a fülnek, hanem a szemnek ír” (Mészöly).

Hogy a könyv és a dráma egymással szembe van szegezve, az még csak a mi ügyünk volna, drámaíróké, esetleg a mi meghasonlottságunk, s ha túlságosan a lelünkre vesszük: csak minket vezethet szkizofréniához.

Túlzok-e vajon ilyen súlyos szavakat mondva? Nem. A múlt évben zajlott le nálunk egy széles körű vita, amelyben sok volt a nyílt és lefojtott indulati elem. Afféle konfliktus volt, amilyen a szomszéd népek között szokott támadni. Tehát megint bármikor felszítható konfliktus. A vitát kiprovokáló kérdés nem vallott túlságosan magas intelligenciára — de ez nem ok arra, hogy ne nézzünk szembe vele. A kérdés így hangzott: „Színházcentrikus legyen-e a színház, avagy irodalomcentrikus?” (Ismét mértékül véve a francia szellemet: a kérdés franciára szinte lefordíthatatlan.) Világos, hogy megint az írott betű, az irodalom, s ha tetszik: a könyv szerepel ebben az antagonizmusban mumusként.

Amikor a „színház kontra irodalom” és a „dráma kontra könyv”-féle alternatívákról és áldilemmákról beszéltek, nem az a célom, hogy a kultúrának egy helyi jelentőségű csetepatéjára hívjam fel a figyelmet. Helyi jelentőségű marad ez akkor is, ha netalán az egész világon divat lesz ezt vitatni, mint régebben az angyalok nemét.

Az Irodalommal és a Könyvvel szemben egy általánosabb érvényű szót is szokásos ellentétként kiemelni. S ez: az Élet.

Az irodalom maga is táplálja ezt az antagonizmust. Népszerű antagonizmus ez. Sikereket lehet vele elérni. Szép szabályos kispolgári antagonizmus. *Flaubert* besorolható *Bouvard* és *Pécuchet* végén a közhelyek szótárába. „A könyv? Ó, a Könyv ellensége az Életnek” ... „Az élet? Ó, az Élet ellensége a Könyvnek”. E gyönyörű közhelynek a felismerése a könyvolvasó kispolgárnak éppúgy hizeleg, mint a könyvet soha nem olvasónak. A nagybetűs Életre hivatkozva lehet műveletlen. Nem véletlen, hogy *Goethe* legtöbbet citált sora az, amelyikben az Élet zöldelő aranyfáját szembeállítja a Teória szürkességével. Nálunk, Az ember tragédiájában szinte a *Marseillaise*-hez fogható — azzal párhuzamos — induló lesz *Kepler* proklamációja (az idézett történelmi pillanatra még jellemző is):

*Fogd hát e sárgult pergamenteket,
E fölánsokat, miken penész ül,
Dobd tüzre mind...*

A könyvről, látjuk, nagyon könnyen eszébe jut az embereknek az, hogy tüzet lehet vele rakni. Talán a papír gyúlékonysága hozza magával ezt az asszociációt. „Tűzbe felét!” — így biztatja önkritikára kollégáit a múlt századi magyar költő, és van, akit nem is nagyon kellett biztatni. S aki a mások műveit égeti kéjjel? Feledhetetlen jelkép *Hedda Gabler* alakja a kandalló előtt. (*Gaston Bachelard*, aki csodálatra méltó könyvet írt a Tűz pszichoanalízise címen, fűzhetett volna művéhez bízvást még egy fejezetet: a könyvégetés mániájának a pszichoanalíziséről.)

Menjünk-e tovább? Említsük-e a futuristákat? S mindjárt utánuk... Nem, nem megyek tovább. Szomorúan közismert volt az út. Mindnyájan tudjuk, az idősebbek tapasztalatból tudják, hogy a könyvek pusztítása nem áll meg a könyveknél. Az imént említett *Babits Mihály* a húszas évek elején még csak az előjelek alapján, de már befejezett tényként írta: „minden csuromvér lett — mióta az Írást legyőzte az Élet”.

Valamikor a szexuális ösztönöket divat volt szemérmesen észre nem venni. Ma így vagyunk az agresszív ösztönökkel. Nem illik észrevenni, csak ha már kitörték.

A könyvellenességnek nagyon hosszú skálája van azokig a Herosztrátészekig, akik a könyvpusztításra specializálják magukat.

Nem árt talán tudomásul vennünk, hogy a könyv nemcsak kultusz tárgya, hanem gyanakvás tárgya és elégedetlenség tárgya is.

Ha visszamegyek a magam területére, a drámaéra, egy konkrét forrását látom a könyvvel kapcsolatos elégedetlenségnek. S ez az, hogy az írás (a könyv) képtelen intonálni azokat a drámai dialógusokat, amik intonálás híján erőtlenekek lesznek, érdektelenekek, érthetetlenek. S félok, hogy az olvasó — a némán olvasó — a belső hallásával se hallja ezt az intonálást. A színházban viszont a színész intonál. Tehát a szöveg értelmet nyer. (Mert a szemantikus értelem csak a konfliktus feszültségének erőterében, az indulat célratörő lendületében lesz világossá. A szó szerinti értelem a drámában csupán lapos vetülete a teljes jelentésnek.)

Itt vagyunk a holt betű az az élő szó ellentétéénél.

Azt hiszem, a könyvellenességnek ez az egyik reális magja.

De vajon, a betű nem azért marad-e széles rétegek számára „holt betű” — drámában vagy nem drámában —, mert nem tanulunk meg — a szöveget életre keltve — helyesen olvasni? Pontosabban: gazdagabb benső akusztikával olvasni?

Bor István ex librise

Gondolom, hogy amikor a gyerekkönyvtárakról lesz a vita: ez a kérdés elő fog kerülni, mert az efféle gazdagabb élményt adó olvasás tanításának kitűnő magyar apostolai vannak (*Vargha Balázs*).

Ebben a megváltozott világban, ahol az írott szó és a drámailag megelevenített kép ellentéte már nemcsak a színházban merül fel, hanem a televízió nézője előtt is — ebben a könnyen kettébe vágódó világban — az olvasás új, aktívabb módjában kell épülnie annak a hídnak (a híd első pillérének), amely *áthidalja a szakadékot a pusztá szö és a látomás között*. Azt a szakadékot, amelyet mi drámaírók először a színházban észleltünk és nevetve átugráltunk rajta, s amely ma már akkora, hogy úgy beszélhetnek róla egyesek, mint galaxisokat elválasztó távolságról.

A könyvvel kapcsolatos ellenérzéseknek lehet még egy konkrét történeti oka is. S ez az ok régebben is, ma is aktuális. A „magasabb” kultúrát közvetítő könyv szerepe ősi, orális kultúrák eltűntetésében. Mi, magyarok is őrizzük egy efféle csapásnak jó ezeréves traumáját. A hittérítés mellékes eredményeképp majdnem eltűnt eredeti költészetünk. *Bartók és Kodály* emelte ki ennek maradványait... Ezért értjük meg a fejlődő népek köréből jövő afféle fenntartásokat, mint például *Léopold Sédar Senghoré*, aki éppen a könyvvéssel kapcsolatban mondta el: „A könyvnek nálunk nem szabad elfojtania értékeinket: a képzelet hatalmát, a kifejezés adományát. Épp ellenkezőleg: fejlesztenie kell ezeket az értékeket.”

Azt hiszem, ez az igény kapcsolódik az előbbihez.

Mert ebben a megváltozott világban csak úgy teremthetjük meg a híd a holt betűtől az élő látomásig, ha az olvasás nem elfojtja, hanem fejleszti a képzelet hatalmát és a kifejezés adományát.

Es nemcsak Szenegálban és nemcsak a harmadik világban. Hanem mindenütt.

En most — fordítóként.

Pontosabban — mert ezt a meghatározó szituációt meg nem tagadhatom soha —: egy kis nép, és egy elzárt nyelv írójaként, a fordításról.

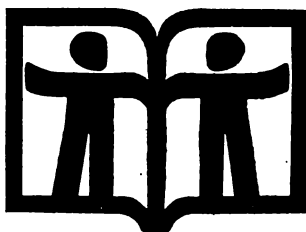
A könyv az emberiség egységének, a kultúra egyetemességének a dokumentálása. Ez a kongresszus is az.

Az elzárt nyelvek irodalmaiból ennek az egyetemességnek sok haszna nincsen. A mi irodalmunk, mint sorstársai, a jó néhány tucat izolált nagy irodalom, a nyelvi határain túl — holt betű. Ezeknek az irodalmaknak javát az emberiség számára eleven élménnyé tenni!

A világnyelvek nagy kiadóira kell gondolnunk. De beleszédülnek, ha számon tartani akarják ötven-hatvan nyelv irodalmát. Szerencsés vagy szerencsétlen kézzel találomra válogatnak. Ki vannak szolgáltatva abszolút tájékozatlanságuknak, és egy-egy fordító ostromának. A megoldáshoz a gondolatot egy könyvtárügyi újítás adta nekem. Úgy tudom, Skandináviában a könyvtárak felosztották maguk között az egyes kisebb országok könyveinek a gyűjtését. (A „Scandia”-modell, illetve: terv.)

Ennek mintájára vajon nem tehetnék-e meg ugyanezt a világnyelvek nagy kiadóvállalatai? Arra gondolok, hogy mindegyik vállalhatná egy kis nép — *egyetlen kis nép* — irodalmának a képviselőjét a nemzetközi piacon. Egyetlen nehezen megközelíthető nyelvre a specializálódást (lektorálást stb.) minden nagyobb kiadó megengedhetné magának. S amit ott felfedez, értéket, ő közvetítheti a világirodalom számára... Még üzletnek se rossz.

A nagy nyelvek az emberiség előtt felelősek azért, hogy a kis nyelveken publikált gondolatok, jelentős művek ne hulljanak ki az egyetemességből.

Az olvasás a modern társadalomban

(Kivonat)

A könyv szerepe változott a történelem folyamán. A könyv korunkban Gorkij szavai szerint a leghatékonyabb kommunikációs eszköz az emberiség szellemi erőinek fejlesztésére. Az olvasás iránti szomjúságnak, a könyvek széles körű elterjedésének folyamatát meggyorsította a szocialista országok új társadalmi rendszere, a gyarmatosítás megszűnése, a tudományos-műszaki forradalom. A tömegek részvétele egyre nő a békéért és a demokráciáért folytatott harcban, s ez szükségessé teszi a társadalmi köztudat színvonalának emelését, az önképzés elterjedését. Bár az olvasás elméletével egy évszázad óta foglalkoznak, ma a kérdés gyökeresen másképpen tevődik fel: nem az olvasás áldásainak propagálásáról van már szó, hanem a tömegek olvasásának megszervezéséről és színvonalának emeléséről. Nem véletlen, hogy A könyv alapokmánya-nak egyik fő gondolata az olvasás lehetőségének biztosítása minden ember számára.

Szerte a világon nagyszabású programok születtek az olvasás népszerűsítésére. A Szovjetunióban a párt és a tömegszervezetek a leghatékonyabban gondoskodnak a tömegek olvasásának megszervezéséről. Ma a szovjet könyvtárak látogatóinak száma kb. 20 millió. A szocialista országok vizsgálatai és publikált tapasztalatai alapján alapvetően új szemlélet alakult ki az olvasás társadalmi funkciójáról. A világméretű tapasztalati anyagból két új, haladó vonást lehet kiemelni: 1. az olvasás mint társadalmi jelenség, 2. az olvasás népszerűségének növekedése a társadalmi folyamatok hatására.

Az olvasás társadalmi funkciója

Az olvasás legfontosabb három funkciója: a) Az olvasás egyre inkább a legfontosabb eszköz az emberek tudatának, szemléletének, politikai és etikai meggyőződésének formálására; b) az olvasás növekvő mértékben válik a permanens oktatásnak és a kulturális színvonal emelésének eszközévé; c) az olvasás a szakmai ismeretek növelésének legbiztosabb útja.

Az olvasás és a köztudat formálása

A tömegek olvasásának mindenekelőtt nevelő funkciója van. Nem mindegy, hogy mit olvas az ember, ezért különösen a fiatalokat meg kell védeni a rossz irodalom végzetes behatásaitól. A jó könyv nemesítő hatása pozitív módon járul hozzá az emberiség jövőjének kialakításához. Különösen a szocialista országok tapasztalatai érdemesek a figyelemre: ezekben országos méretű nevelői folyamatnak tekintik az olvasást a tudatformálás és a politikai aktivitás érdekében. Teljes megvalósítás útján halad a jelszó: „Könyvvel a békéért, a humanizmusért és a haladásért”. Ezért utasítja vissza a szocialista könyvtárelmélet a könyvtáraknak „pusztán művelődési” funkcióját szemben a társadalmi funkcióval, s ezért lépett előtérbe a szocialista könyvtártudományban az irodalompropaganda és az olvasásirányítás kérdése. Az olvasásirányítás lényege, hogy az olvasók érdeklődésének és igényeinek vizsgálatára alapozva szakszerűen ajánlják a legjobb könyvek olvasását. Az országos méretű irodalompropaganda és céltudatos olvasásirányítás eredményeképpen a Szovjetunióban az olvasás az egyén harmonikus fejlődését szolgálja. Ennek illusztrálására egy példa: az Egyesült Államokban egy vizsgálat kimutatta, hogy a megkérdezettek 33 százaléka soha, 24 százaléka pedig csak ritkán olvas társadalmi témájú irodalmat. Ugyanakkor a megkérdezett szovjet munkások, mérnökök és technikusok 93 százaléka (férfiak), illetve 86 százaléka (nők) olvas társadalmi-politikai irodalmat.

Az olvasás és a permanens oktatás

A permanens oktatás alapvetően az olvasás tömegméretű szervezettségétől függ, tehát a könyvtárak a permanens oktatás bázisai. Az olvasás mint önképző forma az ismeretek állandó felhalmozódását és megújítását jelenti, s számottevően befolyásolja az egyén munkáját és társadalmi aktivitását. A történelmi példák mindenütt

azt mutatják, hogy milyen hatékony az önképző olvasás a népek általános műveltségi szintjének emelésében. Különösen az orosz forradalmárok példája bizonyítja ezt.

A szakmai tudás emelése érdekében történő olvasás

A legújabb tudományos és műszaki eredmények és haladó munkamódszerek közvetlen hatást gyakorolnak a termelésre és a társadalom gazdasági fejlődésére. A szakemberek szakirodalom-olvasása az egész világon a tudományos-műszaki tájékoztatás rendszerének tökéletesedése révén fejlődik.

A Szovjetunióban az ifjúmunkások 80—85 százaléka olvas szabad idejében szakirodalmat. A szovjet könyvkiadás speciális termékei azok a művek, amelyeket maguk a munkások írnak. Ebben is kifejeződik a szovjet munkások alkotó tevékenysége, állandó törekvése a termelés megjavítására.

Az olvasás népszerűsége

A modern könyvtárelméletben újszerű irányzat az olvasás népszerűségének vizsgálata. Az utolsó két évtizedben óriási tényanyag halmozódott fel, s ez a még nem egységes és néha tökéletlen módszerek ellenére is néhány alapvető következtetésre ad lehetőséget. A vizsgálati módszerek közül az első helyen a statisztikai módszer áll; az így nyert eredmények a különböző országok eltérő társadalmi-gazdasági feltételeinek megfelelően igen változatosak. A nyugati országok forrásai a népesség 35—45 százalékát mutatják ki olvasókként, a szocialista országok átlagadatai ezzel szemben a 70—85 százalékot mutatják. Beteljesedtek Lenin profétikus szavai: „A könyv iránti igény a forradalom eredményeként állandóan nőni fog...” Az USA, Franciaország, az NSZK és a Szovjetunió olvasásvizsgálati adatai alapján a könyvek és az újságok, folyóiratok napi olvasására szánt percekben a Szovjetunió vezet. Különös figyelmet érdemel, hogy ezen belül a könyvolvasás aránya is jóval magasabb a Szovjetunióban, mint bárhol a világon. Ennek ellenére sok még a tennivaló. A legnagyobb nehézséget az olvasásértékelés kritériumainak hiánya okozza. Ma még csak a mennyiségi mutatók állnak rendelkezésre az olvasás intenzitásának mérésére. Eltérőek a vélemények a világon a többi kommunikációs eszköz és a könyv kapcsolatáról is. A szovjet tudósok véleménye szerint a televízió és a rádió nézése, illetve hallgatása növeli az olvasás intenzitását. További szovjet vélemény, hogy a könyvtárak feladata az olvasás szervezése. Végül a könyvtárak feladata az irodalompropaganda megszervezése is. A könyvtárak hálózata teremtheti csak meg az egyenlő lehetőséget mindenki számára, hogy az olvasás áldásaiban részesedhessenek.

Az olvasáskutatás kérdései

1963—1965-ben az ifjúmunkások olvasási érdeklődését vizsgálták a Szovjetunió 50 városában, majd 1966-ban Leningrádban. 168 könyvtár vett részt a Nagy Októberi Forradalom 50. évfordulójának előestéjén végzett reprezentatív vizsgálatban, melynek elnevezése „A szovjet olvasó” volt. 1965—1968-ban 300 könyvtár vett részt a tudósok és a szakemberek könyvtári-bibliográfiai igényeinek vizsgálatában, melynek során 33 000 embert kérdeztek meg. Az 1973—1974-re és 1974—1975-re kitűzött vizsgálati programok címe: „A könyv és az olvasás a modern faluban” és „A könyv és az olvasás a munkássztály életében”.

A más országokban folyó hasonló kutatások is a téma iránti általános érdeklődést bizonyítják. Az indiai Bihar tartományban 1967-ben, Csehszlovákiában a falusi környezetben végeztek vizsgálatot. Lengyelország speciális olvasáskutatói intézettel rendelkezik, Angliában a gyermekek olvasását vizsgálták 1959-ben és 1966—1968-ban. Az NDK-ban Suhl megyében 1966—1968-ban végeztek általános olvasáskutatást. Spanyolországban 1967-ben kérdőíves felmérést végeztek az egyes szerzők olvasottságáról.

A vizsgálódások eredményeképpen hatalmas publikációs anyag halmozódott fel. Ma már az olvasás társadalmi vonatkozásai és a társadalom gazdasági és kulturális fejlődésével a legszorosabb kapcsolatban végzett olvasáselemzések állnak az előtérben. A Szovjetunióban pl. vizsgálati témák: az olvasás társadalmi funkciója; az olvasás tartalma és a különböző társadalmi-demográfiai népességi csoportok érdeklődése; az olvasás és az egyén harmonikus fejlődése, az olvasás mint a szellemi és a fizikai munkából eredő különbség eltüntetésének eszköze; az olvasás céljai és a különböző kiadványokról formált olvasói értékelések; az olvasás népszerűsége; a tömegek olvasását szolgáló országos rendszer stb.

Az olvasás kérdései szilárdan beépülnek a modern könyvtártudományba. Az olvasáskutatás viszont hozzájárul a könyvtártudomány fejlődéséhez és megerősíti kap-

M. I. Rudomino, az IFLA alelnöke, a moszkvai Idegennyelvű Könyvtár igazgatója nyilatkozik a televíziónak (Nikolaj Katalin felvétele)

csolatait más tudományágakkal, pl. a szociológiával, pszichológiával és az olvasáspedagógiával. A kutatás kétségtelen eredményei mellett azonban nem szabad megelégedni a modern szociológiai kutatásokban használt prognosztikus módszerek feltűnően alacsony színvonaláról. Nem szabad megelégedni a tények rögzítésével, hanem ki kell ezt egészíteni a tömeges olvasás és könyvforgalmazás alapvető törvényeinek elemzésével és a fejlődés irányzatainak kijelölésével.

A nemzetközi könyvév és a jelenlegi IFLA-kongresszus erőfeszítései alapján szükséges a nemzetközi együttműködés fokozása és az egyes országokban végzett kutatások tapasztalatainak kicserélése.

JOHN BOON

a Kiadók Nemzetközi Szövetségének elnöke

Könyvkiadás a világban

(Kivonat)

A könyv jövőjét illető optimizmus két tényre is alapozható: a könyv mint gyorsan és könnyen kezelhető információs eszköz egyelőre pótolhatatlan; a könyvkiadók és -terjesztők adatait vizsgálva is kitűnik, hogy a könyvek piaca, az eladott művek száma folyamatosan növekszik.

A fejlett országok társadalmát vizsgálva is úgy látszik, hogy óriási tartalékok vannak még az olvasás térhódításának, hiszen léteznek még a nem olvasók jelentős csoportjai, a kevésbé iskolázottak rétegei, akik számára az olvasás a hiányos képzettség részleges pótlását is jelentheti, s ugyancsak viszonylag keveset olvas a magasan kvalifikált szakemberek egy része is, aki a napi sajtóban, illetve legszűkebb szakmájában tájékozódva már nem nagyon vesz egyéb nyomtatott művet a kezébe.

A könyv és az olvasás várható sorsát lényegesen befolyásoló tényezők közül főleg a televízió és az oktatás játszik szerepet. A televízió — éppen mert mindig tömegeknek szól — inkább csak felkelti az érdeklődést, s annak igazi kielégítésére csak a könyvekben való bányászás útján nyílik alkalom. A pedagógia ugyan nagy változásokon megy keresztül mind a fejlődő, mind a fejlett országokban, de ez a robbanásszerű változás, a jelek szerint, nagy részben a könyvek új minőségű használatára van alapozva.

Természetesen a változások sora a könyvet is érinti: például különösen az alsó szintű oktatásban használt könyvek esetében ugrásszerűen megnőtt az illusztrációk

száma és részben a „nem könyv” jellegű anyagok, dokumentumok szerepe, amelyeket azután fokozatosan ismét beépítenek a különböző mellékletekkel, ábrákkal ellátott kézikönyvekbe, „text-book”-okba. A könyv tehát az oktatási folyamat részleges gépesítése idején is az egyik leghatékonyabb és leggazdaságosabb oktató gép.

Az aggodalomra okot adó jelenségek egy része a terjesztés nehézségeivel, a könyvek beszerzési idejének megnyúlásával, az írók és kiadók, a kiadók és a könyvtárosok együttműködésének hiányosságaival függ össze. Az együttműködés jó eredményeket hozhatna olyan területeken, mint például a paperback-ek és a bőven illusztrált, művészi könyvek nemzetközi kiadása, mivel az ilyen vállalkozás a megnövekedett példányszámok következtében igen gazdaságos vállalkozás lehetne.

DR. ROBERT ESCARPIT

Olvasás a változó világban

A nemzetközi hírű olvasás-szociológus írásban elküldött előadásának kivonata

Lord Byron, mikor egy olvasójától levelet kapott, azt a megjegyzést tette: mint-ha a holtak országából írt volna valaki. Korunk írója számára már kulcskérdés, hogy olvasója eltűnik a névtelenség homályában. Az írás régen személyes kapcsolat volt, ma csak helyül-közzel törhető át a személytelenség fala. Az olvasók tömege hallgatólag.

Tények és számok

A földkerekségen ma kb. 2 milliárd ember tud olvasni, tehát az emberek 55 százaléka. Az olvasni tudók fele a fejlett, a többi a fejlődő országokban él. Az egyensúly megbomlóban van — az utóbbi javára. Az olvasó népesség évente 4 százalékkal nő, az elmúlt húsz évben tehát megkétszereződött, a kiadott művek száma ugyancsak (1970-ben 550 000 cím). A példányszámok viszont ezalatt megháromszorozódtak (1970-ben 8 milliárd). A nem olvasók számát nehéz pontosan megállapítani. Mászt jelent, ha az elhagyatott vidéken élő és mászt, ha a város lakó nem olvas. Maga az olvasni tudás szerepe is más a fejlődő országokban: ott, aki birtokában van, mind tudja, hogy fegyver van a kezében. Ezek az emberek ténylegesen éheznek a könyvre. Ugyanakkor ők, a világ olvasóinak felét nyújtó országok a könyveknek csak az 1/3-ét produkálják évente. A fejlett országokban az olvasni tudás természetes örökség, az iskolázás kötelező. De igen sokan, akik megtanulják, később nem élnek vele. Franciaországban pl. az emberek 57 százaléka nem vásárol könyvet, s a nyugati országokban ez a szám általában 40—45 százalék között mozog. Egy nemzedékkel korábban azonban sokkalta rosszabbul álltunk. A közelmúlt eredményei szinte túlságosan látványosak. Franciaországban pl. a nemzeti könyvtermés példányszáma 1960 és 1970 között 180 millióról 330-ra emelkedett. Az Egyesült Államokban a 2. világháború előtt kivételes volt a százezres példányszámú mű, ma a több milliós sem ritka. Ebben a forradalmi változásban nagy része volt a paperback-nek. S ezzel együtt átalakult a kereskedelmi forma, a könyv „terítése”, pl. a szabadpolcos nagyáruházak kínálatai közé is bevonult a könyv.

Az eddigi vizsgálatok mind egyértelműen bizonyítják, hogy az audiovizuális eszközök 1. sok mindent átvállalnak a nyomtatott formától; 2. fokozzák az olvasási kedvet, különösen, ha már van. A könyv a mai társadalomban a tömegkommunikáció egyik fajtája, de kiemelt szerepe van.

Az olvasás és a kommunikáció

A modern ember elszakíthatatlan az olvasástól. Az is „sokat olvas”, aki könyvet sem vesz a kezébe, hisz az utcán, az árucsomagolásokon olvassa a feliratokat. Az olvasó, aki könyvet akar olvasni, a könyvesboltba vagy a könyvtárba megy. Az olvasás itt bonyolult folyamat, cselekvések egész láncolata.

Noha minden ember másként olvas, két nagy típust jelezhetünk vázlatosan. Az „objektív” olvasó információforrásnak tekinti a könyvet, az író, a személyiség nem érdekli, tanulni akar a könyvből, tudást meríteni. Számára a könyv hasznos (utilitárius), funkcionális eszköz. A másik a „projektív” típus, ennek az olvasás kivétel, az olvasó azonosítja magát a művel. A könyv nemcsak tárgy, hanem emberi tapaszt-

talatok foglalatata is, az ilyen olvasónak az író személye döntő: ő a kaland, az elmélés részese, útikalauza. Ennek az olvasótípusnak fontos elsősorban a regény, de újabban a történelmi irodalom is. Manapság ugyanis a mesehős helyett a hihetően valós történelmi alakkal több ember tud azonosulni. A két típus persze soha sem jelentkezik tisztán, mindig kevert, sokszínű az egyéni attitűd. A lényeg az, hogy az olvasó minden esetben nemcsak egyszerűen befogadja a szöveget, hanem valamit hozzáad. Az olvasó tehát a könyv célpontja, de ő, a célpont maga is aktív. A könyv a kommunikációs eszközök között ebből a szempontból a legsajátosabb: itt van a befogadónak legtöbb tere, felelőssége és terhe, ő maga is társalkotó. Távol állunk attól, hogy bármilyen más eszköz elfoglalhassa az olvasásnak ezt a nélkülözhetetlen, jelentős szerepét.

Az olvasót a könyv gazdájává kell tenni.

Olyan körülményeket kell tehát teremteni, melyekben az olvasó ezt az olvasás lényegében rejlő társalkotó, kezdeményező készségét kibontakoztathatja. Az első feladat természetesen: hogy egyáltalán olvasni akarjon. A második: hogy választhasson, tehát informálják őt a könyvekről. S ez nemcsak bibliográfiai tájékoztatást jelent: a vizsgálatok szerint, a könyv iránti óhaj harmada közvetlen, azonnali, mindjárt egy bizonyos könyvre irányul az igény. A közművelődési könyvtárak világszerte jó úton járnak: mind több ellátóponttal állandó és közeli kapcsolatot tartanak az olvasóval. Ehhez hasonlóan kell a könyv többi taktikai fegyverzetét is kialakítani, hogy hódíthasson. Csak így léphet ki az olvasó a névtelenségből.

Az olvasás aktusát kell tehát mindjobban belsőleg felszabadítani. Az olvasástanulás passzív, receptív folyamata helyett az aktív, a kisgyermekkortól kezdve tevékenyen közreműködő formáját kell kialakítani az iskolában. Újra végig kell gondolni az iskola egész szerepét az olvasásra nevelésben. Sarte írja: A szellemi alkotás a szerző és az olvasó közös erőfeszítéséből születik meg. Ez az aktivitás azt is jelenti, hogy meg kell tanulni az embereknek beszélni a könyvről. Ami korábban a kisebbség előjoga volt, azt a tömegek szellemi szabadságának eszközévé kell tenni. A könyvnek döntő szerepe van a civilizáció és az egyén, az autonóm és újra megtalált személyiség új kapcsolatának kiépítésében. Sok kormány foglalkozik az audiovizuális kérdések megoldásával, mely bonyolultabb, több költséget igényel, számos régi intézmény felülvizsgálatával jár, de összefüggő olvasáspolitikára is szükség van — sürgetően.

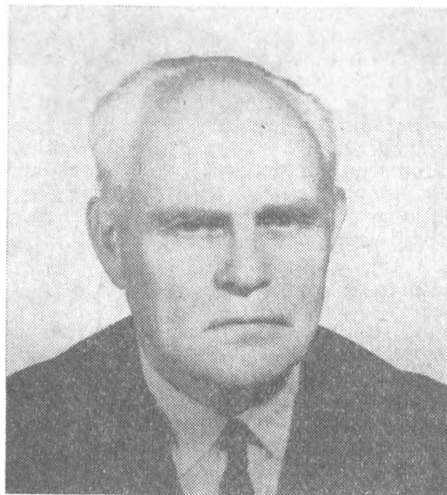
A becsi iskolakönyvtár

*A szomszéd ház volt az iskola. A
tanítókisasszony már rég haza-
utazott, és nyáron át mi — a pap —
őriztük a kulcsait. Néhanap
ott ödögtem; katáng, tökinda, gyom,
útilapu, pipacs az udvaron;
bent meg a meszelt tanteremben, a
szünidő vastag csöndje és pora.
Néztem a fal ábráit, képeket:
„Ízeltlábuak”, „A hold”, „Négerék”,
„Afrika”... Az ablaktáblák között
néma pókok és éhenhalt legyek
aszalódtak... Csend, napfény... Árvaság
vett körül, s mégis egy egész világ;
hát még amikor — újabb kulcs — nyílt a nagy
szekrény, és mintha egymagam a hat
osztály én lettem volna, félezer
könyv kiáltott rám, hogy olvassam el!*

S z a b ó L ő r i n c

Kovács Máté

1906 – 1972

Váratlan, nagy gyász érte a könyvtárügyet. Dr. Kovács Máté egyetemi tanár, az irodalomtudományok kandidátusa, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékének és népművelési csoportjának vezetője, a Hazafias Népfront Budapesti Bizottságának alelnöke, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács elnöke, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat elnökségének és a Magyar UNESCO Bizottságnak tagja, volt országgyűlési képviselő és államtitkár, a Munka Érdemrend arany fokozata és számos más kitüntetés tulajdonosa augusztus 29-én, életének 66. évében rövid betegség után váratlanul elhunyt.

Kovács Máté halála előtti napon még részt vett az IFLA kongresszus munkájában. Hirtelen halála nagy megrendülést keltett hazai és külföldi ismerősei körében s az egész könyvtáros-társadalomban. Szeptember 6-án volt a Farkasréti temetőben hamvasztás előtti búcsúztatása, amelyen családjának tagjain kívül megjelentek a Hazafias Népfront és a művelődésügyi vezetői, az elhunyt munka-

társai, nagyszámú tisztelője és tanítványai.

A gyászszertartáson Tolnai Gábor akadémikus a Művelődésügyi Minisztérium és az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Dr. Trautmann Rezső, a Hazafias Népfront Budapesti Bizottságának elnöke a népfront, Babiczky Béla egyetemi adjunktus a munkatársak, Moldoványi Ákos, a Magyar Rádió és Televízió munkatársa pedig a tanítványok nevében búcsúzott a magyar könyvtárügy nagy halottjától. Az alábbiakban Tolnai Gábor akadémikus búcsúbeszédét közöljük.

A Művelődésügyi Minisztérium és az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a kollégák, a tanártársak s a bölcsészettudományi kar minden dolgozója nevében búcsúzom Kovács Mátétól, a könyvtártudományi tanszék és a népművelési csoport vezető professzorától.

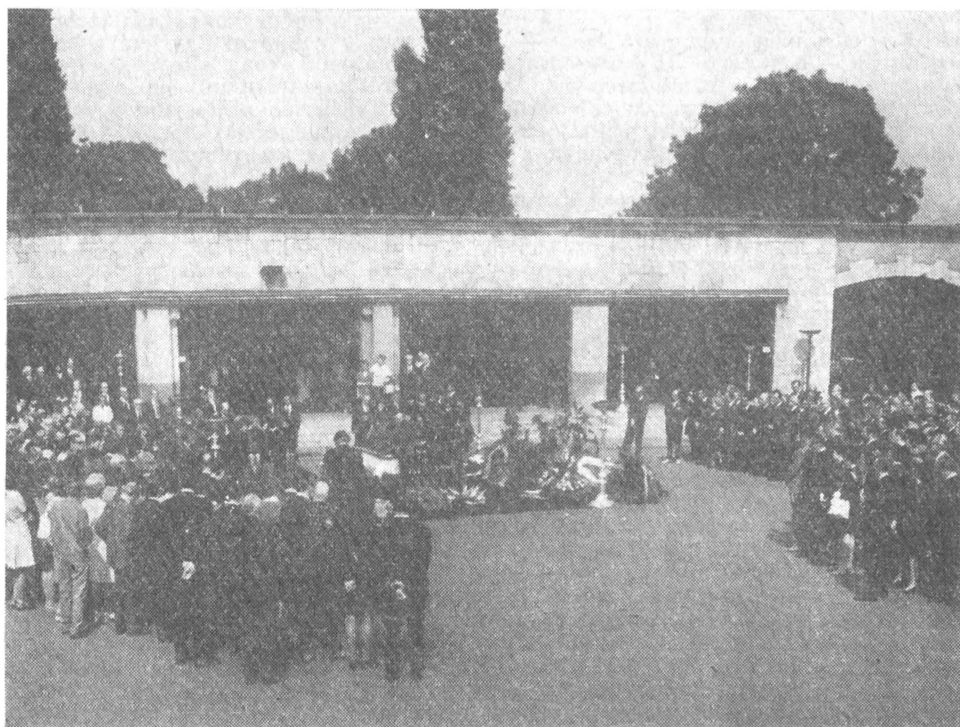
A mostani iszonyatos alkalommal nem tudom megállni, hogy ne idézzem fel Kovács Máté néhány mondatát, ami halálhírének pillanatától szinte jelképpé vált az én számomra, órára vonatkoztatva. Nem is olyan régen, karunk lépcsőházában találkoztunk össze. — Ki gondolhatta, hogy ez az utolsó beszélgetésünk? — Irigyellek Máté — mondtam őszintén —, hogy ilyen jól tartod magad. — Kovács Máté arcán megjelent a jellegzetes mosoly — ami gyakorta kísérte szavait — és szívére mutatott; jelezve, hogy az egészséges, legyűrhetetlennek tűnő szervezet központjában nincs minden rendben. Ezt követően, egyetlen mondatban önarcképet rajzolt: — A munkában, remélem, jó ideig nem fog akadályozni?! — mondtotta. Igen, ezzel a kurta, bizakodó mondatlall önarcképet rajzolt. Mert *a munka volt mindene*, a nap minden óráját igénybevevő tevékenység. Negyed százada ismerem, de úgy tudom, hogy ifjúságától fogva emberfeletti sok feladatot vállalt; mindenre időt tudott szakítani, amivel ez a rendkívüli valóságérzékű, kitűnő szervező egyéniség célkitűzéseinek megvalósításához hozzájárulhatott.

Életrajzát és publikációinak listáját áttekintve úgy tűnik, Kovács Máté pályáját, magatartását, törekvését, célkitűzéseit lényegében eldöntötte *parasztai származása*, valamint annak a városnak plebejus tradíciója, ahol tanulmányai nagy részét — egyetemi tanulmányait is — végezte, a Debrecen. Ma már történeti szemmel nézve, jelentős baloldali indítás volt számára mindez. Baloldaliságot jelképezett tanárjelölti szakválasztása is, amikor bölcsészettudományi tanulmányait elkezdte, a 20-as évek közepén s a magyar mellé a franciát választotta második szaktárgyául. A francia szak választása jelentette akkor általában — és az ő számára is — az ellenforradalmi, nagybirtokos-tőkés Magyarországon a demokratizmus igényét, a némettel

szemben a latin kultúra felé való tájékozódást, Hitler hatalomra jutása után az antiszizmust is és jelentette a költőóriásnak, *Ady Endrének* a pajzsra emelését, ami annak idején bátor politikai állásfoglalás számba ment. Még akkor is, ha ez a tisztelet, legalábbis kezdetben, *Szabó Dezső* értelmezésű heroizálás volt. A fiatal *Kovács Máté* tudományos indulása ugyancsak az eddig mondottakkal vág egybe. Hiszen első tanulmányai, cikkei — ismeretes, hogy irodalomtörténésznek indult — a két nagy debreceni plebejusról, Csokonairól és Fazekas Mihályról íródtak, s szövegkiadásai során elsősorban az ő műveiket adta ki, népművelési célú kiadványsorozatban. Igen, *népművelési célú* kiadványsorozatban.

Az utolsó mondat hangsúlyozásával érzékeltetni szeretnők, hogy már a fiatal *Kovács Mátét* áthatotta a *gyakorlati cselekvés igénye*, ami végigkíséri majd egész életútján. Életének alapvető célkitűzése nem is volt egyéb, mint a magyar nép iránti elkötelezettségből táplálkozó megvalósítandó nagy feladat: a nép műveltségi színvonalának emelése. Ez a szép célkitűzés formálta emberi magatartását, törekvését, bármilyen feladatkört bízott reá ifjúsága Magyarországnak szűkös, körülhatárolt világa, vagy majd a felszabadult ország kitáruló lehetőségei.

Pályája legjelentősebb állomásainak és munkássága főbb területeinek vázlatos jelzése is jól érzékelteti az elmondottakat, valamint munkálkodásának méretét, az általa gondozott területek kiterjedését, érdeklődésének gazdagságát. *Könyvtári gyakkornokként kezdte* a debreceni egyetemi könyvtárban. Középiskolai tanár lett ezután Nyíregyházán, majd Debrecenben. Utóbbi tanári tevékenységével egyidőben tanársegéd és lektor a debreceni egyetem francia tanszékén és egyik szervezője, irányítója a híressé vált itteni Nyári Egyetemnek. Ezt követően a debreceni tankerületi főigazgatóságon, majd Budapesten az Országos Köznevelési Tanácsnál dolgozik. — A felszabadulás után, indulása szellemében törvényszerűen lép a politikai cselekvés színterére, még pedig a Nemzeti Parasztpárt tagjaként. Országgyűlési képviselő lesz, s a Köznevelési Minisztériumban a pedagógiai, majd az elnöki főosztályt vezeti: utóbb két esztendőn át *államtitkár*. Több mint négyéves tevékenység ez, amelynek mérlegét maga *Kovács Máté* is megfogalmazta pontos tárgyilagossággal: „A Köznevelési Minisztériumban végzett személyes munkálkodásomból — írja — legszámtöbb eredménynek tekinthető az általános iskola és a dolgozók iskolájának lét-

Jánosi Ferenc felvétele

rehozásában való közreműködésem és a *népkönyvtárak mai szervezetének megindítása.*” Kell-e mondani, hogy az ifjúkori elkötelezettséggel függ össze ez a munkálkodás is és egyúttal átvezet életének utolsó, közel negyedszázados szakaszához, amikor *könyvtárügyünk kiemelkedő reprezentánsává válik*, mint kiváló szervező, irányító, könyvtárpolitikus, s nem kisebb mértékben e szak tudósaként, egyetemi oktató s nevelő tevékenységével.

1949-ben pályakezdésének intézményéhez, a debreceni egyetemi könyvtárhoz nevezik ki *Kovács Mátét* igazgatónak. Itt töltött hét esztendeje alatt indul el a debreceni egyetemi könyvtár példamutatóan a modern egyetemi könyvtári szolgáltatások kifejlesztéséhez vezető úton és lesz a magyar nyomtatványok második nemzeti gyűjteményévé az Országos Széchényi Könyvtár mellett. *Kovács Máté* nagy munkabíráására, több embernek is sok feladatvállalására mi sem jellemzőbb, mint az, hogy nagyjelentőségű debreceni ténykedése mellett, egy esztendőn át vezetője Budapesten a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának is. De ő a mellékfeladatot sem félkézzel végzi, felelősséggel és teljes odaadással lát el minden magára vállalt munkát. Pedig az említetteken kívül még mi mindent vállalt, ugyancsak párhuzamosan. A sok közül legyen elegendő egy, a legjelentősebb. Ugyancsak debreceni könyvtárigazgatói tevékenységének idején bízta meg a minisztérium az *első magyar könyvtári törvény* kidolgozását végző bizottság munkájának irányításával. A jogalkotásba foglalt kérdésekről, könyvtárügyünk célkitűzéseiről és azok művelődéspolitikai jelentőségéről *Kovács Máté* tanulmányt is írt. Legyen elég az utóbb mondottakhoz annyi, hogy a törvényben, valamint az elemző tanulmányban foglaltak jórészt ma is érvényesek.

Tizenhat évvel ezelőtt lett *Kovács Máté* az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészettudományi karán a könyvtártudományi tanszék vezető professzora. Irányítása alatt a tanszék *könyvtárosok százait nevelte*, s tanította meg a modern könyvtári szolgálat teljesítéséhez szükséges ismeretekre, és nevelt hivatásukat szerető könyvtárosokat. A magyar könyvtárügy igényeit ismerve, tervszerűen fejlesztette tanszékét, fontosnak tartotta a levelező és a kiegészítő képzés fenntartását és harcolt továbbfejlesztéséért. És ébren tartotta — a tanszéki oktató-nevelő munka mellett — munkatársai tudományos kutató munkája növelését is, jól tudván, hogy ezáltal az egyetemről kikerülő új könyvtáros nemzedékek színvonala fog nagy mértékben emelkedni. Az új elméleti, történeti és gyakorlati könyvtártudományi eredményekre maga figyelt a legéberebb szemmel, s *iránytmutató tanulmányokban* foglalkozott velük. Említsük meg csupán azt, hogy — amikor még alig kísérté figyelem a kérdést hazánkban — ő hívta fel az érdeklődést jelentős tanulmányokban, s tette az egyetemi oktatás részévé az olvasás-szociológia, valamint a tömegkommunikáció vizsgálatát. Még annyit, hogy tanítványai rajongtak érte, mert nemcsak professzoruk volt, hanem szerető gondoskodással biztosította maga — és munkatársai által — a diploma megszerzése után elhelyezkedésüket, s viselte gondjukat elkövetkező pályájuk során is.

Nehéz lenne most felsorolni is mindazokat a munkákat, amelyekben *Kovács Máté* közel negyedszázados könyvtársai tevékenysége során résztvett, amelyeknek előbbrevitelét segítette. Majd a szaktudománytörténet feladata lesz, hogy tevékenységének eredményeit teljességgel számba vegye. Arról azonban nem lehet nem szólni, hogy oktató munkája mellett kiemelkedő szerepet játszott *Kovács Máté* a Művelődésügyi Minisztérium tanácsadó szervének, az *Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsnak* tevékenységében, amelynek elnöke volt. A tanács az ő vezetése alatt betöltötte feladatát. Aligha van a magyar könyvtárügynek olyan kérdése, amellyel a tanács vagy valamelyik tagozata, az elnök közvetlen vagy közvetett irányításával ne foglalkozott volna. Helyesen ismerte fel *a könyvtárak új szerepét változó világunkban* és fáradhatatlanul vett részt az új feladatok megfogalmazásában, illetve a megoldásukra irányuló törekvések összehangolásában, irányításában.

Igazi *művelődéspolitikus* volt *Kovács Máté*, aki magának vallotta a szocializmus ügyét, a magyar nép kulturális felemelkedésének ügyét. Kiváló képességgel rendelkezett ahhoz, hogy a jelen kérdéseit tudósként, a történelmi előzmények összefüggéseiben fogja fel. Láttá a fejlődés törvényszerűségeit, mindig kész volt felfigyelni az újra, újra fogalmazni meghaladott tételeket, de a régiiben is meg tudta becsülni az értéket. Azon vezetők sorába tartozott, akik megbecsülték a végzett munkát; mindig megbecsülte munkatársai értékeit és *sohasem volt türelmetlen*. Türelme minden munkaterületen, a közélet terén is sok problémán segítette át. Szilárdan ragaszkodott a felismert igazsághoz, s történelmünk nehéz pillanataiban sem ingott meg. Soha nem szítozott ellentéteket, inkább *összefogni igyekezett az erőket*, alkotó munkára. Ezért találta meg helyét a népfrontmozgalomban is.

Amikor a Művelődésügyi Minisztérium és az Eötvös Loránd Tudományegyetem nevében végbúcsút mondunk *Kovács Máténak* a barátának, a kollégának, a munka-

társnak, nemcsak a magyar könyvtárügy kiemelkedő képviselője, a professzor, a szervező és a művelődéspolitikus előtt tisztelgünk, *tisztelünk az ember előtt is*, aki hittel dolgozott, aki példát tudott adni emberi magatartásból, emberségből, akire tanítványok nemzedékei könnyezve emlékeznek és emlékezik rá az egész magyar művelődésügy, ahol — munkaereje teljében bekövetkezett halálával — *nehezen betöltöhető ürt hagyott maga mögött*.

Az Akadémia tudományos ülásszaka a könyv szerepéről (2.)

Az Akadémián 1972. június 21-én rendezett tudományos ülásszoknak a könyv szerepét átfogóan tárgyaló előadásait a Könyvtáros szeptemberi száma ismertette. Most azokról számolunk be amelyek konkrét felmérések és kutatások megállapításait tárták a hallgatóság elé.

Munkamegosztás a tömegkommunikációban

Tomka Miklós, a Tömegkommunikációs Kutató Központ munkatársa az 1971 szeptemberében és októberében közvetített *Nyitott könyv* című televízióműsorok hatását mérte 35 könyvtárban és 33 könyvesboltban. Erről szóló előadásában elmondta, hogy mérései szerint az adást követő napokban a műsorban ismertetett könyveknek — Raffai Sarolta és Molnár Zoltán műveinek — könyvtári fogalma 100—150-szeresére emelkedett, vagyis a műsor hatására néhány napon belül hozzávetőlegesen 8—10 000 ember kölcsönözte ki az említett szerzők könyveit.

Az adásban ismertetett könyvek bolti forgalma ugyanakkor 10—20-szorosára nőtt, s így napok alatt 600 könyv került az üzletekből a családi könyvtárakba. Feltehetően nincsen tehát igaza a könyvet eltemetők táborának. Közelebb járhatnak a valósághoz a mozi, a rádió példájára hivatkozó, mérsékeltlen derűlátók, akik a könyv szocializációs funkciójának — magyarul: oktató, nevelő, tájékoztató, véleményképző szerepének — csökkenéséről és nem eltűnéséről (!), inkább a *tömegkommunikációs eszközök kialakuló munkamegosztásáról* beszélnek.

Ez a munkamegosztás valószínűleg igényesebb irodalmi alkotások, könyvek megjelenését eredményezi, de a *versenytárs színvonal-emelkedésre készíteti* a tömegközlés egyéb eszközeit, így a televíziót is. Természetesen még rendkívül sok konkrét kutatásra van szükség a televízió kulturális szerepét körülölelő homály eloszlására — foglalta össze következtetéseit Tomka Miklós.

Mindehhez hozzáfűzhetjük, hogy valószínűleg több ezer, esetleg több tízezer család szerzett be előbb tv-készüléket, mintsem könyvet vásárolt vagy kölcsönözött volna. Milyen szellemi táplálék iránti éhséget ébreszt vajon bennük a műsor? Elég ösztönzést nyújt-e nekik a rádió és a televízió az értékes irodalmi művek iránti igény kialakításához? Az ilyen és ehhez hasonló kérdések vizsgálata nagyon sok tanulsággal járna a kutatók, a tv és a rádió műsorait összeállítók, valamint a művelődéspolitikát irányítók számára.

Az olvasmányélmény összetevői

Józsa Péter és Kamarás István — mint előadásaikból is megállapítható volt — részben hasonló módszerekkel, de egymástól teljesen függetlenül, egyidőben kutatják a szépirodalmi művek befogadásának élményösszetevőit és ezek összefüggéseit.

Kamarás István a Könyvtáros 1972. 7. számában már részben megjelent vizsgálatáról beszélt. Mint ismeretes, egy Örkeny novella elolvastatása és elemeztetése kapcsán érdekes összefüggésekre talált az igényesebb novella értő befogadása és a maradandó olvasmányélmények jellege, illetve az irodalmi művel való találkozás alapmotívumai között. Kitűnt, hogy a „Meddig él egy fa” című novellát, bizonyára nem véletlenül, Dosztojevszkij kedvelői értékelték meg a legjobban, és köztük aratott a legnagyobb tetszést is, míg az ellenkező póluson Szilvási hívei álltak.

A lektűrök (Dallos, Berkesi stb. művei) olvasásán „pallérozott” elme és érzékenység nem ad tehát jó alapokat, jó esélyeket a nagy irodalom miniatűr darabjainak termékeny befogadására sem, de ugyanilyen előkészítetlen talajba hull a jó mag, ha az „előmunkálatokat” zömmel romantikusok (Jókai, Dumas, Hugo) alkotásai végezték, vagy még jelenleg is azok urálják a terepet.

Kamarás nem reprezentatív, hanem inkább *módszertani jellegű kutatásának*

eredményei szerint az értékes irodalmi művek üzeneteit inkább képesek megérteni az alkotásokban követendő példákat kereső, a művészi megformálást értékelő, az új összefüggéseket felismerni akaró olvasók, míg az újabb és újabb izgalmak utáni vágy és — saját bevallásuk szerint — „a műveltség gyarapításának óhaja” az értő olvasás számára kedvezőtlen motívum.

Az előadó egyik vitatható következtetése szerint a „valóságtól való menekülés” mint olvasási indíték jellemzőbb volt a novellát helyesen értők csoportjára, mint a félrehallók és az esztétikai közlés iránti érzéketlenek együttesére. „Színvonalasan is lehet tehát menekülni” — állítja *Kamarás István*. Ez a mozzanat mindenképpen további tisztázásra szorul: vajon a minta kis elemszáma (120 fő) miatt nem látszólagos eredményről kell beszélnünk?

Józsa Péter „Kulturális blokkok Budapesten” című nagyszabású kutatási programjának egyik részeredményét ismertette. Elmondta, hogy 330 önkéntes vállalkozóval egy-egy regényt, összesen hat művet, olvastatott el, majd megkérte a kísérleti személyeket, hogy az előre megadott főnév-listából válasszák ki azt a harmincat, amelyek az éppen olvasott művet szerintük leginkább jellemzik. A főnevek használatának gyakoriságából és minőségük elemzéséből kimutatható volt az olvasó aktív, tudatos vagy passzív, naiv magatartása, valamint értelmezési módja, amely vagy a mű cselekményére, vagy annak történelmi-társadalmi hátterére vagy pedig az alkotás gondolati, etikai, emocionális közlendőjére irányult.

A jelzett kategóriák kimunkálása után sikerült megalkotnia az olvasók egyfajta tipológiáját, amely szerint az *aktív olvasás az eszmei mondanivaló keresésével* és a részletek nagyvonalú kezelésével, vagyis gyors felejtésével jár együtt, a passzív olvasó pedig inkább a cselekményekre összpontosít, és jól megőrzi emlékezetében a részleteket is. A három elem kapcsolatainak változataiból 14 típust különböztetett meg, például: passzív, a cselekményre figyelő, jó memóriával — passzív, az eszmei mondanivalóra érzékeny, jó memóriával — aktív, cselekményközpontú, rossz memóriával stb.

Nagy érdeme a kutatónak, hogy felteszi a kérdést, vajon az adott élményössze tevők előállításáért mennyiben felelősek a könyvek vagy a hozzájuk rendelt olvasói csoportok személyiség jellegzetességei. Hiszen a kísérletben is, de a mindennapi gyakorlatban még inkább az olvasók tudatosan választanak, előzetes ismereteik és várankozásaik, töredék-információkból összerakott előképek alapján döntenek egyik vagy másik mű kézbe vételéről, elolvasásáról. Válogatnak tehát az olvasók a könyvek között, de a könyvek is „válogatnak” olvasóik között, nem adják oda magukat minden olvasónak, s ha sokan meg is kapják őket, a teljes feltárulkozás csak kevesek jutalma lehet. Nos, mióta *Gondos Ernő* Ízlésalakzatok című munkáját (I. a Könyvtáros 1972. évi 8. számát) ismerjük, már bizonyítani is tudjuk, hogy e válogatások (társulások) mélyen egy rejtett, de élő, *belső kapcsolat*, *belső folyamatosság* rejlik.

Józsa egyelőre annak rögzítéséig jutott el, hogy az adott olvasmányélmény kialakulását a könyv sajátosságai is meghatározzák. Például a módszertani vizsgálatban szerepelt Kosztolányi mű, az Édes Anna mély hatást gyakorol olvasóira, de alig van jelentősége számukra a mű történelmi, társadalmi vonatkozásainak, Semprun: Nagy utazás-a viszont egyenletesen hat minden irányban, Az emberi sors egyszintű, naiv, cselekményközpontú hatást vált ki stb.

A fentiek természetesen csak tendencia jelleggel érvényesülnek, hiszen korábbi vizsgálatokból már ismerünk olyan adatokat, amelyek szerint esztétikailag értékes művek is fogyaszthatók ipari termékként, s giccek is kiválthatnak megrendítő élményt. Ezek az esetek azonban valószínűleg csak kisebb részben fordulnak elő, s nem a jelenség lényegét feltáró tendenciát képviselnek.

Ízlés, világnézet, értelmezés

E sorok írója, az ülésszak felkért hozzászólójaként, saját kutatásai alapján szintén az *olvasók tipizálásának*, csoportosításának egyik lehetséges módjáról beszélt. Az ismertetett vizsgálat adataiból jól tapintható összefüggések rajzolódnak ki a különböző kulturális termékek (film, rádió-, tv-műsor, könyv, színházi előadás) válogatásának és „fogyasztásának” egymáshoz közelítő szintjeiről, valamint a kultúra-közvetítő intézmények (könyvtár és művelődési ház) használatának és a fogyasztási szinteknek összetartozásáról. Vagyis ha egy személy a rádió műsoraiból igényesebben válogat, a valóságra figyelő adásokat képes kiemelni és értőn befogadni, ráadásul az esztétikailag értékes művek inkább vonzzák mint a giccek vagy a tisztos iparmunkák, az a kulturális javak más fajtáival is hasonlóképpen viselkedik. S végül a *kulturális intézmények sokoldalú igénybevétele is együtt jár a magasabb ízléssel*.

Gereben Ferenc az 1968 és 71 között végzett felméréseire hivatkozva felvázolta a társadalom csaknem teljes keresztmetszetének olvasási „zsebatlasztát”. Mint a más-

hol, és részben mások által nyilvánosság elé tárt adatokból köztudomású, a két szélső pólust az értékes kortárs irodalmat legjobban kedvelő városi humán értelmiség, illetve a romantikus és részben a kortárs lektűr művek szintjével jellemezhető parasztság alkotja.

Gereben szavait akkor fogadta a hallgatóság a legnagyobb érdeklődéssel, amikor az *ízlés és az erkölcsi, világnézeti értékrend szoros összetartozására* hívta fel a figyelmet. Helmich Dezsővel közösen végzett művelődésszociológiai vizsgálatuk alapján kimutatta, hogy a klasszikus realizmus kedvelésével jellemezhető ízlésszint a közös-ség felé forduló embert jellemzi, a lektűr-ízlés a fogyasztói magatartással, a magán-élet gondjainak középpontba helyezésével jár együtt. Az ízlés fejlesztése, nevelése tehát — végezzék bár azt az iskolában vagy a televízió műsorain keresztül, könyv-tárakban vagy filmklubokban, művelődési házakban vagy tárlatokon — egyúttal az egyén világnézeti, etikai értékrendjének csiszolódását, jobbítását is eredményezi.

Gondos Ernő tartotta az egyik legérdekesebb előadást. Elmondotta, hogy *Bálint György* egyik miniatűrjét elolvastatta és értelmeztette 3 gimnáziumi IV. osztály összesen 92 tanulójával. S ekközben azt vizsgálta, hogy a 18 éves ifjú emberek, akik 12 éve rendszeres képzést kapnak irodalomból is; megtanultak-e önállóan megérteni és megítélni egy-egy műalkotást, amelynek írójáról, keletkezési körülményeiről, eszmei mondanivalójáról előzőleg nem tudattak velük semmit. Az eredmény nem volt biztató. 92 gyerek közül összesen 29 értette és értékelte helyesen a művet. Alapvetően botfűlűnek bizonyult a gyermekek többsége az ironia végig hallható dallamához, pedig a humor s az ironia megérzésére való képesség valószínűleg az *esztétikai érzékenység* egyik alapfeltétele.

Az előadásban említett, s részben magyarázattal szolgáló összefüggések közül most csak hármat villantunk fel. A gyermekek szociális, családi körülményeinek feltárása után nyilvánvalóvá vált, hogy a nehezebb helyzetűek kevesebb humorér-zéssel rendelkeznek, mint a bizonyos szempontból gondtalanul élő osztálytársaik.

A kiegészítő lélektani vizsgálatokból kitűnt az is, hogy az egyidős középiskolások önálló egyéniséggé válásuk folyamatának, az érettségnek nagyon különböző fokain helyezkednek el. Az érettebbek jobban megértették az „idegen” művet, s az értők egyúttal magasabb szinten olvasó, önállóan tájékozódó, kis felnőttek voltak. Ezt tanúsítja az alábbi két lista is a tanulók két csoportjának kedvenc íróiról:

Salinger	Gárdonyi
Golding	Jókai
Karinthy Frigyes	Berkesi
Camus	Hugo, V.
Németh László	May, K.

Nem érdemes most külön feltennünk a kérdést, vajon a személyiség érettsége határozta-e meg a jobb olvasmányszerkezetet, vagy a szülői, baráti, tanári példára, biztató szóra kézbe vett felnőtt olvasmányok sietteték-e az egyéniség kibontakozását. Állapítsuk meg inkább — ki tudja hányadszor —, hogy a *középiskola nem alakítja ki a tanulóknak az esztétikai „ítélőerőt”, a megértés és megítélés önbizalmat adó képességeit, készségeit.*

Személyiségjegyek a műértékelésben

Legkövetkezetesebben *Halász László* vitte végig előadásában a sokoldalú össze-függések keresésének szándékát. Legújabb vizsgálatának tervét ismertetve, a korszerű pszichológiai kutatás egyik hazai műhelyébe vezette be hallgatóságát. Célja az irodalmi művek befogadásakor jelentkező értékfelismerési tendencia és a vizsgálat folyamatába bekapcsolt személyiségjegyek közötti kapcsolatok feltárása volt. Ennek érdekében 20 verstördéket (részben a szerző nevével, részben anélkül) és 2 egyperces Örkény novellát, illetve azok eltorzított változatait olvastatott el gimnazistákkal, s kért tőlük műértékelést, miközben a műértékelést feltehetően befolyásoló személyi-ségjegyeket is vizsgálat tárgyává tette a kísérleti személyekként alkalmazott 234 gim-nazista esetében.

A vizsgálat problémafelvetésének eddigi legizgalmasabb kérdése volt, melyek azok a *személyiségjegyek*, amelyeknek az értékfelismerési tendenciával összefüggés-ben szerepük lehet, s a vizsgálat adott keretein belül mérhetően, pontosan meg-ragadhatók. Várható, hogy a vizsgálat eredményeként kitűnik majd: erős összetar-tozás mutatkozik a sok bizonytalanságot hordozó modern próza értő vagy értetlen befogadása és az egyén szemléletének, gondolkodásának, értékrendszerének nyitott-sága vagy zártasága között.

A személyiség alkotókész, eredeti jellege, a beszéd és gondolkodás hajlékonysága, könnyedsége, rugalmassága bizonyára segíti majd az esztétikai értékek sajátos jellegének felismerését. Ismeretes, hogy *a valódi műalkotások sohasem tárnak fel teljességükben az első közelítésre*, hanem bonyolult, többsíkú jel- és jelentésrendszerük felfejtése munkavégzésre készíti a befogadót.

Tehát a jobbízlésűek, s akiknek több a humorérzékük, élénkebb az értelmi tevékenységük, azok értékelik az eredeti, szokatlan, bonyolult műveket. További eredményekkel kecsegtet annak vizsgálata, hogy a személyiség befelé, illetve kifelé forduló jellege, ezenkívül a valóságkeresés és az illúziókeresés milyen összefüggésben van az olvasással.

Volt tehát bőven *gondolati és tapasztalati eredmény* a konkrét kutatásokat végzők előadásaiban is, amint ezt már a fentiekkel dokumentáltuk. Külön dicséretre méltó, hogy az előadók mértéktartó, a vizsgálati eredmények érvényességi körét túl nem lépő következtetésekkel hallgatóságukat töprengésre készítették vagy meglepték.

Hiányérzetünk talán csak akkor támad, ha az előadássorozat témáit és kutatási eredményeit felidézve meggondoljuk, hogy az előadók — bár egyre magasabb szinten — csak a „mi van”, és kisebb részben — a tárgy belső összefüggéseinek feltárásával — a „miért van” kérdését vetették fel. A változtatás, *a továbblépés mikéntjének keresése*, úgy tűnik, csak egy későbbi időpontban lesz a hazai olvasáskutatás vizsgálati témája.

Nagy Attila

A Szabó Ervin-emlékérem első kitüntetettjei

Az augusztus 20-án első ízben kiosztott új könyvtáros kitüntetést a következők kapták:

DR. CSÜRY ISTVÁN

a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának igazgatója a felszabadulás utáni első könyvtáros nemzedékhez tartozik: 1945 áprilisa óta dolgozik a debreceni egyetemi könyvtárban, ahol gyakornokként kezdte s a könyvtári munkakörök különböző területeit és lépcsőfokait végigjárva, Kovács Máté utódként került az ország második nemzeti könyvtárának vezetői posztjára. A magyar könyvtáros közélet ismert, tevékeny

alakja: tagja az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsnak, vezetője a Közalkalmazott Szakszervezet könyvtáros munkacsoportjának. Mind elméleti, mind gyakorlati munkájával alkotó módon járul hozzá a magyar könyvtárügy fejlesztéséhez. Magas színvonalú publikációs tevékenysége — több cikke jelent meg lapunkban is — több területen jelentősen gazdagította a könyvtárelméletet; tanulmányai mindig élénk érdeklődést keltenek, s nagy szakmai visszhangot váltanak ki. Több alapvető tanulmánya közül kiemelkedik az egyetemi könyvtárak regionális feladatairól, valamint a bibliográfiákról szóló munkája. 1958 óta irányításával jelenik meg a könyvtár évkönyve, a „Könyv és könyvtár”, amely műfajában az egyik legjobb hazai évkönyv-sorozat.

DR. JUHÁSZ IMRÉNÉ

az Egyesült Villamosgépgyár művelődési központjának keretében működő

könyvtár vezetője 1954 óta. Csaknem húsz esztendő könyvtárvezetői pályafutása során nemcsak a központi könyvtár tevékenységét szervezte meg sikeresen, hanem a vállalati átszervezések közepette is eredményesen alakította ki a jól működő üzemi letéti könyvtárak hálózatát. A hét letétet magában foglaló, szilárd szervezeti könyvtári rendszer hatásságát bizonyítja, hogy a vállalat dolgozóinak 41%-a a könyvtárak beiratkozott olvasója, s az olvasótáborban igen magas a munká-

sok, fizikai dolgozók arányszáma. A könyvtárak jó munkát végeznek a szocialista brigádtagok körében is. Kulturális vállalatok teljesítését a központi könyvtár hathatósan segíti irodalmi rendezvényeivel, valamint könyvismertető kiadványaival, bibliográfiáival. (Ld. Győri György: Egy üzemi könyvtár és a szocialista brigádok c. írását a Könyvtáros 1971. 5. számában.) A központi könyvtár munkája könyvtári albizottságának és a társadalmi munkás segítők széles hálózatára támaszkodik; ezek nagy segítséget nyújtanak a könyvtár szervezési tennivalóiban. Támogatásukkal kiemelkedő eredményeket ért el a könyvtár a „Kell a jó könyv” c. olvasómozgalomban is.

Dr. Juhász Imréné sikeres munkájának elismeréseképpen 1963-ban „Kiváló népművelő” címet kapott, s 1971-ben könyvtára elnyerte a „Kiváló könyvtár” címet is a felszabadulási évforduló tiszteletére meghirdetett pályázaton.

LIPTÁK PÁL

a Békés megyei Könyvtár igazgatója, Kossuth-díjas, a legismertebb magyar közművelődési könyvtáros. 1949 tavaszától irányítja a Békés megyei tanács könyvtárakat. Területén nyílt meg az első megyei

könyvtár (1952-ben), itt létesült (1958-ban) az első szabadpolcos könyvtár, az első zenei könyvtár (1962). A könyvtárügy érdekében jól kamatoztatta képzőművészi készségeit is: magas tipográfiai színvonalú, kiválóan illusztrált könyvtári kiadványok és az ország leghangulatosabb, a táj arculatába illő, emellett belsőépítészeti is kifogástalan falusi könyvtárak szerege bizonyítja ezt. Az 1960-ban létesített, majd 1962-ben és 1964-ben kibővített és átalakított megyei gyermekkönyvtár az ország első nagy alapterületű önálló gyermekkönyvtára volt, de műfajában még ma is a legszebbnek tekinthető. E bensőséges hangulatot árasztó könyvtárakban az olvasók jól érzik magukat, amit az olvasótábor állandó növekedése, a könyvtárak körül kibontakozott élénk szellemi tevékenység és az évente kikölcsonzótt két és fél millió kötet is tanúsít.

Lipták Pál a közművelődési könyvtárügy első szakában megvalósított országos kezdeményezéseit 1954-ben Kossuth-díjat kapott, 1964-ben „Kiváló népművelő” lett, tavaly pedig a megyében elsőként nyerte el a Békés megyei tanács által alapított „Békés megye közművelődéséért” emlékermet több mint húsz esztendőös könyvtárosi tevékenységéért.

DR. REMETE LÁSZLÓ

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetője. 1949 óta dolgozik a Fővárosi Könyvtárnál, 1969-től kezdve a Központi Könyvtár olvasószolgálatának élén. E munkakörében nagy szakmai tudásával, politikai szilárdságával és felelősségérzetével tűnik ki. 1953 óta végez tudományos kutató tevékenységet; elsősorban a Tanácsköztársasággal foglalkozik. E tárgyból számos bibliográfiát, cikket és

két nagyobb monográfiát publikált. Eletrajzi tanulmányt írt Dienes Lászlóról, Szabó Ervinről; „A fővárosi könyvtárügy úttörői” címmel pedig hat könyvtárosról készített szakmai-emberi portrét. „A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története” című nagyterjedelmű monográfiájára akadémiai jutalmat kapott, s e munkáját kandidátusi disszertációként is elfogadták.

DR. RUZSÁS LAJOSNÉ

a Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója. A III. országos könyvtárügyi konferencia résztvevői még jól emlékeznek rendkívül hatásos, rövid felszólalására, amely a tanácskozás vége felé hangzott el, és szinte felvillanyozta a már kissé fáradt hallgatóságot: Örömmel jelentette be, hogy Pé-

csett olyan könyvtár épült, amely az Orvostudományi Egyetem hallgatóinak 10 százalékát tudja egyszerre leültetni olvasótermében, a kutatók 10—12 százalékának tud egyidőben helyet adni, raktári férőhelye pedig 25—30 évre elegendő. — A könyvtárosok tudják, milyen nagy szakmai és emberi helytállás kell az effajta új intézmény építésének véghezviteléhez, berendezéséhez és munkájának megindításához, érthető tehát a nagy taps, amely a konferenciái felszólalás mögött álló teljesítményt ünnepele.

Dr. Ruzsás Lajosné szívesen vesz részt az orvosi szakkönyvtári hálózat munkájában is. Az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ több alkalommal rendezte meg szakkönyvtárosi tanfolyamát Pécsen; ilyenkor ő volt a képzés vezetője és egyik előadója.

TAKÁCS MIKLÓS

a Szombathelyi Megyei Könyvtár igazgatója. A tanácsi közművelődési könyvtárosok második nemzedékéhez tartozik: 1954-ben egészen fiatalon került a Vas megyei Könyvtárba, ahol 1955-től igazgatóhelyettesként, 1961-től pedig igazgatóként tevékenyke-

dik. Könyvtárosi, közéleti és társadalmi munkássága kiterjedt: alelnöke a Magyar Könyvtárosok Egyesületének, részt vesz az Orsz. Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkájában, óraadó tanár a szombathelyi Tanítóképző Intézet könyvtárszakán.

Rendkívül nagy érdemeiket szerzett az országhatáron túl is elismerést arató új megyei könyvtár felépítésében, munkaszervezetének, szolgálatának mintaszerű kialakításában. Az új könyvtárban a könyvtárelmélet és gyakorlat különböző területeit magas színvonalon művelő munkatársakból valóságos szakmai alkotóműhely jött létre; ennek az együttesnek teljesítményei, különösen a kitűnő, országos érdekű tanulmányokat felvonultató évkönyvek általános feltűnést keltettek és megérdemelt szakmai elismerést arattak.

Kiváló népművelők

BAGLYAS KATALIN

a Textiles Szakszervezet XI. ker. körzeti könyvtárának vezetője. 1952 óta könyvtáros, jelenlegi beosztásában 1960 óta tevékenykedik. Szorgalmas, lelkiismeretes munkájának következtében könyvtára a textiles hálózat egyik legjobban szervezett körzeti intézményévé vált. Jól irányítja a hozzátartozó hét

letéti könyvtárat is. Igen eredményesen foglalkozik a szocialista brigádtagokkal és a leányszálláson lakó fiatalokkal, hogy közülük minél többen váljanak rendszeres olvasóvá.

JELLINEK LÁSZLÓNÉ

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 4. sz. ker. könyvtárának vezetője, annak megalapítása, 1954 óta. Rendkívüli igényességgel alakította ki könyvtárának állományát, amely hosszú idő óta az egyik legjobb gyűjtemény a kerületi könyvtárak között. A nehéz körülmények között, kis alapterületen dolgozó könyvtár több mint 3000 olvasót lát el kiemelkedő olvasószolgálati igényességgel, melyben központi helyet foglal el a fiatalok, különösen a munkásfiatalok

könyvtári segítése. Az ifjúsági klub működtetésén kívül a könyvtár tanulmányozza a munkásfiatalok olvasmányait is; erről szól a „Munkásszülők gyermekeinek olvasmányigénye a 4. sz. Főv. Szabó Ervin

Könyvtárban" c. kiadvány is.

MARTSA ALAJOS

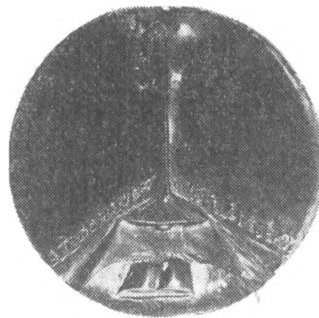
az Esztergomi Városi Könyvtár igazgatója. 1951-ben vette át az igen rossz körülmények között működő könyvtár irányítását, s fáradozásának is köszönhető, hogy a néhány évvel ezelőtt felépített új könyvtárban, a megváltozott feltételek között lényegesen fellendülhetett az egész esztergomi olvasómozgalom. Az olvasótábor megnőtt, s a legjobb olvasókból álló törzsközönség szívesen vesz részt a könyvtár rendszeres és igen színvonalas irodalmi rendezvényein. A könyvtáron belül muzeális különgyűjtemény létesült, melynek értékes könyvritkaságai erősen vonzzák a búvárokodókat. — A könyvtár 1971-ben „Kiváló könyvtár” címet nyert.

PAPP ISTVÁN

a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója. Ahhoz az igen tehetséges könyvtáros nemzedékhez tartozik, amely az ötvenes évek közepén az egyetem könyvtáros szakáról került a könyvtáros pályára, s a könyvtári munkakörök és beosztások lépcsőfokain végigjárva lépett a könyvtárügy vezető gárdájába. 1955-ben a Zalaszentgróti Járási Könyvtárban kezdte tevékenységét, majd a Pest megyei Könyvtárba került. Mint módszertani munkatárs ő vetette meg a megyei könyvtáros továbbképzés alapjait. A hatvanas évek elején a Könyvtártudományi Központban egyik megszervezője lett a könyvtárosképző szaktanfolyamoknak. 1962-ben az Országos Szé-

chenyi Könyvtár igazgatási csoportjának vezetője lett, e beosztásából jó munkájának eredményeként 1966-ban a Művelődésügyi Minisztériumba került, majd 1969-ben a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatójának nevezték ki. Fontos szerepet vállalt a III. országos könyvtárügyi konferencia előkészítésében, s több fontos nemzetközi tanácskozáson képviselte sikeresen a magyar könyvtárügyet. Erre szakmai hozzáértésén kívül széles körű nyelvtudása is képessé teszi. Szakirodalmi publikációs tevékenysége szintén jelentékeny. Tanulmányain, cikkein kívül közismert munkája a szakszervezeti

A Szabó Ervin emlékérem hátlapja (Garas Kálmán felvétele)

könyvtárosok kézikönyve, amelyet Gerő Zsolt-néval közösen írt. A Könyvtáros szerkesztő bizottságának évek óta tevékeny tagja.

SLEZSÁK IMRE

az Edelényi Járási Könyvtár igazgatója. Egészen fiatalon került a könyvtáros pályára. Falusi társadalmi munkás könyvtárosként kezdte, majd megalakulásától, 1952-től vezetője az edelényi könyvtárnak. Kisközséges járásában sikeres módszereket alkalmazott a hálózat összefogására és

irányítására: a Bódvavölgyi Könyvtáros volt az első járási könyvtári híradó az országban, az elmúlt években pedig eredményesen szervezte meg a körzeti könyvtári rendszert. Az 1963-ban Edelényben felépített új könyvtárárpület az első könyvtári célra épített, korszerű elvek alapján kialakított járási könyvtár volt az országban, s ennek létrehozásából oroszánrészt vállalt. — Értékes helyismereti tevékenységet is folytat, amelynek alapja a járási könyvtár gondosan rendszerezett, feldolgozott gyűjteménye.

En hiszek a könyvben! Mert a könyv halhatatlan. A könyv az ember-lét legszebb teljesítménye! En nem hihetek a Könyv halandóságában. Szeretem a civilizáció minden más közlés-formáját, de nem tudom elképzelni az életet a Könyv nélkül! A Könyv az ember hite és reménye.

J u h á s z F e r e n c

Celldömölk új településközpontja a járási művelődési házzal, melynek bal oldali szárnyában van a könyvtár (Gerő Gyula felvétele)

Celldömölk nagy ünnepe

Augusztus 18-án felavatták a *Kemenes-aljai Művelődési Központot* és a benne elhelyezett könyvtárt. Az ünnepélyes aktus *igazi avatás* volt — a leendő használók bevezetése az új intézménybe, megismertetése mindazzal, amit nyújtani tud —, nem pedig hivatalbéliek egymást ünneplő és felsőbb elismerést váró protokolláris összejövetele. Igaz ugyan, hogy a község hazahívta elszármazott fiait, köztük az ünnepi beszédet mondó *Gosztonyi János* miniszterhelyettest és *Szekér Gyula* minisztert, de ebben a gesztusban nem volt semmi hivalkodás, sokkal inkább a *patrióták öröme*, egy nagy család büszkesége: íme, ez lett közös álmodásainkból, és a negyvenes évek együtt-tervezgető időszakát követő munkás esztendőeknek most érnek be gyümölcsei. Mert ez a városi rangra aspiráló, gyorsan fejlődő járásiszékhely-nagyközség valóban hathatós érveléssel támasztotta alá a későbbi rangemelésre irányuló kérését: Az új településközpontban levő művelődési épület és az ezt körülvevő üzletsor meg a két 36 lakásos tömb olyan együttest alkot, amelyet bármelyik magyar város elfogadna.

Felavatására a 9700 lakosú egykori vasutas, ma erősen iparosodó községből legalább 3000 ember gyűlt össze, s az ünnepség után nem küldték haza az embe-
reket, hanem beengedték őket az épületbe,

hogy ne csak gyönyörködjenek benne, hanem a tulajdonos jogán birtokukba is vegyék. A házba beáramló tömeg az épületen meghatározott úton ment végig, ennek végpontja és kijárata a könyvtár volt. Hogy a látványnál többet kapjanak az érdeklődők, a Szombathelyi Megyei Könyvtár segítségével összeállított és 3500 példányban sokszorosított *mintaszerű könyvtári kalauzt* a könyvtárosok a látogatók között nagyrészt szétesztették. Egyébként *ennyi embert könyvtár-avatáson még soha sem láttunk*, még este 1/9-kor is, amikor visszaindultunk Celldömölkéről, szállingóztak a könyvtárba az érdeklődők...

Magáról az épületről csak annyit: futólagos szemlélődésünk alapján úgy tűnt, hogy a Vas megyei Tervező Iroda mérnökeinek, *Nagy Imrének*, *Mátis Lajosnak*, valamint *Sellyei Gábor* belsőépítésznek a munkája azon a magas színvonalon van, amelyet a megye és Szombathely új középületeivel kapcsolatban már megszoktunk. Az, hogy a közműves és szakipari munkák az épületbelsőt a részletekben is igen gondosan kimunkáltnak mutatják, minden bizonnyal összefüggésben van a helyiek „magunknak építünk” szemléletével. (Ez a 1,5 millió forint értékű társadalmi munkában is megnyilvánul: a könyvtár bútorzatát pl. a helyi Keripar Vállalat készítette úgy, hogy csak anyag-

költséget számított fel, s a szerelési munkákat is munkaidő után végezték dolgozói.) Összefügg továbbá a megyei vezetőség „vigyázó szemével” is. A könyvtárosok mesélték, hogy a megyei tanács elnöke, *dr. Gonda György* rendszeresen ellenőrizte az építkezés menetét, gyakran megjelent a könyvtárban, s ha nem tudott jönni, küldött valakit maga helyett. Az eredmény: egy igen kedvező külső és belső képet nyújtó épület születése.

A művelődési központ oldalsó-hátsó részébe telepített könyvtár előterébe lépve a látogató önkéntelenül is balra indul, az elegánsan szép, színben finoman összehangolt gyermekkönyvtárba. A televíziós készülékkel is ellátott 86 m²-es, 4000 kötetes részleg mögött iroda és raktár van (56 m²). (A raktárt később gördülő állványzattal fogják felszerelni.) Az előtérből a felnőtt részlegbe felvezető lépcsőt a másik oldalon az igazgatói iroda (11 m²), a vizesblokk és a ruhatár övezi. A 225 m²-es felnőtt részleget lift köti össze az alsó szinttel; a lift a ruhatári részből indul. A felnőtt részleg nem szűk ugyan, de a bútorok betelepítése után zsúfoltabb térrészek keletkeztek benne, a szem nem tudja úgy egészben befogadni látványát, mint a gyermek-

részlegét. Ennek nyilván az az oka, hogy a könyvtár eredetileg kisebbnek készült, mint amekkora (435 m²) lett: „rangemelkedése” építés közben következett be, amikor kiderült, hogy funkciójának maradéktalan teljesítéséhez nem elég a neki szánt terület. Ma már a nagyközség vezetői is tudják, hogy a könyvtár egyáltalán nincs túlméretezve, sőt bővítésének gondolata foglalkoztatja őket. Ez némileg lehetséges is: mivel a könyvtár nemcsak a főtér felől, saját bejáratán keresztül közelíthető meg, hanem a művelődési központ kilences és tízes számú, egybenyitható klubhelyiségén át is, ez szükség esetén a hírlapolvasó-lapozgató szerepét kaphatja majd.

Az elmondottakhoz két megjegyzés:

A Celldömölki Nagyközségi-Járási Könyvtár már ma is *városi színvonalú*. A tanács úgy „öltöztette fel”, hogy több fontos területen jelenleg is megfeleljen a „B”-típusú intézmény feltételeinek. Például állománya 30 000 kötet, újságjainak, folyóiratainak száma 230 (ebből 30 a gyermekrészlegben); a könyvtár évente 92 000 Ft-ot költhet könyvre és 15 000-et periodikákra. Hamarosan üzembe helyezik a zenei részleget. A létszámot a tanács 4 új ember beállításával 11-re emelte. (Ebben természetesen valamennyi mun-

Részlet a Celldömölki Járási Könyvtár felnőtt részlegéből (Gerő Gyula felvétele)

A Celldömölki Járási Könyvtár gyermekrészlege (Gerő Gyula felvétele)

kaerő benne van.) A nyitvatartási idő megállapításában is „megelőlegezték” a B-típusú könyvtár egyik fontos feltételét: 29-ről 48,5 órára növelték a felnőtt részlegben a könyvtári órák számát. (A gyermekrészleg nyitvatartási ideje 35,5 óra.) Még fontosabb, hogy *nincs olyan nap, amikor zárt ajtókra találna a könyvtárba induló celldömölki olvasó; a könyvtár nem tart kölcsönzési szünetet*, csupán a vasárnap délelőtti órákat tartotta fenn a kizárólagos helyben olvasásra, illetve a gyermekrészlegben a játékos foglalkozásokra. (Ilyen vonatkozásban a nagyobb könyvtárak — többek között az új Miskolci Megyei Könyvtár is — tanulhatna Celldömöltkől!)

Mint ahogy a Vas megyei vezetés igényességének és színvonalának hatása meglátszik a helyi vezetőségek törekvésein és pl. közintézményein, úgy hat a megyei könyvtár színvonalas tevékenysége is a járási könyvtárakra. A celliek bevallott törekvése a *megyei könyvtár munkamódszereinek követése*. Ez a szándék ölt testet például a nyitvatartási idő megállapításában, de az olvasószolgálati és a hálózati munkában is.

Végül szeretnénk arra utalni, hogy a városi színvonal elérése az *egész nagyközség könyvtárügyének városi nivóra emelését* követeli meg. Ehhez arra van

szükség, hogy a Celldömölkhez csatolt két településen (Izsákfa és Alsóság) jelenleg gyengén működő, rosszul elhelyezett, rövid nyitvatartású fiókkönyvtárt az egész helyi ellátási rendszer teljes értékű láncszemévé tegyék. A fejlesztésre, az intézmények színvonala, megjelenése közötti különbség eltüntetésére meg is van a jószándék: Amint Szabó Ferenc, a nagyközségi tanács elnöke elmondotta, az alsósági fiókkönyvtárt néhány éven belül 200 négyzetméteres, előadások, irodalmi és klubrendezvények lebonyolítására alkalmas, főhivatású könyvtáros vezette intézménnyé fejlesztik, amennyiben állományának feltöltéséhez nagyobb könyvjuttatást kapnak.

Gerő Gyula

Könyvtár — meghökkentő körülmények között

Ormosbányai jegyzetek

Talán illetlen dolog éppen a bányász kulturális hetek értékes rendezvényekkel gazdag időszakában szót tenni mindazt, amiről a későbbiekben szólnunk, de Ormosbányára éppen e rendezvénysorozat miatt mentünk. Nem régen jelent meg ugyanis egy tanulmánykiadvány a megye munkásmozgalmában oly nagy szerepet játszó ormosbányai munkáskönyvtár és olvasóegylet történetéről. Lapunkban is ismertettük. Arra voltunk kíváncsiak, vajon a negyvennyolc évvel ezelőtt alapított könyvtár ma hogyan él és dolgozik.

Ormosbányán impozáns otthona van a kultúrának. A könyvtár azonban, amely hajdan magja volt az ormosbányai munkáskultúrának, a fejlődés során kiszorult a művelődési házból. A közvetlen közelében kapott helyet vagy hét évvel ezelőtt, egy olyan építményben, ami méltatlan nemcsak a bányatelep munkáskultúrájának múltjához, de egyáltalán semmire sem használható tisztességgel, régen bontókalapács alá érett.

A rendkívül barátságtalan, semmiképp sem vonzó épület jóformán egyetlen nagy terem. Egy kis raktárhelyiség csatlakozik hozzá. Az ambiciózus könyvtáros, Kovács Istvánné feltűrt gallérú télikabátban, csizmában intézi ügyeit. A szabadpolcok előtt gyerekek válogatnak. A polcokon tízezernél jóval több kötet sorakozik, egy kevés van a raktárban, a többi a két letéti könyvtárban. Összesen 15 ezer kötet tartozik a könyvtárhoz.

Ismerve a bányászszakszervezet támogatását, segítőkészségét a kultúra iránt, ismerve a borsodi bányászterületen végzett beruházásokat, kulturális ráfordításokat, még meghökkentőbb ez a sivár kép, ami Ormosbányán a könyvtárban fogad. Kovács Istvánné fáradozása, sok lelkes munkája ilyen körülmények között nem járhat kielégítő eredménnyel. Az elmúlt évben a 2650 lakosú telepen 500 beiratkozott olvasója volt a könyvtárnak. Ez mintegy 200 olvasóval kevesebb, mint a korábbi években. Ennek okául emlegetik a televízió elszívó erejét, a könyvtáros korábbi hosszan tartó betegségét, a helybeli gimnázium megszűnését, s ezzel nagyszámú diák eltávozását a településről, s emlegetik azt is, hogy örövendetesen szaporodnak a telepen a házi könyvtárak, a Művelt Nép Könyvtérjesztő Vállalat emberei rendszeresen járnak ide és igen sok könyvet adnak el.

Ez utóbbi örövendetes tény. A könyvtári munka fejlesztése azonban feltétlenül szükséges lenne. S ehhez nélkülözhetetlen a vonzóbb könyvtári környezet megteremtése, a jobb, alkalmasabb könyvtárhelyiség.

A könyvtárat elsősorban a fiatalok látogatják. Mintegy hatvan százalékát jelentik az olvasóknak. A könyvvállomány az olvasók életkor szerinti megoszlásának megfelelő. A helyben olvasás a környezet miatt minimális. A rendezvényeket a művelődési házzal közösen rendezik, az úgynevezett fehér teremben. Rendezvényeik egész éven át tartanak, nem szorítkoznak a bányász kulturális hetekre. Gyermekfoglalkozásokat, irodalmi vetélkedőket a pedagógusok bevonásával rendszeresen tartanak.

Tavaly még gimnazistákkal is rendeztek ilyeneket.

Értelmiségi olvasója nagyon kevés van a könyvtárnak. Egy kezemen meg tudnám őket számolni — mondja a könyvtáros. Ezek a rendezvényekre sem járnak. Műszaki könyvanyaga van ugyan a könyvtárnak, bár a bányauzemnél külön műszaki könyvtár működik. Itt a kevés szakirodalmat főleg különböző tanfolyamok idején keresik. Például a vágárképző tanfolyamot is innen látják el könyvekkel.

Február közepén 382 beiratkozott olvasója volt már a könyvtárnak. Ez arra enged következtetni, hogy az idén túlszárnyalják a tavalyi ötszázas létszámot. De talán nem is ez a számszerűség a döntő itt. Ormosbányán már 48 évvel ezelőtt könyvet kívántak az emberek és otthont a könyveiknek, olvasókört. Ezt a nemes hagyományt kellene intenzívebben folytatni napjainkban.

(Észak-Magyarország)

Egy városi tanács könyvtárfenntartó tevékenysége

1969-ben az Elnöki Tanács 28. sz. határozata megszüntette járásunkat, a hatvani járást. Községeinek többségét a gyöngyösi járáshoz csatolták, viszont közigazgatásilag Hatvan városhoz kapcsolták Kerekharaszt községet, s városi irányítás alá került Boldog, Heréd és Nagykökényes község is. A járás egyik intézménye, a könyvtár szintén a városi tanács felügyelete alá helyeződött.

Az átszervezés új gondok és feladatok elé állította a hatvani városi tanácsot. 1949-től 1952-ig a könyvtár a város intézménye volt. 1953-ban járási könyvtárrá szervezték át. Ettől kezdve tudomásul vettük, hogy működik a városban egy olyan intézmény is, amely a helyi lakosság érdekét szolgálja, de a jogszabályok szerint felügyeletében, irányításában még sincs szerepünk. Ennek ellenére — a lehetőségeket és a város saját intézményeivel szembeni kötelezettségeit figyelembe véve — időnként a fejlesztési alapunkból támogatottuk. 1965-ben a városi költségvetésben könyvtári címen már terveztünk kiadási tételt a fiókkönyvtáraknak. Ez azonban jelentéktelen összeg volt, s éveken keresztül csökkenő irányzatot mutatott. 1966-ban a város megteremtette a járási könyvtár jobb körülmények közé helyezésének feltételeit, de ez is csak félmegoldás volt.

A könyvtárüggyel kapcsolatos felelősséget csak akkor kezdtük el igazán érezni, amikor a könyvtár újra a város intézménye lett.

Gondot okozott annak eldöntése, hogy a művelődési intézmények között milyen helyet kapjon a könyvtár. A városban több közoktatási intézmény működik, a közművelődés területén azonban csak művelődési házunk és múzeumunk volt. Ezekből a könyvtár eltért kedvezőbb anyagi ellátottságával és rendszeres tevékenységével. Voltak, akik a könyvtárat a kulturális ágazaton belüli kedvezőtlen ellátottsága és dolgozóinak csekély száma miatt az óvodák, napközik után rangsorolták. Városunk vezetőinek azonban az az álláspontja, hogy a könyvtárat a társadalomban betöltött szerepe szerint kell megítélni.

Mi a lenini elvekkel és az UNESCO manifesztumával összhangban *a könyvtárat olyan alapvető intézménynek tartjuk, amely a városban és annak vonzáskörzetében az emberi gondolatokat és a haladó társadalmi eszméket közvetíti és terjeszti.*

A városi irányításnak ez a megváltozott szemlélete tükröződik a könyvtár fejlesztésében is. Az átszervezés óta eltelt csaknem három év alatt a városi könyvtár tevékenységét az alábbiakkal segítettük:

Kiköltöztettük a könyvtár épületében lakókat (akik részére 4 lakást juttattunk mintegy 800 000 Ft értékben), és a megüresedett helyiségeket a könyvtárnak adtuk át. Elvégeztük továbbá a könyvtár felújítását (250 000 Ft), melynek során zenei részt is kialakítottunk, s berendezzük a könyvtár újonnan kialakított olvasótermét (250 000 Ft).

A gyermekkönyvtár részére a korábbi 60 m² alapterület helyébe 200 m²-es helyiséget juttattunk, amely jóval meghaladja az országos átlagot.

A kerekharashti fiókkönyvtárat kitűnő működési körülmények közé helyeztük.

A könyvtár költségvetésében a könyvbeszerzési hitelkeretet megkészszerztük, és elértük, hogy lakosonként 5 Ft jut könyvbeszerzésre. Egyszersmind a könyvtárt OTP számlával rendelkező, önállóan gazdálkodó intézménnyé szerveztük át, s ezzel lehetővé tettük számára a bürokrácia mentes kapcsolat kialakítását pénzügyi szakigazgatási szervünkkel.

A könyvtár 1972. évi költségvetése 36 százalékkal nagyobb, mint 1969. évi költségvetése volt.

A tárgyi feltételeken kívül — a korlátozott lehetőségek ellenére — gondoskodtunk a személyi feltételek javításáról is: a gazdasági ügyintézéshez egy részfoglalkozású nyugdíjas alkalmazására bérkeretet adtunk. Az újhatvani fiókkönyvtárban előbb a tiszteletdíjat alakítottuk át bérre, majd lehetőséget teremtettünk a részfoglalkozású állás főfoglalkozásává való átszervezésére. A központi könyvtár részfoglalkozású takarítója is főfoglalkozásúvá vált. S végül a bérkorrekció során lehetővé tettük, hogy a könyvtári dolgozók alapbére elérje a hasonló végzettségű és korcsoportú pedagógusok alapbérét.

A városi könyvtárhálózat fejlesztését fontos feladatnak tartjuk. Távlati tervezésünkhöz nagy segítséget nyújt a „Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez” c. dokumentum. (MK 1972. 11. sz.)

A normák szerinti könyvtár kialakítása Hatvanban csak új beruházással oldható meg. Ilyen nagyságú építkezés költségeit azonban helyi erőforrásból nem lehet elő-

teremteni. Hatvan is azok közé a kis városok közé tartozik, ahol az egy lakosra jutó beruházási hitelkeret csak kb. 40—60 százaléka az országos átlagnak. Ezért olyan pénzügyi intézkedésre lenne szükség, amely a könyvtárépítést is a célcsoportos beruházások közé sorolja. *A könyvtárépítkezés elsődlegességét a gazdaságosság is indokolná. Hatvanban — sok kis városhoz hasonlóan — nincs korszerű művelődési ház, ennek építési költsége szerény számítások szerint is 60 millió forint lenne. A mi városunkra méretezett korszerű könyvtár azonban — szerintem — 15—20 millió forintból is felépíthető. A könyvtár — mint városunk könyvtárának munkája is bizonyítja — képes a művelődési ház feladatainak jelentékeny hányadát ellátni.*

Meg vagyok győződve arról, hogy a Hatvani Városi Tanácsnak nem kell szégyenkeznie sem a könyvtára miatt, sem azért, amit az átszervezés óta tett ennek az intézménynek fejlesztéséért. Érezzük fenntartói szerepkörünkben adódó kötelezettségünket is. A lehetőségek azonban korlátozottak, mert a kulturális ágazaton kívül a szociális és kommunális ágazat fejlesztéséről is egyidejűleg kell gondoskodni. Hatvan csak 1945-ben kapta meg a városi rangot. Ez önmagában is sok mindent elárul. Nem volt a településnek vízvezetéke, csatornahálózata, orvosi rendelője stb. A gondok mellett csak látszólag törpül el a könyvtárfenntartás gondja. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a város még soha nem kapott központi támogatást közművelődési beruházásra.

A könyvtár tekintélyes részt vállal a város általános közművelődési tevékenységéből, eddig is kamatoztatta a ráfordítottakat. Tudjuk, hogy a jelenleginél lényegesen korszerűbb körülmények között szolgáltatásai nagyban hozzájárulnának ahhoz, hogy a város lakossága is felkészülhessen mindazon ismeretek befogadására, amit az elkövetkező évek rohanó tempója megkíván.

Tóth János
tanácselnök-helyettes

Bővíthető falusi könyvtárak tervei II.

Faelemekből összeállítható és bővíthető kisebb falusi, városi, kerületi, üzemi könyvtár

A kisebb könyvtárak építésével kapcsolatban egyik súlyos probléma, hogy az építendő nem rendelkezik az előírásoknak megfelelő épület anyagi fedezetével, s emiatt a szükségesnél lényegesen kisebbet épít.

A fából épült könyvtár létrehozása — még abban az esetben is, ha nem is olcsóbb a hasonló alapterületű, hagyományos téglapépületnél — néhány előnyt rejt magában: a gyors felépítés lehetőségét, a továbbépítés, bővítés esetén a költséges felvonulás mellőzését, az áthelyezés lehetőségét (pl. ha a főfaluban könyvtár épül, vagy nagyobb művelődési intézmény jön létre s ebben kap helyet a könyvtár, a faelemekből készült könyvtár a mellékfaluba telepíthető át).

A programot 3000 lakosú község számára adtuk meg. Ennek jelenlegi országos könyvtári átlagalapterülete 65 m², a kívánatos alapterület legalább 200 m². A program az utóbbira készült oly módon, hogy a könyvtár két lépcsőben felépíthető legyen. (Az egymásból fejleszthető C/1, ill. C/2 tervek.)

A vázlatterveket a *Tervezésfejlesztő és Típustervező Intézet* készítette, az építész-tervező *Molnár Elza*.

C/1. Kis község könyvtára, faházban

Olvasószolgálati tér: a felnőttek olvasói tere	56,00 m ²
folyóiratolvasó	29,20 m ²
gyermekolvasó	31,50 m ²
W.C., mosdó	9,70 m ²
Fűtés	9,70 m ²
Közlekedő	5,30 m ²
Beépített terület	152,00 m²

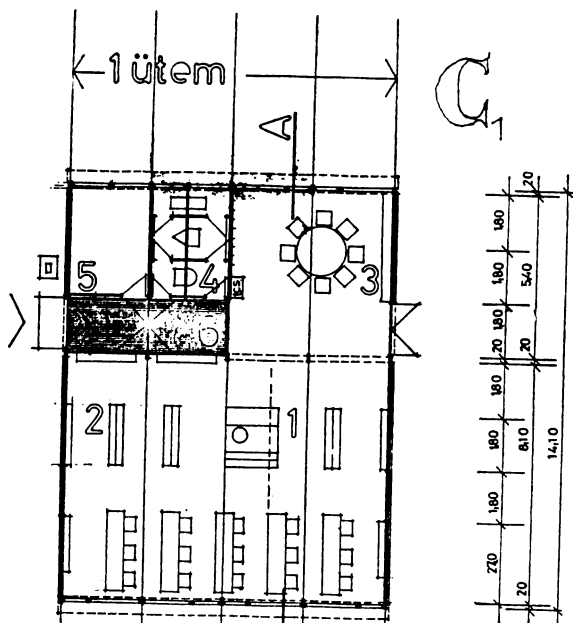
Állvány a felnőttrésztlegben: 20 folyóméter

Állvány a gyermekrésztlegben: 8 folyóméter

A felnőttek olvasóhelyeinek száma

(+ folyóirat): 17

A gyermekek olvasóhelyeinek száma: 6

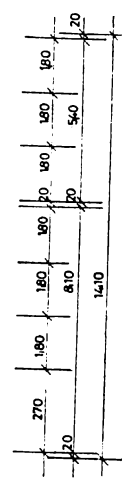
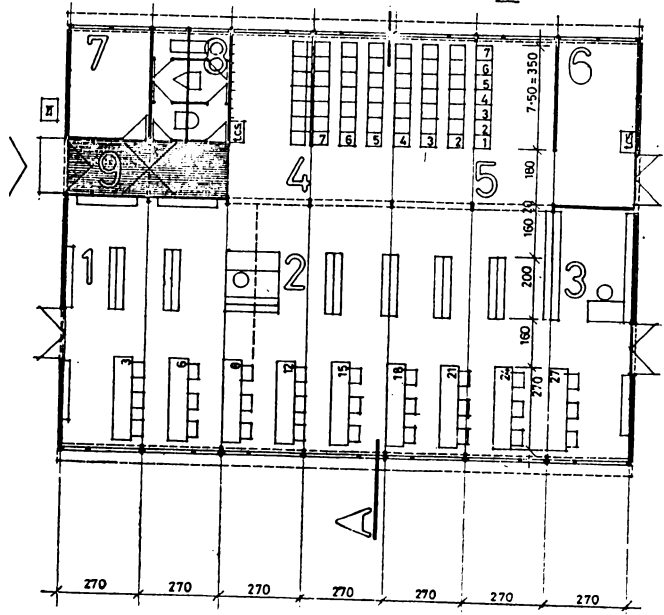
1 GYERMEKÖNYVTÁR	5100	HAJÓPADLÓ
2 FELNÖTT KÖNYVTÁR	9230	HAJÓPADLÓ
3 KÖNYVRAKTÁR	970	HAJÓPADLÓ

4 ELŐTER	1460	HAJÓPADLÓ
5 KLUBTER		HAJÓPADLÓ
6 BUTORRAKTÁR	1460	HAJÓPADLÓ
KLUBÓVEZET	7290	

7 FÜTÉS	970	CEM. SIM.
8 VÍZESCOP	970	METTLACHI
9 KÖZLEKEDŐ	530	METTLACHI
KISZOLGÁLÓ HELYS ÖSSES	2470	

BEÉPÍTETT TERÜLET 25800 M²

a b c d e
ALAPRAJZ M=1:100

C/2. 3000 lakosú község könyvtára, faházban

Olvasószolgálati tér: a felnőtteknek
a gyermekeknek

Előtér

Klub, Klubövezet

Bútorraktár

W.C., mosdó

Fűtés

Közlekedő

Beépített terület

92,30 m²

51,00 m²

14,60 m²

43,70 m²

14,60 m²

9,70 m²

9,70 m²

5,30 m²

288,00 m²

Állvány a felnőttrésztlegben:

34 folyóméter

Állvány a gyermekrésztlegben:

16 folyóméter

A felnőttek olvasóhelyeinek száma:

18

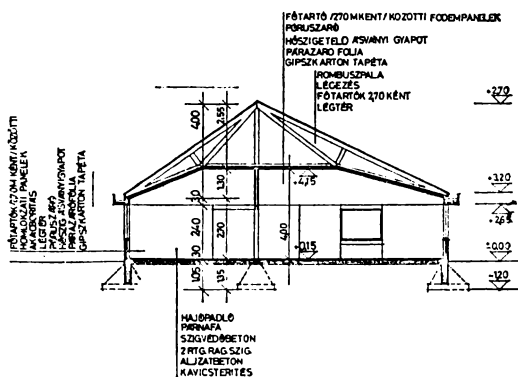
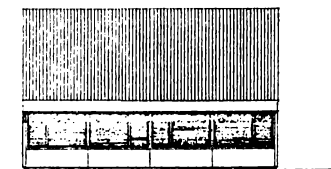
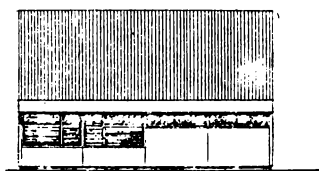
A gyermekek olvasóhelyeinek száma:

9

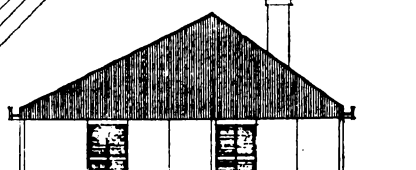
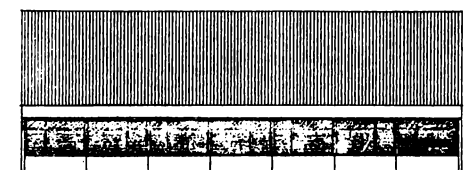
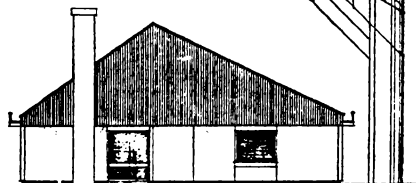
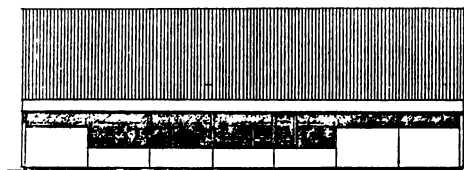
Előadótér

50 fő számára

C₁ HOMLOKZAT

C₂ HOMLOKZAT

A C/1 és C/2 számú épület tartószerkezetének 2,70 m-enkénti főállásait faoszlopokra támaszkodó aszimmetrikus — Polonceau jellegű — (5,40 és 8,10 m fesztávú) fedél-széktartók alkotják, amelyeknek alsó síkja a mennyezetborítás hordására is alkalmas. A vázszerkezet kitöltő elemei előregyártott, helyszínen szerelt szendvics szerkezetű panelek.

Sebő Ferenc

Az országos könyvtártudományi pályázat felújítása

A könyvtártudományi kutatómunka ösztönzése és bizonyos fokú irányítása céljából a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztálya — az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ javaslatai alapján — 1963-tól 1967-ig évente hirdetett országos pályázatot a központi kutatási program kiválasztott témaiban. Ez a pályázati rendszer kezdetben érdekes és színvonalas tanulmányokat eredményezett, később azonban az érdeklődés is megcsappant, a témaválasztás is beszűkült, s a pályázók száma annyira visszaesett, hogy 1968 óta nem került sor újabb pályázat kiírására.

Év	A pályázatok	A díjazott tanulmányok
	száma	
1963	5	3
1964	8	
1965	17	
1966	16	
1967	—	—

Hogy a KMK az idén megint megkísérelte az országos könyvtártudományi pályázat felújítását, ennek egyik oka ismét a könyvtárakban folyó kutatómunka központi irányításának egyre égetőbb szükségessége volt: megpróbálta a szaporodó számú esetleges, csupán helyi jelentőségű „kutatgatások” helyett *a valóban fontos, közérdekű kérdésekre* irányítani a figyelmet. A másik indítók: a KMK munkatársai a könyvtárlátogatók, szakmai és nem szakmai beszélgetések során igen gyakran találtak fiatal, az egyetemről vagy más könyvtárosképző intézményekből nemrég kikerült könyvtárosokkal, akik, bár szerettek volna, nem tudtak bekapcsolódni sem az ország könyvtári közéletébe, sem a könyvtártudományi kutatómunkába. Némelyek tájékozatlanságból és elszigetelt-

ségből, mások tanácstalanságból rekedtek kívül a kutató, publikáló könyvtárosok körén. Sok fiatal kolléga pedig, bár nagyon alapos, tudományos igényű vizsgálatokat folytat, nem meri ezt a tevékenységet könyvtártudományi kutatásnak nevezni, talán túlzott szerénységből, talán mert fel sem tudja mérni munkája jelentőségét. Találkoztam pl. egy igen tehetséges vidéki könyvtárosnővel, aki kérdésekre, miért nem publikálja elméletileg és gyakorlatilag egyaránt kiérlelt, sok újat hozó módszerét, azt válaszolta: — Hát, másutt nem így csinálják? Hiszen ez olyan ésszerű, hogy erre bizonyára mindenki rájött már magától is!

Hasonlóan tipikus válaszok: — Szeretném folytatni a kísérleteimet, de *nem tudom*, kihez fordulhatnék a felfedezett kérdésekkel. — Szeretnék olyan kollégákkal beszélni, *akik hasonló problémákkal bajlódnak*. — Sok minden érdekel, de nem tudom, hogyan fogjak hozzá. És egy nem tipikus, de sajnos mégis előforduló válasz: — A főnök, a kollégáim nem segítenek, rossz néven veszik, akadályozzák a kutatási próbálkozásaimat.

Akárhogy is: *a jövő könyvtárvezetői, szakemberei már valahol köztünk vannak*; fel kell fedeznünk őket, elő kell segítenünk fejlődésüket, kibontakozásukat. Éppen ez a felfedezés, erőfelmérés volt az egyik fő célja a KMK 1972 februárjában meghirdetett pályázatának. Természetesen nemcsak a legifjabb könyvtáros-nemzedék pályamunkáira számítottunk, azonban körlevélben kértük a nagykönyvtárak és a hálózati központok vezetőit, hogy *a fiatalokat külön is biztassák és bátorítsák a pályázatban való részvételre*. Viszonylag bőséges tematikát is adtunk abban a reményben, hogy így többen kapnak majd ötleteket és kedvet a kutatáshoz. A pályázatot, az előzőktől eltérően, kétlépcsősre terveztük: a részt venni kívánóknak április végéig *be kellett küldeniük a választott téma bő szinopszisé*t, azt is feltüntetve, hogy milyen módszerekkel és milyen irodalom alapján szándékozzák a témát kidolgozni. A megfelelően látszó szí-

nopszisok szerzői csak ezután kaptak megbízást pályamunkájuk elkészítésére. Tehát tulajdonképpen csak a megbízást kellett megpályázniuk, s ha azt megkapták, már biztosra vehették, hogy a november végéig beküldendő kész pályamunkákat a KMK megrendelt tanulmányként elfogadja és értük szerzői tiszteletdíjat fizet. A pályázati felhíváshoz mellékelt jelentkezési lapon megpróbáltuk felmérni azt is, kik igényelnek szaktanácsadást — így előre gondoskodhatunk szakértőkről.

A jelentkezők *meglepően nagy száma* és az a tény, hogy szinte kivétel nélkül mindnyájan igényt tartottak szakmai tanácsadásra, igazolták a kísérletképpen bevezetett újítások helyességét.

Összesen 36 pályázatterv érkezett be 44 pályázótól, többen ugyanis munkaközösségekbe tömörülve küldték be közös szinopszisukat. A 36 szinopszis közül 19 jött vidékről, 17 pedig Budapestről. Változtatás nélkül elfogadtunk 7-et, további 24 pályamunkára pedig kisebb átdolgozás vagy kiegészítés után adtunk megbízást. Nem fogadtunk el 5 szinopszist.

Érdekes, hogy különböző típusú könyvtárakban, sőt más-más városban működő könyvtárosok is adtak be közös pályázatokat (pl. Szeged—Szombathely stb.). Ezen kívül újabban *munkaközösségek jöttek létre* akkor is, amikor az első közös megbeszélés alkalmával összeismerkedtek az azonos témával foglalkozók.

A beérkezett 36 szinopszis a megadott 22 témakörből csak tizennégyet ölel fel, tizenötödikként pedig egy új téma szerepel, amelyet kivételképpen, érdekessége és fontossága miatt elfogadtunk. A visszhang nélkül maradt 8 téma mind-egyikének kidolgozásához átfogóbb, országos vagy nemzetközi tájékozottságra lett volna szükség, valószínűleg ezért nem akadt rájuk jelentkező. Ez a tény viszont ismét alátámasztja azt a meggyőződésünket, hogy a könyvtártudományi kutatások központi irányítását nem lehet pályázatokkal megoldani, bár ezek kétségkívül befolyásolják a kutatók érdeklődésének irányát.

Pintér Márta

Az újfajta pályázat sikere Veszprém megyében

A KMK 1972. évi kísérleti könyvtártudományi pályázatán 8 Veszprém megyei könyvtáros kapott megbízást szinopszisa alapján választott témájának kidolgozására. Igen magas szám ez, *több mint az eddigi veszprémi pályázóké együttesen*. Mi az oka a nagy érdeklődésnek? A dolog nyitja, hogy a KMK-nak sikerült az 1967-ben csendben elhalt pályázatot újjáéleszteni. Ezt azzal érte el, hogy a *fiatalok pályázatát hirdette meg*. Sikerült a kezdők gátlásait legyőznie az ügyes pályázati formával, az érdekes tematikával és a segítségnyújtás felajánlásával. Jó volt a beharangozás, kedvet csinált.

Veszprém megyéből 6 közművelődési, 1 egyetemi és 1 kutatóintézeti könyvtáros indult az első menetben sikerrel. Nagyobb részüik fiatal, de magukat még fiatalnak valló könyvtárosok is pályáztak, örömmel használva ki a vidéken meglehetősen szűkös publikálási lehetőségeket. Merészség lenne természetesen már most sikerekről beszélni. Könnyen előfordulhat, hogy egyik-másik elkészült tanulmány soha nem kerül a nyilvánosság elé. Mégis üdvözljük az új pályázatot, mert örülünk annak, hogy a tanácsközművelődési könyvtárosok élénken *érdeklődnek foglalkozásuk, hivatásuk*

mélyebb összefüggései iránt, szeretnék maguk is munkájukkal elősegíteni a szakmai törvényszerűségek feltárását.

Örömdetes továbbá, hogy olyan kérdések kerültek előtérbe a pályázat kapcsán, amelyekkel eddig kevesebbet foglalkoztunk. Érdeklődéssel várjuk például Tóth Dezső vizsgálatait a könyvtári klubok és a könyvtárak kapcsolatáról, Balogh Ferencné elképzeléseit az ifjúsági könyvtári szolgálatról, Behring Anikó „szokatlan” témájának, a házikönyvtárak és a könyvtári olvasmányok összehasonlításának eredményeit, a gyermekkönyvtári témákat (dr. Kiss Györgyné. Rácz Lídia), amelyek kilépnek a könyvtár falai közül. Végül nem érdektelen az sem, hogy egy szolgáltatás (könyvtárközi kölcsönzés) hatásfokát különböző hálózatokban próbálják a pályázók felmérni. Ezeknek a terveknek közös vonásuk, hogy a *könyvtári munkát* valamilyen társadalmi jelenséggel, illetve intézménnyel (ifjúság, iskola, televízió stb.) való *kapcsolatában* igyekeznek vizsgálni.

Jó dolog az is, hogy munkaközösség alakult a hálózaton belül és a hálózatok között. A könyvtárközi kölcsönzés közös hatásvizsgálata például nemcsak az érdemi együttműködésre adhat alkalmat, de *visszahat magára a szolgáltatásra is*.

Így valósulhat meg egy településen belül a hálózatok közötti érdemi együttműködés.

Mindezek alapján azt várjuk a pályázatoktól, hogy *javaslatok születnek a szolgáltatások javítására*, erőteljesebben kirajzolódna az ifjúsági szolgálat körvonalai, javul a könyvtár és más intézmények kapcsolata, világosabbá válik a könyvtár közönségformáló szerepe. Mindez természetesen csak akkor valósul meg,

ha a pályázók valóban rendelkeznek a szükséges szakmai felkészültséggel és kitartóan dolgoznak.

Ma Veszprém megyében a KMK több kutatásában vesznek részt könyvtárak, a könyvtártudományi pályázatok keretében pedig, mint említettük, nyolcan dolgoznak. A két tény között összefüggés van. Így kerül közelebb az elmélet és a gyakorlat. Ez pedig hasznos dolog.

Halász Béla

A könyvtáros törzsgárdát köszöntötték a húszéves megyei könyvtárak

Szeptemberi számunkban megemlékeztünk a megyei könyvtárak alapításának huszadik évfordulójáról. A megyei könyvtárak többsége ünnepségen elevenítette fel a húsz esztendő munka legkiemelkedőbb állomásait és vette számba eredményeit. Nagy elismeréssel hangoztatták a megyei könyvtárhálózatok legrégibb főfoglalkozású és tiszteletdíjas munkatársainak, a könyvtárak törzsgárdájának érdemeit. Három megyei könyvtár jubileumáról az alábbiakban számolunk be:

KAPOSVÁRON

hangsúlyozták, hogy augusztus 20. a Somogy megyei könyvtáraknak és könyvtárosoknak többszörösen jeles ünnepe. 1949-ben ezen a napon kezdte meg munkáját a Kaposvári Körzeti Könyvtár. Húsz évvel ezelőtt szintén ezen a napon nyitotta meg első otthonának kapuit a Somogy megyei Könyvtár, 1964-ben pedig ugyancsak augusztus 20-án avatták fel a *Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár* korszerű épületét, az első modern hazai megyei könyvtárat. A nemzetközi könyvvév jegyében rendezett bensőséges hangulatú ünnepségre 38 társadalmi munkás és 10 főhivatású könyvtáros gyűlt össze, akik 10, 15, illetve 20 éve szolgálják a könyvtárügyet, s a megyei tanács művelődésiügyi osztálya által jóváhagyott törzsgárda jutalmazási rendszer szerint átvették oklevelüket, *Bors István* szobrászművész ez alkalomra készített bronz plakettjét, továbbá pénz-jutalmakat (amelyekhez pótszabadság is járult).

Az ünnepségen a megyei művelődésiügyi osztályvezető köszöntötte a jubilánsokat, elismeréssel szólva a könyvtárak eredményes, korszerű munkájáról. Jelen volt az összejövetelen az MSZMP megyei bizottságának kulturális osztályvezetője, a megyei tanács elnökhelyettese és 32 *falusi tanácselnök* is a jubiláló könyvtá-

rosok falvaiból. *Kondor Istvánné*, a Művelődésiügyi Minisztérium könyvtárosztályának vezetője levélben, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ táviratban üdvözölte a megye könyvtárosait.

Az ünnepséget követően *Kellner Béla* megyei könyvtárigazgató két kiállítást nyitott meg. A tárlókban és vitrinekben bemutatták a megyei könyvtár nagyrterékű könyvritkaságait és helytörténeti gyűjteményének válogatott példányait. A falakon *Jávori Béla* fotóművész „Az ember és a könyv” című, 60 képből álló kiállítása kapott helyet, bemutatva a modern ember és a könyv mindennapos kapcsolatát. A tervek szerint a megyei könyvtár a fényképkiallítás anyagát albumban is kiadja.

SZÉKESFEHÉRVÁRON

a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár húszéves működéséről megemlékező összejövetel részét képezte az ezeréves város ünnepségeinek. *Seres József* megyei művelődésiügyi osztályvezető áttekintette az elmúlt két évtized munkáját, *Csongor Rózsa* könyvtárigazgató pedig méltatta a régi könyvtárosok érdemeit. A főhivatású és tiszteletdíjas könyvtárosoknak kiosztották a törzsgárda emléklapokat és a jutalmakat.

SZOMBATHELYEN

az MSZMP megyei bizottságának és a megyei tanácsnak képviselői előtt *Vámos József* elnökhelyettes beszélt a könyvtár két évtizedes munkájának eredményeiről s köszöntötte a megyei könyvtárhálózat munkatársait. Ebből az alkalomból került először kiosztásra a *Berzsenyi Dániel Emlékérem*. A 9 cm átmérőjű, 2 oldalas művészi bronz plakett *Csikszentmihályi Róbert* szobrászművész alkotása. Az even-

Vámos József, a Vas megyei Tanács elnökhelyettese köszönti a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár munkatársait (Garas Kálmán felvétele)

ként egy alkalommal kiosztásra kerülő emlékérem alapításával erkölcsi és anyagi megbecsülésben kívánják részesíteni a megyei könyvtárak legrégebbi, legjobb munkásait. Most három 20 éve és nyolc 15 éve dolgozó könyvtáros kapta meg az

emlékérmét. Jutalmat kaptak az intézményben 10 éve dolgozó munkatársak, a könyvtár nyugdíjasai, emléklapot és jutalmat pedig a hálózati tiszteletdíjas munkatársai közül 15-en, akik 20 éve végeznek a falvakban könyvtárosi teendőket.

Olvasótábor gyermekeknek

„Nagyon jó kezdeményezés, nagyon sokat lehet benne fejlődni.” „Nekem nagyon tetszik. Itt sok olyant tanultam, amit iskolában nem is tanítanak.” „Ahhoz képest, hogy első az országban, jó.”

Egy kérdőívről idéztük ezeket a válaszokat. A kérdőívet negyven, hetedik-nyolcadik osztályos tanuló töltötte ki. Nem mindennapi eseménysor utolsó programja volt ez számukra. A gyermekek tíz napot töltöttek *Felsőtárkányban*, az ún. „olvasótábor”-ban!

Az ötlettől a megvalósulásig

Az *Olvasó népert mozgalom* módszerei, formái változnak, minőségben fejlődnek. Ilyen új formája volt az olvasótábor is.

Előzményei nagyon egyszerűek. Felvetődött valahol az ötlet — nem érdemes kutatni, hol —, hogy a gyermekek számára, az úttörő táborok mintájára, olvasótábor kellene szervezni, s a Hatvani Városi Tanács művelődésügyi osztályának és a Városi Művelődési Központnak a munkatársai dologhoz is láttak.

A művelődésügyi osztály végezte az alapozó munkákat. Nem volt nehéz dolga, mert a segítség szinte kéretlenül érkezett. Anyagi és erkölcsi támogatást adott a KISZ Központi Bizottsága, az Olvasó népert mozgalom akcióbizottsága — élén *Fábián Zoltánnal*, aki különösen szívügyének tekintette a tábor. Segített még a hatvani városi KISZ-bizottság és az Írószövetség KISZ-alapszervezete is. Az elhelyezés a csodálatos környezetben levő és remekül felszerelt felsőtárkányi KISZ-táborban a *Heves megyei KISZ-bizottság* érdeme. (Itt jegyezzük meg, hogy a tábor költségei jóval alatta maradtak az előzetes számításoknak!)

A gyermekek Hatvan és néhány közeli község általános iskoláiból kerültek ki. A válogatás szempontja az volt, hogy csak hetedik és nyolcadik osztályosok, s elsősorban fizikai dolgozók gyermekei legyenek a résztvevők. S ha lehet, olyanok, akik még csak most ismerkednek a könyvtár kincseivel. Így került sor aztán július 6-án a tábor ünnepélyes megnyitására, amely *Fábián Zoltán* beszédével és előadásával meg is történt.

Az „olvasó” tábor

Mindezek azonban még csak szervezési kérdések. Mitől lett a tábor „olvasó” tábor? (Az ellenzői szerint lehetetlenség azt csinálni, hogy pl. a gyermekek tíz napon keresztül egyfolytában csak olvasanak!)

Nem erről, illetve nemcsak erről volt szó. Az olvasótábor célja az *olvasás iránti igény felkeltése*, az olvasási készség kialakításának segítése, az önképzés igényének felébresztése, s végül a könyv megszerettetése, tehát az olvasóvá nevelés volt. E célok elérésére a tábor programját az alábbi módszerek felhasználásával alakították ki:

Mindenekelőtt a rendszeres olvasási lehetőség megteremtésére a hatvani gyermekkönyvtár állományából 162 kötetes „tábori könyvtárat” állítottak össze. Az ismeretterjesztő és szépirodalmi művek ismertetésére, népszerűsítésére kiscsoportos foglalkozásokat tartottak. (Volt azonban közösen meghallgatott előadás is, például a meseirodalomról és a tudományos-fantasztikus irodalomról.)

Sor került továbbá az irodalmi ismeretekre épülő játékos vetélkedők rendezésére. Ilyen volt pl. a *Vargha Balázs* által vezetett szellemi versengés, vagy egy másik, amelyet „Gyere velünk világkörüli utazásra” címmel a *Debreceni Városi Könyvtár* gyermekkönyvtárosa vezettek. Rendeztek az életkori sajátosságoknak megfelelő tartalmú és színvonalú előadásokat, irodalmi színpadi műsorokat, bábműsorokat, filmvetítést is. A hatvani irodalmi színpad „Indulás Meseországba” c. műsorával, a Jászberényi Városi-Járási Könyvtár pedig bábcsoportjával szerepelt, és több irodalmi filmet vetítettek (például Mikszáthról, Móriczról stb.).

A foglalkozások célja általában az volt, hogy az *alkotás folyamatának végig kísérése*vel ismerjék meg a gyermekek az írói szándékot és a mondanivalót. A játékos formák a fantázia és a gondolkozási készség fejlesztését szolgálták (pl. az egri kirándulás megőrkítése versben, prózában és rajzban; népmesei alakok megformálása kollázs-módszerrel; egy népmese dramatizálása, eljátszása saját készítésű bábokkal stb.).

Említettük már a kiscsoportos foglalkozásokat. Ezek segítették elő azt, hogy az ismeretek, a tanultak a gyermekek számára személyes élményekké váljanak. Egy-egy ilyen csoport nyolc-tíz gyermekből állt, s vezetője egy-egy fiatal író vagy költő volt: *Kovács István*, *Mócsi Ferenc*, *Vasy Géza*, *Varga Csaba* és „beugróként” *Ratkó József*.

Lényegében ezekkel a foglalkozásokkal érdemelte ki a tábor az „olvasó” ne-

vet. Az írók olvasmányélményeikről meséltek a gyermekeknek és sok-sok érdekességet tártak fel az irodalom kincsházából. Megbeszélték és feldolgozták egyebek között *Illyés Gyula* Petőfi-jét. Verseket elemeztek, irodalmi műveket és azok társadalmi-történelmi korát vetették össze, a *Weöres-versek* ritmusáról, zeneiségéről beszélgettek. Szóba kerültek olyan fogalmak és magyarázataik is, mint pl. haza, nemzet, közösség. A közvetlen beszélgetés, az „élő költővel” való találkozás élménye, az ott hallottak adták meg tehát a gyermekek számára az igazi segítséget az irodalmi művek értő olvasásához.

Tanulságok

Végezetül említsünk meg néhány hiányosságot, vagy inkább tapasztalatot, ami a tábor befejezése után szóba került.

Sok volt a kötött program, bár kettő még el is maradt a tervbe vettek közül. Az előadások nagyon sokat elvettek az amúgy is szűkre szabott időből. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a gyermekek jobban szerették, hasznosabbnak találták a csoportos foglalkozásokat. Rövid volt a tábor ideje, mondták a csoportvezetők, minimálisan 14 nap kellett volna, sok mindent nem mondtak még el. (Azt hisszük, hogy a tizennégy nap is kevés!) Egységes szempontok szerint kell a gyermekeket kiválasztani is. A mostani cél, hogy csak fizikai dolgozók gyermekei vegyenek részt a táborozáson, nem valósult meg teljesen. Sok gyermek már igen nagy „olvasói múlttal” rendelkezett, s így a tábor célkitűzéseit nem lehetett egységesen alkalmazni és megvalósítani. A jövőben a hátrányos helyzetű gyermekek számára kellene megszervezni a táborozást. S ami nagyon sajnálni való: *a tábor országosan nagyobb visszhangot keltett, mint helyben vagy a megyében.*

A kapcsolat nem szakad meg

Nem mindegy az sem, hogy mi lesz a gyermekek további „olvasói sorsa”? A hatvani művelődésügyi osztály és a művelődési központ figyelemmel kíséri őket. Személyiségi lapok készülnek róluk, amiket az osztályfőnökök, a magyartanárok, a gyermekkönyvtárosok és a művelődési központ munkatársai vezetnek. Figyelik, járnak-e továbbra is könyvtárba, segítenek nekik az olvasásban, hisz belőlük lesz az Olvasó népért mozgalom társadalmi munkásainak jövőendő gárdája. Meghívják őket kulturális rendezvényekre is, például a szeptemberi hatvani irodalmi színpadi feszt-

tiválra. Jövőre pedig kétnapos kirándulás keretében *ismét találkoznak* most megismert író-barátaikkal. Beszámolnak életükről, további tanácsokat kapnak tőlük. Ezt a találkozást rendszeressé tesszik a következő esztendőkből is.

Végezetül pedig hadd idézzünk ismét

a kérdőívről. Az egyik iskolás véleménye egyúttal a miénket is tükrözi:

„Szerintem nagyon jó kezdeményezés volt, jó lenne, ha nagyon sok pajtás részt vehetne hasonló táborozáson.”

P r a z n o v s z k y M i h á l y

a könyvtárak életéből

A Zalaegerszegi Megyei Könyvtár szabványtára

A Zalaegerszegi Megyei Könyvtár olvasói közül jó néhányan érdeklődtek különböző szabványok iránt. Az ilyen jellegű igények kielégítésétől korábban elzárkóztunk, de az elmúlt év novemberétől olvasóink már igénybe vehetik a könyvtárban kialakított szabványtárat. Létrehozását az egyik olvasónk, a Dunántúli Kőolajipari Vállalat fejlesztési osztályának vezetője kezdeményezte 1970-ben, de anyagi eszközeink csak 1971-ben tették lehetővé a szükséges dokumentumok beszerzését. A szabványtár létesítésével kapcsolatos törekvésünk támogatására talált a Könyvtártudományi és Módszertani Központ részéről, amely anyagi segítséget is nyújtott felállításhoz.

A rövid pár hónapos működés alatt bebizonyosodott, hogy a *szabványtár létrehozása célszerű volt*, mert a kezdetleges propaganda ellenére máris számos üzem, vállalat emberei keresik fel a szabványok kedvéért a könyvtárat. Rajtuk kívül a helyi Gépipari Szakközépiskola tanulói és a különböző műszaki főiskolákon, egyetemeken tanulók is igénybe vették szabványtárunkat. Rendszeres látogatóink az üzemek műszaki dolgozóin kívül az irányításban tevékenykedő szakemberek is.

A szabványtár jelenlegi állománya csaknem 1500 egység. A beszerzéshez a Szabványügyi Hivatal által kiadott katalógust használtuk fel, amely felsorolja a

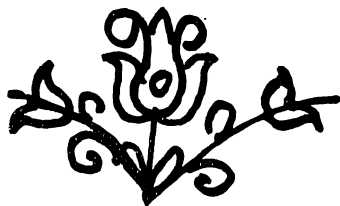
kötelező és az ajánlott szabványokat. Sajnos, a benne felsorolt anyag csak részben szerezhető be azonnal. Mivel az utánnyomás folyamatosan történik, ennek rendszeres figyelése fontos tennivalóink közé tartozik. Az új szabványokról a „Szabványügyi közlemények” c. kiadványból tájékozódunk.

Az állomány feltáráshoz is jelentékeny segítséget ad a *szabványkatalógus*, mert tárgy szerint és a számok növekvő sorrendjében is feltárja az állományt. E két szempontból történő feltárás jelenleg elégséges ahhoz, hogy a visszakeresés megoldható legyen. A tárolás a szabványok számsorrendjében történik.

A szabványtárat mintegy 10 üzem és 15 olvasó veszi rendszeresen igénybe. Természetesen hathatósabb propagandával a használók körét tovább lehet bővíteni. Azt tervezzük, hogy írásban hívjuk fel az üzemek, vállalatok figyelmét szolgáltatásunkra, és szeretnénk *megnyerni néhány üzem anyagi támogatását* is. A szabványokat a könyvtár csak egy példányban szerzi be, tehát anyaga nem kölcsönözhető. A helybeni használat biztosítva van, de ezen kívül jelentkezik olyan igény is, hogy adjunk másolatot a leírásokról. Ezt, sajnos, nem tudjuk vállalni, mert az intézmény nem rendelkezik korszerű reprodukciós berendezéssel.

N é m e t h L á s z l ó

a Zalaegerszegi Megyei Könyvtár igazgatója

HALÁLOZÁS. Tragikus hirtelenséggel távozott az élők sorából **Horváth Lóránt** (1930—1972), az Egyetemi Könyvtár szakozási csoportjának vezetője. Két évtizedes könyvtárosi pályafutása alatt mindvégig az Egyetemi Könyvtárban dolgozott. Széles körű általános műveltséggel és kiváló könyvtárosi felkészültséggel rendelkezett, s mint képzett germanista, rendszeresen fordított németből, tankönyveket és olvasókönyveket szerkesztett. Munkatársa volt a Berlinben megjelenő *Bibliographie zur Geschichte der deutschen Literatur* c. sorozatnak, s szakkikkekben foglalkozott a könyvtári gépésítés kérdéseivel is. Tevékenysége ismert volt az egész könyvtáros társadalomban.

KÉPES, RAJZOS versidézetekkel színesített nyári programtervet készített a péti József Attila művelődési házban működő szakszervezeti könyvtár gyermekrészlegének vezetője, **Szajp Istvánné**. Maga a program is igen vonzó volt: ötletes szellemi játékok, a képességet növelő foglalkozások szórakoztatták a gyerekeket, fejlesztették készségeiket és ébresztették olvasási kedvüket. Az elmúlt nyáron csak négy alkalommal került sor ilyen összejövetelre, a jövő nyáron azonban rendszeressé óhajtnák tenni őket.

Hírek

KÖNYA LAJOS halálára a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai röplapot adott ki, mely az alkotóereje teljében elhunyt író fontosabb kötetait s a róluk szóló kritikákat sorolja föl.

ÜDÜLŐHELYI KÖZPONTI KÖNYVTÁRT avattak a közelmúltban Sopronban. Hévíz és Balatonfüred után harmadiknak Sopronban, a SZOT Csepel üdülő földszinti társalgójában létesített a SZOT észak-balatoni üdülési és szanatóriumi igazgatósága könyvtárt a városban üdülő mintegy évi 30 ezer beutalt részére. A 40 ezer forint költséggel kialakított létesítmény 4500 kötetes induló könyvvállománnyal rendelkezik, s még ebben az évben 15 ezer forint értékben kerül új könyv a polcaira. Az avatási ünnepségen jelen volt Kisházi Ödön, az Elnöki Tanács helyettes elnöke is, aki szabadságát töltötte Sopronban. A Kisalföld című megyei lap tudósítójának adott nyilatkozatában az elismert szavak mellett a következőkre hívta fel a figyelmet: „Az üdülővezető már most törje a fejét, miként bővítheti a helyiséget, növelheti a polcok számát. Megjósolom, hamarosan kicsi lesz a könyvtár!”

SZEMÉLYI VÁLTOZÁSOK történtek a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ munkaszervezetében, mivel **Iszlai Zoltán** megvált az intézménytől és az Élet és Irodalom c. hetilap munkatársa lett. Az irodalompropaganda osztály vezetését és az Új Könyvek szerkesztői tisztségét **Bereczky László** vette át, **Horváth Tibor** került a tudományos és szakkönyvtárak módszertani osztálya, **Gerő Zsoltné** pedig a tájékoztatási osztály élére.

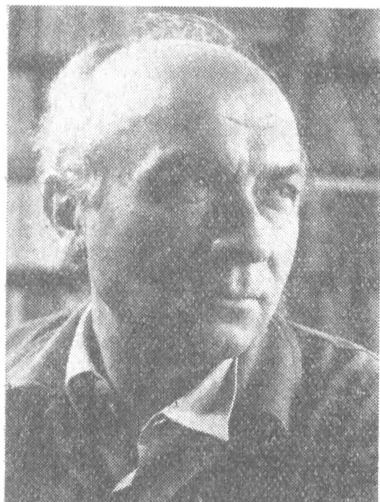
A **BORSOD MEGYEI** szakszervezeti könyvtárakról közlő hírt *Tájékoztató* (Umschau) c. rovatában az NDK könyvtáros lapjának, a *Der Bibliothekarnak* 1972. 7. száma. A hír egy 1971-ben megjelent borsodi kiadványra hivatkozva statisztikai táblázatot közöl, mely szerint a megye szakszervezeti könyvtáraiban egy évtized alatt úgyszólván megduplázódott a könyvek, az olvasók és a kölcsönzött kötetek száma.

PATAKY-PERCZ TAMÁS könyvtáros-előadóművész a kolozsvári és brassói könyvklubok meghívására Romániába utazott, ahol a nemzetközi könyvév magyar vonatkozású rendezvényein szerepelt mai magyar szerzők műveiből készült válogatással.

(B. G.)

A **CSEHSZLOVÁK KÖNYVMŰVÉSZET** kimagasló, új termékéről, a *Visehradi Kódex* hasonmás-kiadásáról színes kisfilmet mutattak be és a legszébb oldalakból kiállítást rendeztek az IFLA kongresszus idején a Csehszlovák Kultúra budapesti székházában. A legrégebb cseh kódex 1085-ben, az első cseh király koronázásának, a feudális állam megalapításának évében készült el, s a korai európai könyvművészet egyik legértékesebb példánya. A hasonmás kiadás 780 példány nagy könyvtárak és gyűjtők számára készült, egy példány ára 750 dollár. Az IFLA-kongresszus résztvevői egyidejűleg megtekinthettek néhány lapot a másik hasonmás-kiadványból is, az 1340-ből származó *Velisai képes bibliából*, mely 480 példányban jelent meg, s ára 600 dollár. Az *Editio Cimetia Bohemia* kiadványok sora e két művel indult; a következő években pedig kiadásuk bővülni fog a céllal, hogy a középkor legszebb könyvművészeti emlékei széles rétegek számára közkinccsé válhassanak, az eredeti példányok viszont mentesüljenek a használattól.

Illyés Gyula 70 éves

Eszünkkel elfogadjuk, szívünkkel tagadjuk az anyakönyvi bejegyzés dátumát. Hiszen személye az időn diadalt vevő, s számunkra oly kortalan, mint a magasba nyúló fák, s az erdő, mely biztonságot áraszt és termést hoz, függetlenül az esztendők járásától és sokasodásától. A születésnap alkalom csupán, hogy kimondjuk a szüntelenül érzett kívánságot: Matuzsálem-kort érjen meg, alkotó ereje birtokában. Önzésünk is fűti ezt az óhaját, egész népünk érdeke, mert Illyés Gyula azoknak a nagy magyar íróknak sorába tartozik, kik nem az irodalomértő kevesekhez szólnak csupán, hanem mindenkihez és mindenkiért, akinek munkássága közügy, léte közérdek.

A lényegyet emberekben és dolgokban oly élesen meglátó MórícZ Zsigmond mondotta róla: „juhász ivadék. A kalap behúzza, de a szeme jár.” Éberén, fűrgén jár ez a szem, figyel, figyelmeztet, örökösök.

Németh László pedig így jellemezte: „Rác-egresen született, s onnét hódítja — szívét súlypontul lenn hagyva — a várost, a világot.” Év-

tizedekkel ezelőtt hangzott el ez a jellemzés, amikor a fiatal Illyés Gyula a Magyar Csillag „szekértáborába” menekítette — amíg lehetett, s ahogy lehetett — a különböző társadalmi rétegekből eltérő nézetekkel érkező, csupán ellenzékiességük s haladó mivoltuk folytán összetartozó magyar írókat. Mert már akkor is, kezdettől fogva egyesítette magában a sajátosan nemzeti író s az európai szellem humanista örökösét, oly tökéletesen, amint ez századunkban rajta kívül talán csak Thomas Mannak sikerült.

Még nyitott s egyre újabb meglepetéseket tartogató életművében egyszerre van jelen a rácegresi pusztá és Montségur vára; parasztkor panasza, eretnekek hite, helytállása; szellem és szó fegyverének forgatása minden idők valamennyi elnyomottjáért.

Csillogó és fényes ez a fegyver, mert az illyési szó igazsága szépségbe öltözött, mert a szenvedély felett ott örökösök mindig a ráció, a mértékek és formák harmóniáját gondosan őrző fényes és tiszta értelem, mert hatalmas örökséget hordoz és teremtető erővel használja, újítja, gyarapítja. A magyar múlt minden alkotása (szintűgy az európai kultúráé is) megint Németh Lászlóval szólva: „olyan otthonosan vannak együtt benne, mint aki nem is kívülről, könyvekből kapta, hanem belülről, génekben örökölte”.

A nagy örökséget hatalmasan gazdagító utódok közül való, bármelyik műfajhoz nyúl is. A versek hosszú sorát prózai művek szakítják meg, az irodalmi szociográfia immár klasszikus mintapéldája, a Puszták népe, majd a Lélek és kenyér s a Magyarok; a szegények apoteózisa, a Mint a darvak, melynek Brueghel-i képei a paraszti lét, munka és ünnep legkisebb realitásait is hűen ábrázolják; az önéletírás egymást követő kötetei (Koratavasz, Hunok Párizsban) iróniába burkolt érzelmekkel; a magyar és világirodalom kapcsolatait firtató, s a kortársak műveit vizsgáló tanulmánykötetek (Ingven lakoma), az életrajzírás mesterműve, a Petőfi; az öregedéssről szóló elmélkedések gyöngyszeme, a Kháron ladikján. És közben a legutóbbi két évtizedben kibontakozik a költőből a drámaíró, hogy a magyar klasszikus drámák sorába szinte varázslatszerű gyorsasággal olyan műveket állítson, mint a Dózsa, a Fáklyaláng, a Keggyenc, a Másokért egyedül, a Tiszták, s a legújabb mű, a Testvérek. Ezek bizonyítják, hogy van nagy magyar dráma, s hogy a színpadi nyelv egyszerre lehet ünnepi és modern, időközön át hangzó és súlyos gondolatokat hordozó. A magyar színpad

általa nyerte vissza klasszikus, görög örökségét, s vált játéktér helyett újra közösségi szertartás színhelyévé.

Könyvtárosok és olvasók üdvözlét hozó köszöntésemet egy élménnyel szeretném befejezni. Nemrégiben, erdélyi úton járva, Marosvásárhely és Déda között munkásvonaton utaztam. Velem szemben egy pesti fiú, egyhangúnak találván a mezőségi tájat, elővette tarisznyájából Illyés Petőfijét. Mellette hasonlókorú vándormunkás legény ült, s beleleste a könyvbe, mint nálunk szoktak egymás újságjába az emberek. „Kis vonat megy nagy domboldalon” — a zötyögő kocsiban egymás mellé rázódott a két fiú feje, szemük együtt rótt a sorokat. Egyszerre csak önkéntelenül felkiáltott a székely munkásfiú: — De szép! — s aztán olvasott tovább.

Köszöntésként ezt a sóhajtot továbbítom „számadónk” számára; tudom, jobban örül neki, mint valamennyi kritikusa minden elismerésének, mert aztól jön, akiért s akiknek ír és él: a néptől.

Bozókya Éva

Beszélgetés Granasztói Pállal

Ezelőtt mintegy harminc évvel kitűnő építészeti cikkek írásával tűnt föl. Néhány ezek közül e sorok írójának szerkesztésében, az akkori Jelenkorban jelent meg, szakszerű tartalommal, közérthető, népszerű stílusban, sőt olykor a stílus, a megfogalmazás megvesztegető esztétikai szépségével. Ilyen volt például *A vár öreg házai között* című, igazán megragadó írása.

Amikor azután, csaknem harminc év múlva a *Vallomás és búcsú* című kötete 1961-ben megjelent, az olvasó első érzése az volt és az is maradt, hogy új, kiváló írónk született. A könyvet, mely az önvallomások műfajába tartozik, nem valami Rousseau-i szenvelgés, hanem kemény, kiérlelt, könyörtelen szembenézés jellemezte mindenkivel, de elsősorban önmagával szemben. A teljes tárgyilagosságra törekvés. Nem is kellett az embert a mű mögött külön megkeresni.

Egy lélek mutatkozott itt meg önkéntes meztelességben, valóságos confessio peccatoris-t (a bűnös gyónását) nyújtotta s egyszersmind maradandó szociológiai jellemzést a két világháború közti, sőt azutáni magyar társadalomról. Semmiképpen nem kellett a szerzőnek szégyenkezni mondjuk például Márai Sándor: Egy polgár vallomásai mellett. Proust: Az eltűnt idő nyomában hatása is megéreződött rajta.

Az emlékirat — mert lényegében ez volt és maradt műfaja — formájában is hordta azt a lélektani, tartalmi elintézetlenséget, mely az író vagy építész dilemmájában a szerző előtt tudatos is volt. Az építészettől nehezen vagy alig szakadt el, hiszen Renannal együtt vallotta, hogy az építészet a legbiztosabb jele egy nemzet tisztességének, komolyságának, ítéletének. Nem utolsó sorban itt dől el, van-e egy népnek szervesen nőtt, kifejtett közműveltsége és közizlése.

Granasztói építészeti felfogása mély, egyéni, benső élményekből és fölismerésekből fejtett ki. Ő, aki Corbusier és Gropius művészetének ígézetében nőtt föl, ismeri az okokat, amiért az ő építészetük ma nálunk alig valósítható meg. Egyebek között szegénységünk miatt, de most már — mint különben a külföldön is — a kegyetlen industrializáció miatt is.

— Szükségképpen tömegcikk-e a lakás — veti fel a kérdést —, az otthon, amit nagy számban másként mint készre gyártva nem is lehet előteremteni? Nem lényegesebb, sorsszerűbb-e az otthon minden ember, legalábbis az emberek nagyrésze számára, semhogy valaha is tömegcikk lehessen? Az bizonyos, hogy takarékosan, olcsón, egyszerre sokak számára csak így lehet lakást juttatni. Csak az nem bizonyos, hogy éppen az otthonon, azon, hogy egy lakás valóban otthon lehessen, kell-e takarékoskodni?

— A modern építészet a köztudatban egyértelművé vált a szűkössé, takarékos megoldásokkal, az áthangzó, vékony falakkal, a tenyérnyi helyiségekkel. Igaz, minden építész kötelessége, hogy az építésre szánt összegekkel jól gazdálkodjék, de még inkább kötelessége az, hogy megmondja, hogy kevésből nem lehet jól készíteni. Így

hát nemcsak az a mai, a modern probléma, hogyan építhessünk minél olcsóbban, minél többeknek, hanem az is, hogyan építhessünk úgy, hogy valóban otthonokat alkossunk. És az is modern probléma, hogyan lehet és kell az erre szükséges anyagiakat előteremteni, a takarékoságot megszervezni, mindenkinek megadva a módját, hogy otthonát a maga erejéből, a maga kívánsága szerint építse fel.

— Miként a társadalombiztosításnak is van már olyan megoldása, amely lehetővé teszi, hogy ki-ki személyesen választhassa meg orvosát, úgy miért ne lehetne mindenkinek biztosítani azt, hogy lakása valódi otthonává váljék? Ennek a megszervezése az igazán mai feladat. Mai feladat azért, mert a világ erőforrásai már megérték ennek teljesítésére, s mert már felismerhettük, hogy az emberi élet értelme, formája az otthonban ered, ott nyugszanak alapjai.

— Persze nemcsak kertes családi házakra gondolok, bár bizonyos, hogy a város-lakók többsége ebbe az ősi házformába kívánczik, és bizonyos az is, ha bőkezű-bek lehetnénk, akkor ezt meg is lehetne valósítani.

— A takarékos, a tömegesen előregyártott lakásépítés másik fő oka a sietség, így akarnak ugyanis nemcsak több lakást építeni, hanem minél hamarább is az arra rászorulóknak. Ez igen emberies cél. Ámde mégis hová vezet ez a sietség? Oda, hogy sokan ugyan néhány évvel előbb jutnak hajlékhoz, ámde ezek a lakóházak szűkre szabott, elnyomorított lakásaikkal legalább száz évig állni fognak, talán már egy-két évtized múlva is gyűlöletesek lesznek, mert később már jobbakat építenek. Nagy áldozattal készülnek csaknem olyan leendő slumok, amilyenek a külvárosi, az elavult bérház negyedek, ahonnan a lakók szabadulni vágyanak majd.

— Ha valamire jó olcsó kis házakat készen előregyártani, úgy, ahogyan azt Angliában láttam, akkor arra volna jó, hogy olyanoknak nyújtsunk gyorsan, olcsón, ideiglenesen lakóhelyet, akiket sürgősen segíteni kell: az új házásoknak, a nyomor-telepek lakóinak. Ideiglenes lakóhelyet addig, amíg sorra, kellő számban és módon elkészülnek a véglegesek, az igazi otthonok. Akkor ezeket a kis házakat akár fel is lehet szedni, és elvontatni máshová, ahol szükség van rájuk.

Granasztói sok mindennel megbékült már, olyan, mint a római sztoikusok.

— Megbékülök hát, ha végezhetem dolgomat, s ha ki-ki végezheti azt, amihez ért, mert kezdem azt hinni minden rend egyik alapjának, hogy az emberek azt csinálják, amihez értenek és a dolgokat csak azok csinálhassák, akik értik. Én tiszta szívből rábízom a vezetést azokra, akik erre alkalmasabbak nálam, mert keményebb a kezük, kevesebbet tépelődnek és kevésbé hiszékenyek, ha ők is rábízzák az én dolgomat. Mert az én dolgom más: nekem írnom vagy építenem kell...

— Az igazi tekintély egy közösség számára csak olyan ember lehet, akit egyedül a tudás, az alkotás vágya hevít, s nem az érvényesülésé, aki szolgálatból és nem hatalomvágyból tanul, küzd, cselekszik. Ilyen volt Gropius, ilyenek a komoly emberek. Ilyeneket találtam én is, méltatlanságokat, sőt üldöztetést elszenvedett, de meg nem rendült és a jövőért dolgozó embereket. Számukra a munka, a kiválás, a tökéletesedés belső parancs. Képesek dolgozni, helytállni akkor is, ha nincs belőle haszon, ha nem jár érte elismerés. Ilyenekre van szükség szélesebb körben, minden fokozatban, a mesteremberek, a szakmunkások között is. Csak velük lehet felépíteni szerves közösségeket, igaz rendet.

— Első könyvem visszavonulásban született, akkor, amikor a szocialista realizmusnak ma már felismert félreértésével építészetiünket egy időre téves útra vitték. Ebben alkotó módon résztvenni nem tudtam, s az alkotásnak más lehetőségeit kerestem. Így lettem író, s megbánni nincs okom. De nincs okom megbánni azt sem, amit itt az építészetéről most vallottam, mert időközben a valóság ereje mindenkit ráébresztett arra, hogy ez többé-kevésbé így igaz. A valóság, a józanság ereje elfújta a tévedések, az áltatások fátylait. Az, amit ma építünk, építhetünk, amit kívánnak tőlünk, ha fogyatékos, ha takarékos is, de itthoni és igaz. Még kevésbé érzem fontosnak azt, hogy ma még szűkölködünk, mindenféle megkötésekkel dolgozunk. Ezeket oldani fog az idő. A legfontosabbnak azt érzem, hogy igaz módon építhetünk és az építészeti igazság erejével előbb-utóbb mélyebb és nagyobb igazságokat tehetünk nyilvánvalóvá.

Granasztói a hazai építészeti ízlést írásaival erősen fejlesztette. Mindenekfölött az életből szervesen kinőtt építészetet szereti. Az építészet mestere szerinte az életforma, az életnek az a módja, rendje, amit az idő megérlelt arra, hogy kőben, térben, házban is formát nyerjen.

— Az építés egyedül nem képes arra és nem is feladata, hogy életformát meghatározzon, alakítsa. Az ő feladata az, hogy térbeli kereteket, építészeti formát adjon életformáknak. Csak ha már az az életforma úgy beteljesedett, mint a reneszánsz Itáliában, csak akkor ad jogot és módot arra, hogy végleges, megváltozhatatlan építészeti formát is öltön, műalkotásként állja az idők múlását. S ahol még nem teljesedett be, ott az építés legyen szerényebb, szabjon tágas kereteket, melyek módot

adnak a fejlődésre, a tökéletesedésre. Nagy elbizakodásról tanúskodnak mindazok a mai építészek, akik azt hiszik, hogy a végső formák ideje elérkezett, akik azt vallják, hogy az építésznek joga, sőt kötelessége részletesen megszabni az embereknek, hogyan éljenek, reájuk kényszeríteni olyan haladónak vélt megoldásokat, berendezéseket, amelyektől azok idegenkednek. A felnőtt emberek lázongának ez ellen, s ha nem tehetik meg nyíltan, akkor kifejezik azzal, hogy nem szeretik az így reájuk kényszerített lakásokat, házakat, nincs hozzájuk közük és habozás nélkül cserélik fel mással.

— A modern építészek nem abban tévedtek, hogy elemezték az életfolyamatokat, még kevésbé abban, hogy egyszerűen, disztelenül építettek, hanem abban, hogy az életfolyamatok megismerésével, általánosításával jogot formáltak aprólékos megtervezésükre is, az élet guzsbakötésére. A modern építészet valójában pillanatfelvételeket készített az életről, olyan képmások helyett, amelyekben benne van mind a múlt, mind a jövő. Több alázat kell az építéshez. Tudni kell hozzá, hogy az életet az emberek alakítják, és hogy építészeti formát, kifejezést adni csak nagyobbrészt kialakított életnek lehet. Az építész társtervezője az életnek és nem ura, sem jósa. Még a katedrálisok, a nagy paloták sem egyedül zseniális mesterek művei — a pusztá teremtő képzelet soha elő nem varázsolhatta volna egy katedrális, egy palota terét, tömegét, körvonalait. Valójában egész korok hozták létre őket lassan, fokozatosan alakítva az áhítat, a szertartások, a gyülekezés, az ünnepségek s fogadások formáit, térbeli szükségleteit, folyamatait és megoldásait. Persze olyan korok, amelyekben pontosan tudták, hogy mit akarnak építeni.

— Mindezt újraéltem például Zsámbék szürkésfehér romjai alatt, ahol akárcsak Szicíliában a sárgás görög romok között — a gyepen álló falpillérek, a beroskadt boltozatok között átvilágított az ég és a táj. Újraéltem soha nem hallott nevű, félreeső falvakban, ahol még ma is hajdani paraszti mesterek építette, megrendítő egyszerűségű, igazságú középkori kis templomok állnak. Eltöltött Tihanyban, lent az árpádkori kriptában és fenn, kitekintve az apátság mellől, a Balaton tükre felett. Majd magán Budapesten, ebben a sokat ócsárolt, de szememben egyre szebb városban, melynek hasonlíthatatlan szépségét nem is itthon, hanem Prágában járva fedeztem fel és egy kis könyvben nyomban meg is írtam. Mert Prágában, ebben a szép, gazdag, de szűk, bezárkózott városban mindig a tágas, távlatos Budapestre kellett gondolnom. Hegykoszorújára, hatalmas, nyugalmas folyamára, ragyogó hidjaira, széles körútjaira, sugárútjaira. S gyakran megesett, hogy a Dunaparton járva, a budai oldalon, a Lánchíd tájékán, a Várkert alatt vagy Pesten, az Opera környékén, sőt még a körúton is s persze igazi otthonomban, a Krisztinában, eszembe jutott, milyen jó, hogy mindezt mindig, bármikor láthatom. Benne élek, közepében egy nosztalgikus helynek, országnak, városnak. Egy örök visszavágódás színhelyének, tárgyának. Valaminek, ami oly sok embernek elérhetetlen, mert másutt, vagy kívül, vagy a múltban vagy a jövőben keresi. Holott itt van a szemem előtt s ami a legfőbb, bennem.

K a t o n a J e n ő

M Ű V E I

- Városok a múltban és jövőben. Egyetemi Nyomda, 1942.
 Európai építészet. Művészeti Tanács, 1947.
 Granasztói Pál — Polónyi Károly: Budapest holnap. Gondolat, 1959.
 Város és építészet. Műszaki, 1960.
 Liáne. Szépirodalmi, 1962.
 Vallomás és búcsú. Magvető, 1961. 2. kiad. 1965.
 Az építészet ígésében. Magvető, 1966.
 Múltó világom. Magvető, 1970.
 Budapest egy építész szemével. Corvina, 1971.
 Itthon éltém. Magvető, 1971.

A KINCSKERESŐ 1972. 3. száma közli Vészitsné Móra Panka írását édesapjáról. A megrendítően szép emlékezés Móra Ferenc kiváló pedagógiai értékét és céltudatos módszereit is bemutatja. Az író unokájáról szól „Vadember” novelláinak egyike is. A folyóiratban olvashatjuk még Asztalos István állat-szólásait; a Dózsa Györgyről szóló mondákat; a kerámiaművészetéről szóló cikket. A lap mindig kitűnő „Anyanyelvünk” rovata Juhász Gyula költői nyelvét méltatja a nemsokára megjelenő Juhász Gyula-szótár beharangozójaként.

Jegyzetek négy ifjúsági történelmi regényről

Az ifjúsági irodalomról: az ifjúsági regényről, a felnőtt irodalommal való összefüggéseiről, valamint a történelmi regény kérdéséről az elmúlt évek során hol erősebben fellángoló, hol pedig szelídülő viták tanúsítják, hogy a kérdés élénken foglalkoztatja irodalmi közvéleményünket.

Abban ma már általában mindenki egyetért, hogy az ifjúsági és a felnőtt irodalom között nincs éles határvonal. Nem mondhatjuk azt, hogy ami a felnőtt irodalomra érvényes, az az ifjúsági irodalomról szólva teljes mértékben hatályát veszti, hogy az utóbbinál egészen más követelményrendszernek kell érvényesülnie.

Mint hogy pedig nincs éles határ az ifjúsági és a felnőtt irodalom között, nem beszélhetünk kétféle történelmi regényről sem. A történelemfelfogás lehet más és más, de egy felfogáson belül ugyanazok a tények érvényesek az ifjúsági és felnőtt irodalomra.

Mégis, melyek azok a sajátos jellemzők, amelyek ifjúsági történelmi regénynek tesznek egy írásművet? A kérdés sokkal bonyolultabb, semhogy itt válaszolhatnánk rá. Egyetlen körülményre azonban felhívni a figyelmet; az látszik helyesnek, ha az ifjúsági irodalom azt a történelmi embert ragadja meg, aki korának és társadalmi helyzetének megfelelően a legfontosabb kérdéseket hordja magában. Ennek az elemző megvalósítása viszont egy sereg esztétikai feladat megoldását kívánja.

Elsősorban erre összpontosítva vizsgálunk meg négy ifjúsági történelmi regényt, mégpedig Fehér Tibor: *Könyves király*, Zsigray Julianna: *Csendességi fogadalom*, Ordas Iván: *Damjanich tábornok* és Gál György Sándor: *Három fekete lobogó* című művét.

A négy regény négy egymástól különböző történelmi korszak bemutatására vállalkozik: Kálmán király Magyarországot, Mária Terézia uralkodásának korát, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc időszakát és a Viktoriánus-kori Angliát idézi fel.

Az ifjúsági irodalommal szemben támasztott követelményekről szólva elsők között szokták említeni a cselekményes-

ség és az áttekinthetőség követelményét.

Hogyan vélekedhetünk ebből a szempontból a négy könyvről?

Már maga az a tény, hogy régmúlt történelmi eseményeket ábrázolnak, lehetőséget ad a cselekmény szabadabb formálására, bizonyos romantikus ábrázolásra, mivel a múlt mindig érdekességet, sokszor bizonytalanságot takaró homályáról van szó.

Mindegyik regényben — persze más-más módon — megfigyelhető két pólus, két tábor jelenléte. Valaki elindul a fölfelé vezető úton, igazságát keresve, vagy szerencsáját követve, a kor hívását meghallva, és szemben találja magát az uralkodó, a hivatalos, elnyomó hatalom képviselőivel. Akik nem tartoznak a két jól elkülöníthető táborhoz, azoknak a helye is meghatározható, valamilyen szállal kapcsolódniuk vagy az egyik vagy a másik oldalhoz.

A jellemeknek ezt a felállását nagyjából, többé vagy kevésbé kitapinthatóan

követi a szerkezeti megoldás is. Az eseményeket párhuzamosan kibontó szerkezeti felépítés hol az egyik, hol a másik oldal képviselőjét állítja előtérbe s mutatja be. Ez a módszer az ifjúsági irodalomnak azon klasszikus elvét követi, amely a közvetlen ábrázolást állítja előtérbe, világos és félreérthetetlen állásfoglalást követelve; tehát a bemutatott életanyagot kiélezetten, fő sajátosságainak megragadásával tárja fel.

A felsoroltak közül vizsgáljuk meg részletesebben a *jellemábrázolást*.

A 12–14 év körüli gyermek „az emberi cselekvéseket külsőlegesen, gesztusokban fogja fel, ... nem kutat mélyebb okok után” állapítja meg *Lakits Pál*. Sok szó esik azonban arról, hogy — különösen ma — a gyermek éleslátása, szellemi érése egy pillanatra sem fogadja el a jelenségek egysíkú ábrázolását. Ha eltekintünk a szellemi fejlődést kiváltó optimális hatásoktól, elmondhatjuk, nem azt kell megválaszolni elsősorban, hogy mennyi a helyes, meddig mehet el az író a jelenségek és az ember bemutatásában, hanem azt: milyen formában hozza az olvasó tudomására, azaz *hogyan formálja meg* mondanivalóját.

Az életszerű ábrázolás azt a követelményt állítja eléje, hogy a valóságnak megfelelően, minél több összefüggésében ragadja meg az ábrázolt alakokat. A „fent” és a „lent” világa, ahogy már utaltunk rá, mind a négy műben jelen van. Az olvasó azonnal a „lent” oldalára áll, azt támogatja, azért izgul, vele áll ki az igazság mellett. A kérdés itt úgy

jelenik meg, hogy azok a cselekményfordulatok, szituációk, amelyek során a központi alaknak át kell magát verekednie, mennyiben segítenek kifejezni egy olyan egyéniséget, aki leglényegesebb vonatkozásaiban a leglényegesebb kérdésekhez kapcsolódik.

Mi kapja az elsőbbséget, a kort kifejező, magában hordó személyiség, vagy más, pl. a körülményeket, a helyet, az eseményeket hangsúlyozó ábrázolás?

Ebből a szempontból vizsgálva a központi egyéniségeket, néhány érdekes következtetéshez juthatunk. Zoltán, a Könyves király főhőse istenhátamögötti nemesi házból emelkedik fel a király környezetébe s lesz bizalmas főembere; Ferkó, a halasi parasztyerek Budára, Pozsony környékére jut el, nagyurak, a királynő környezetéig; Damjanich jelentéktelen császári századosból lesz tábornokká; a Három fekete lobogó Pelhaem ezredese az egész Brit birodalom igazságtalanságai ellen veszi fel reménytelen és szenvedélyes harcát.

Mivel a feltétlen rokonszenv már az indulásnál megvan, a hős alkalmassá válik arra, hogy az ifjú olvasó bármilyen nehéz helyzetben is vállalja vele a megpróbáltatásokat.

Az olvasott regényekben azonban ezzel kapcsolatban felmerül néhány kérdés. Az ábrázolás fentiekben kifejtett eljárása ugyanis már eleve sugalmazza, hogy ezek a *hősök nem bukhatnak el jelentéktelenül*, bármilyen sorsuk lesz is, kiemelkedő személyiségeknek kell lenniük, úgy, hogy még esetleges bukásuk is erőt adjon. Ugyanígy az *általuk képviselt ügynek is* — győzelmétől vagy bukásától függetlenül — *jelentékenynek kell lennie*. Mindkét esetben az a nehéz feladat hárul az íróra, hogy olyan eseményeken vezesse végig hősét, amelyek az összefüggések következetességével viszik a megoldás felé úgy, hogy közben az egyéb mellékalakok, helyzetek, a történelmi kor ábrázolása is szinkronban maradjon velük.

Úgy érzem, hogy a sokoldalú következetesség ilyen követelményét nem minden esetben sikerült elérni; így például a Könyves királyban és a Csendességi fogadalomban nem, a *Három fekete lobogó*ban csak részben. Az írónak szándéka, hogy bár minél több bonyodalommal, de *történelmi ismereteket is közöljön*. A hős aztán bekerül a kuszált helyzetek tömegébe, amelyekből ki kell vágnia magát. Teherbírása azonban véges, a sokszor rendkívüli események közt nehezen tud megoldást találni; a jellemből fakadó *belső erő* és az adott szituáció kölcsönhatása kevésnek bizonyul; így az író a jellemábrázolásban kompromisz-

szumra kényszerül. Ez történik a Könyves király Zoltánjával, aki Itáliától a kezeses háborúk földjéig bejárta az akkor ismert világ legnevezetesebb helyeit, közben mindenütt más gondolatokat, más életerzést, egymástól merőben eltérő kisvilágokat talál (a nyugat-európai kereszteslovagok gondolkodása pl. egészen más, mint az itáliai városállamok polgáraié, vagy mint a kor magyarjaié), ezeket elrendezni végső soron nem tudja, s úgy tűnik, hogy lassanként önmaga lehetőségeinek periferiájára kerül.

Bizonyos mértékig ez áll a Csendességi fogadalom Ferkójára, a Három fekete lobogó Pelhaem ezredesére is. Az események emberi hitele gyengül, a jellemeknek pedig az eseményekkel, a helyzetekkel való kapcsolata lazul meg.

Nem arról van szó, hogy az írónak nincs vagy nem adódhat lehetősége arra, hogy a történetet a tetszés szerinti változtatásig, az izgalmat, a kalandosságot bármily fokig vihesse. Elvileg nehéz megmondani — ha egyáltalán lehet —, hol van ennek a határa.

Nincs egységes eljárás arra vonatkozólag, hogy mi vált ki mélyebb hatást: a *hős húzódjon félre, és élje egyszerű dolgos életét, diadalmaskodjék vagy roppanjon össze*. A jellemábrázolás következetessége ezekben az esetekben azért fontos, mert mindegyik író valóban lényeges kérdésekhez, koncepcióhoz kapcsolta hősei sorsát: a Kálmán-kori Magyarország és Európa viszonyához, az igazságkereséshez stb. És ilyen vonatkozásban a jellemek és az ábrázolt tartalom sorsa igazságszoros összefüggésben van. Ahogy *Lengyel Balázs* megjegyezte, a jó ifjúsági művek általában nagy kérdéseket feszegetnek, olyanokat, amelyek az illető korban eredendően és modernnek (Lengyel Balázs: Modernség az ifjúsági irodalomban. Jelenkor 1968/7. 8. sz.).

Fontos lehet a történelem tényszerű eseményeinek az ábrázolása is. A négy író itt különféleképp jár el. Jellemző, hogy egyiküknél sem találunk terhelően sok adatszűrű művelődéstörténeti anyagot, ami érdektelenné, vagy fárasztóvá tenné az elbeszélést. *Zsigray Anna* inkább a köznapi élet, a parasztok, betyárok, kereskedők, az urak köznapi élete, *Fehér Tibornál* az országot közvetlenebbül érintő események bemutatása emelkedik ki. *Gál György Sándor* használja a legtöbb idősíkot; a múlt század és a jelen Angliájá, a II. világháború képei, az író életének eseményei játszanak egymásba, *Ordas Iván* az előadásmódok változatainak felhasználásával (Damjanich maga, illetve az író Damjanichról alig beszél, ehelyett mindig más, az események tanújaként fellépő szereplő mondja el élményeit). A nagy jeleneteket (csaták,

összecsapások) nem mutatja be, inkább az azokhoz kapcsolódó és az azokat meghatározó, vagy kevésbé ismert mozzanatokról beszél.

Mindezekből egyrészt az derül ki, hogy *egy-egy történelmi kor atmoszférájának bemutatására* nem feltétlenül szükséges a látványosság, nagy csatajelenetek, történelmi tablók bemutatása, másrészt nem fontos a koncepcióként kialakított kérdések megvizsgálására konkrét történelmi tények sorozatos, így sztereotíppá váló leírása.

Ugyanis ilyen esetben maga a tény, a jelenség könnyen külsődlegessé válik; elhomályosítva az emberi összefüggéseket önmagába mutat, ismereteket közöl, feladva a teljesebb megformálás lehetőségét (Könyves király, Három fekete lobogó). Azért tarthatjuk jól sikerültnek *Ordas Iván Damjanich tábornokát*, mert nem elsősorban a tények és az adatok emelkednek ki belőle, hanem mindezeknek az emberi oldala, azok a kisebb és nagyobb összeütközések és konfliktusok, amelyek mögött felsejlenek a szélesebb összefüggések, súlyosabb események kontúrjai is. Mihajlovics József vászonkereskedő családjának meséli el például Damjanichcsal és a forradalmi eseményekkel kapcsolatos élményeit. Nemcsak izgalmas dolgokat mond el, de a maga veszélyesen *jelentéktelen személye annál*

jobban kiemeli a másféle magatartás körvonalait, a helytállás, a bátorság, a hazaszeretet példáit, mert az író szerencsés kompozíciós megoldással olyan helyzeteket teremt számára, amelyekből ez az ellentét természetesen következik.

Nem kell tehát mindenáron mellőzni a tényeket, történelmi eseményeket. Az eseményesség, kalandosság igen jól megfelel a gyermekolvasó életkori igényeinek. Benne és általa éli át azokat a megpróbáltatásokat, küzdi le az akadályokat, amelyekben részt csak hősévé alosulva vehet. A kalandosságnak a történelmi regényekben különös szerep jut. A történet emberi vonatkozásainak kiemelése mellett a kalandosság ad lehetőséget az ismeretek gyarapítására, a jó értelmű, érdekes módon történő tanításra is. Nem valószínű, hogy a gyermekolvasónak bő ismeretei volnának akár Kálmán királyról, vagy különösen a múlt század elejének Angliájáról. Nem baj, ha az író azt a célt tűzi ki, hogy bizonyos ismereteket is közöl művében. Talán ez az ifjúsági történelmi regénynek egyik legnehezebb oldala. Az olvasó érdeklődését vár, ugyanakkor igazság- és tudásvágyát is ki kell elégíteni. Ez vezette Fehér Tibort és Gál György Sándort is arra, hogy a fél világon keresztülutaztassák hőseiket. Ezen a ponton találkozik talán legközvetlenebbül a didaktikus szándék és az irodalmi, művészeti alkotás. Úgy tűnik, *a didaktikus szándék nem mindig simul a művészi megoldáshoz*, olykor „magyarázóan” kiemelkedik. (Könyves király, Csenedességi fogadalom.)

A regények bővelkednek olyan jelenségekben, amelyek közvetlenül az érzelmekre hatnak. (Kálmán király csalódik házasságában, Zoltán szerelme és kötelességtudata ütközik, a Csenedességi fogadalom Ferkójának vagy Andréjének érzelmei megtisztulnak, Damjanich kíméletlen meggyőződéséből konfliktusok származnak stb.)

A négy könyv közül kettőben — *Három feketé lobogó*, Csenedességi fogadalom — a hősök az örületig vitt hittel, szinte rögeszmés elszántsággal (Pelhaem és Bertin) viszik keresztül akarataikat.

Megfigyelhető azonban, hogy amikor a cselekmény a rendkívüliség, csaknem a fantasztikum határát súrolja, *a történet hite is csökken*. Az érdekességre helyeződik a súly, ami végeredményben izgalmat, érdeklődést válthat ki, de a történet egészének felfogása szempontjából nem mindenben előnyös.

Miről van szó?

A Csenedességi fogadalom Ferkója Halasról indul el, hogy felkutasson három embert, akik egykor megtagadva becsü-

letüket és emberségüket elrabolták a szegény halasi nép pénzét. Sokáig úgy látszik, hogy vállalkozása eredménytelen marad, mígnem a véletlen segít: legjobb barátjának apjában — akinek éppen a kenyerét eszi — ismer rá az egykori rablóra, az azóta sok országot megjárt és franciáként visszatért Bertinre. A módszer a kalandregényé. Mégsem hiszem, hogy ebben az izgalmat keltő végkifejletben volna legfőbb érdeme: sokkal inkább azokban a *remekül megírt részletekben*, amelyek a magyar életben gyökerező ellentéteket (halasi gazdagok és szegények harca, pásztorok és betyárok, szegényemberek egymást segítése), tehát a korabeli sok arcú magyar világot mutatják be. Ebben van a legfőbb érdeme, mert egyébként inkább csak kalandokról szól, amelyek a fiú által képviselt ügyszor nem kapcsolódnak szorosan, és attól többé-kevésbé el is térítik.

A tét itt végeredményben a tartalmi-gondolati egység megőrzése. Mint már utaltunk rá, a műveket egybefogó „nagy kérdés” felvetése a szándéka mindegyik írónak. Vajon nem az lenne-e célravezetőbb, hogy ezek a „nagy kérdések” úgy váljanak egységessé, hogy az izgalmak, kalandok a nagy kérdések alárendeltjeivé legyenek? Úgy, hogy az ettől eltérő cselekményszálak ne nőjék túl a mű hatása szempontjából legfontosabb kérdéseket, azok emberi megvalósulását. s hogy a cselekmény minden pillanata, a mű minden egyes helye végeredményben a központi gondolatra utaljon? (Hazaszeretetre, helytállásra, barátságra stb.). Nem azt állítjuk, hogy ettől az egységtől való eltérés teljesen önálló, szervesen betéteket eredményez a vizsgált művekben, hanem arról az igényről van szó, hogy a két vagy több szálon futó cselekmény és a gondolati tartalom a történet folyamán valamiképp összehangolódhassék. Végeredményben a jellemek és vonatkozásaik viszonyáról szólva azt mondhatjuk, hogy a *művek olyan egységet fejezzenek ki, amelyben a központi gondolatot hordó „nagy kérdés” a maga teljességében bontakozhat ki, megfellelő súlyt helyezve a történelmi eseményekre, tényekre, epizódokra*.

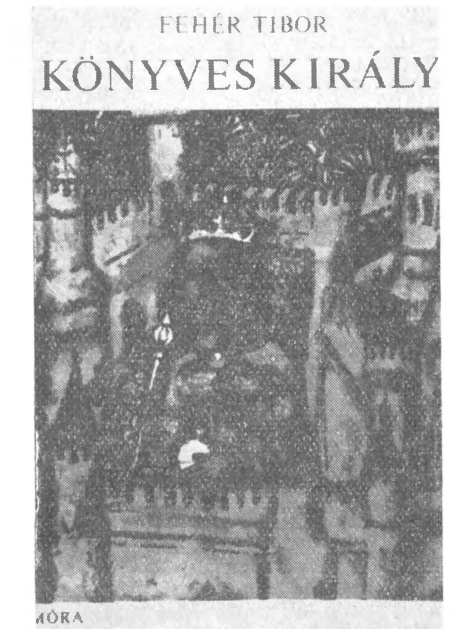
Számtalan más és fontos kérdésre nem térhettünk ki. Arra, hogy milyen a viszony a fikció és a történelem valóságos eseményei között az ifjúsági történelmi regényben, mennyiben térhet vagy térjen el az író a történelem valóságos eseményeitől, elég-e, és milyen arányban helyes az adott korra jellemző művelődéstörténeti ismeretanyag bemutatása, milyen tanulságokat tartalmaznak az elemzett művek a mai ifjúság erkölcsi arculatával, gondolkodásmódjával való összehasonlításban? Pedig ilyen vonat-

kozásokban is bizonyára sok érdekes következtetésre lenne mód.

Néhány szót kell azonban szólni a regények nyelvéről. Első pillantásra, de mélyebb okok után kutatva is zavaró, ha nyelvi túldíszítéssel, vagy sztereotípiával, szürkeséggel találkozunk. A regények ebből a szempontból is különböző színvonalúak. A legárnyaltabban talán Zsigray ír, a legtárgyilagosabb nyelven Ordas Iván, Kár, hogy Fehér Tibor egyébként kifejező stílusát rontják az egyformává váló ismétlések (Pl. az idő múlását, az évszakok változásait egy-egy visszatérő mondattal érzékelteti.) Úgy érezzük, ha a *szabatosság, pontosság* az írásművészet egyik fontos feladata, akkor az *ifjúsági irodalomban ez fokozottan érvényes*. A művek nyelve egyébként mértéktartó, az írók nem terhelik túl régies, nehezen érthető kifejezésekkel. Néhány zamatos, találó, légkört teremtő fordulattal majd mindegyik regényben találkozunk, főleg Zsigraynál és Ordas Ivánnál. Talán nem is ártott volna, ha ebből többet kapunk, hiszen nyelvünk sajátosságait, gazdag kifejező erejét a történelmi művekben jól megmutathatjuk.

Négy regény elolvasása után az ifjúsági történelmi regényről levonhatunk néhány következtetést.

Az esztétikai megformálás igényének szem előtt tartásával a jellemábrázolás néhány vonatkozásáról volt szó. Úgy érezzük, végül is az *áttekinthetőség* követelményét emelhetjük ki. Megállapíthatjuk, hogy *elsődlegesnek az emberi kapcsolatoknak, viszonyoknak* kell lenniük. A kalandosság vagy a szerkesztésmód más, az érdekességet szolgáló fogá-

sai annyiban helyénvalóak, amennyiben ezeket segítenek kiemelni. Nem a jellemek, a szituációk bonyolultsága okoz elsősorban gondot. Az áttekinthetőség hiányát, a zsúfoltságot az okozza, ha a cselelmények olyan részei kerülnek előtérbe, amelyek önmagukon túl keveset árulnak el az emberről, a világról. Ettől is függ az olvasás okozta élmény, a mű hatása.

Tóth Károly

kézikönyvtár

Két kézikönyv — gyermekkönyvtárosok számára

Kosztolányi írja gyermekkorára emlékezve: „A lélek még szűz, beíratlan fehér lap. A szem szomjasan issza magába a benyomásokat. A fül idegei érzékenyen rezdülnek meg egy szellő fuvalmára is. Az orr sohasem érzett illatokat szimatol. Az új ember mohón akarja az életet, és vágóó öleléssel fogadja magába a színt, a zajt, az illatot, az egész világot.”

Az ún. „esztétikai nevelés” alapélménye fejeződik ki ebben a pár mondatban. Minden, ami első az életben, döntő fontosságú az ember számára. A művészetekkel való első találkozások is ilyenek.

Egész életre szólóan eldönthetik — és sokszor el is döntenek —, hogy hajlamaink, adottságaink kialakulnak-e, befogadó, érthető barátai, élvezői, esetleg alkotói leszünk-e valamelyik művészeti ágak (vagy többnek is), és ami fő, munkálja, finomítja, csiszolja-e a művészetekből áradó szépség egész lényünket? Jobbak leszünk-e általuk?

A legtöbb szülő nem is sejtí, hogy milyen pótolhatatlan nevelőeszközt ejt ki a kezéből, ha nem meri vállalni azt a szellemi erőfeszítést, amit a gyermekkel való „együttfejlődés” jelent. Sajnos, túlsá-

gosan is prakticista iskolarendszerünk sem aknázza ki az esztétikai nevelés lehetőségeit.

A jó könyvtáros nemcsak a gyermekkönyvtárban neveleli jövőendő olvasóit, hanem a felnőttek között is, amikor ráirányítja figyelmüket a gyermekek esztétikai nevelésére, a mesemondásra, a kiscsinyek elindításának módjaira.

A következőkben két olyan könyvről szólunk, melyek közül az egyik könyvtárosok, pedagógusok, szülők szakmai olvasmányának tekinthető, a másik gyermekkönyvtárosok és olvasóik közös kézikönyve.

Dr. Mészáros István: *Gyermektípusok — esztétikai tevékenységek* c. munkája sokkal élvezetesebb, mintsem ezt száraz, tudományos címe sejteti. Hat fővárosi és két községi iskola második és negyedik osztályos tanulóinak körében végzett vizsgálatainak eredményeit minduntalan összeveti írók, művészek emlékező soraival. A kettő összecseng: a mai gyerekek legérdeklődőbb, legelevenebb csoportja épp úgy reagál egy-egy versre, mesére, (ha nem is tudja még úgy kifejezni), ahogy a fél századdal idősebbek emlékeznek hasonló élményeikre.

A vizsgálódásból az is kiderül, hogy valamennyi művészeti ág közül az irodalom az, amelyben az iskola és a család a legtöbb indítást adja, s amelyben a tanóra a házi olvasmánnyal leginkább szinkronba kerül. Következésképp a gyermekek *olvasási kultúrája* lényegesen magasabb képzőművészeti vagy zenei kultúrájuknál. Bizonyos fokig és egyes érintkezési pontokon még a film és a tv is az irodalom iránti figyelemkeltést szolgálja.)

El ne bízzuk magunkat, azért még igen népes a nem olvasók közönyös tábora. Közöttük is ritka azonban a könyv nélküli gyermek: a szülők vásárolnak könyveket — néha túl sokat is, olyannyira, hogy a betűkkel küszködő iskolás a bőség zavarában veszti el a kedvét —, ám maguk nem olvasnak. Szabadísznek, státusz-szimbólumnak tekintik a könyvet — a példa ragadós! —, és főként *műélményt* nem adnak át. Veres Péter, Szabó Pál és mások emlékezeiből látjuk, hogy olvasóvá növekedhet a gyermek akkor is, ha csak egy árva kalendárium van a háznál, de *mesélő* felnőttek veszik körül. Ez fontosabb, mint a polcra helyezett és ki sem nyitott ajándékkönyv. Az olvasó gyermek majdnem mindig könyvtárlátogató is, és a könyvtárlátogató rendszerint gyűjtővé fejlődik, vagyis zsebpénzéből, nyári keresetéből vásárol könyvet. A választóvonal itt húzódik: szereti-e a gyermek annyira a könyvet, hogy saját — bármilyen sok — kötetén kívül még többet kíváncsion, és vágyik-e gon-

dolatokat cserélni róluk otthon, a könyvtárban vagy mindkét helyen?

Zenei oktatásunk kitűnő módszereit a fél világ utánozza. Mégis milyen messze vagyunk Kodály szándékától: „Az lesz az igazi — írta 1946-ban —, mikor annyira benne él az ifjúság a nép zenéjében, hogy a munka közben önkéntelenül fel-toluló dalfoszlányok is abból valók lesznek. Nem mint ma még sokszor, elhul-latott slágertöredékek vagy a zenei pony-va egyéb üledéke.”

Nos, az „üledék” — Mészáros adatai szerint — mindinkább növekszik. Megállapítja, hogy az iskolában zenei igényekre nevelt gyermekek *sehol sincs alkalma énekelni* (!), ez nem szokása, zenét ugyan hallgat, de csak tánczenét (egyes kivételektől eltérve). Hová lettek a munka közben daloló édesanyák?!

A képzőművészeti kultúra (látásmód, ízlés, alkotói készség) alakításával iskola és szülői ház egyaránt adós. Egyik sem érti, hogy a gyermek nem *látványt* akar ábrázolni, hanem *élményt*, nem a valóság naturalista képét, hanem mese-és emlék-illusztrációkat, stilizáltan.

Mészáros István vizsgálódásaiból esztétikai nevelésünk kiáltó hiányai tűnnek ki, az individualizált, vagyis az egyéniségre szabott nevelés nélkülözhetetlensége és a sokat emlegetett koncentráció sürgető szükségége. Egymástól elszigetelt tantárgyak között elvész a nevelés; „tananyagot” oktató (vagy a szülők esetében „tananyagot” korrepetáló) eltompult felnőttek között épp a „szépség” vész el, amelynek közvetítésére az egész tanítás hivatott lenne. (Tankönyvkiadó, 181 l. 15,50 Ft)

*

Hegedüs András: *Legkedvesebb íróim* c. munkája sikeres kísérlet egy új műfaj: a gyermekeknek szánt „irodalomtörténet” megteremtése terén. A szerző nem ismeretlen a könyvtárosok körében: a Kincskereső főszerkesztője, a magyar irodalom professzora a szegedi Tanárképző Főiskolán és régi harcosa az élményszerűbb, gazdagabb, olvasót formáló irodalomtanításnak.

Ó valóban tudja, tapasztalta, hogy még az olvasó gyermekek sem tudnak úgy-szólván semmit legkedvesebb íróikról, a gyermek- és ifjúsági irodalom klasszikusairól, hiszen az egyéni olvasmányok és az iskolai tananyag csupán a kötelező műveknél esnek egybe. (És ott sem mindig.)

Igaz, hogy a mű önmagában is megáll, de minél tudatosabb az olvasó, annál inkább szeretné közelebből is ismerni az író, olvasni róla, életéről, koráról, az őt formáló körülményekről.

Ez a kötet most 30 íróat mutat be. Életútjukat, portréjukat úgy vázolja föl, hogy nemcsak igen élvezetes olvasmányt

ad, de mintát is arra, miként kell és lehet íróról, irodalomról frázisok nélkül, egyszerűen, szépen beszélni. Világirodalmi fejezeteiben még az irodalomhoz érő felnőtt is találhat újat (ugyan hány „szakmabeli” tudja, hogy pl. Cervantes Don Quijote-ját először Karády Ignác, Kossuth Lajos gyermekeinek nevelője ültette át magyar nyelvre, s hogy az először 1848-ban jelent meg nálunk?), és ami a legfontosabb, emberközelbe hozza az írókat, sőt „gyermekközelbe”, mert miután — olykor novellisztikus módon — felvázolja korai éveik környezetét, bőven idéz önvallomásaikból, emlékezéseikből, különös tekintettel gyermek éveikre.

Igen hasznos — jövődó tankönyvek számára példaadó —, hogy minden portré végén kis bibliográfiát közöl az íróról szóló és a gyermekek számára már érthető irodalomból. Ugyanúgy bibliográ-

fiát találunk a könyv végén is: Mit olvashatunk más íróról? címmel; és kislexikont a mai magyar ifjúsági irodalom legismertebb prózaíróiról. Ez a kislexikon a könyvtárosoknak is jó segédeszköz, a könyv egésze úgyszintén. A 30 ifjúsági klasszikus kiválasztása is vitathatatlan. S ha hiányolhatunk is egy-két nevet (pl. a portrék közül Saint-Exupéry-ét; a kislexikonból Dienes Andrásét), a besoroltak ellen nem lehet kifogásunk. Hegedüs Andrásnak sikerült olyan könyvet létrehoznia, mely egyszerre képes nevelőt, könyvtárost, gyermeket tájékoztatni — és ezzel méltó módon csatlakozott az ábrázolt írókhoz, akikre éppen az jellemző, hogy műveik minden korosztály számára egyaránt élvezhetők; csak azért gyermekírók, mert már életünk kezdetén barátságot kötünk velük, mégpedig életre szólót. (Móra, 340 l. 25 Ft.)

Bozókya Éva

könyvtári szakirodalom

Gombocz István: A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége

A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségéről, melyet az angol név kezdetűinek alapján rendszeren IFLA néven emlegetünk, sokat hallottunk, de közelebbi céljairól, bonyolult szervezetéről ugyancsak keveset. Most, a Budapesten tartott közgyűlés alkalmából ezek megismertetésére vállalkozott Gombocz István, az IFLA nemzetközi kiadványcsere bizottságának a titkára.

Száz lapnál valamivel terjedelmesebb munkájának első része a szövetség múltját tárgyalja, főleg az 1955 óta tartott közgyűlések fő témáit és az itt hozott határozatokat. A közgyűlések fokozódó népszerűségére vall a résztvevők számának állandó és erős emelkedése (a kezdeti létszám 100 körül volt, a legutóbbi közgyűlésé 750, a budapesti tanácskozásé pedig 1000).

Az ismertetés második része az IFLA szervezetével, alapszabályaival, tagságával, elnökségével, a közgyűlések szerepével, a szekciók és bizottságok hatáskörével, a pénzügyekkel, valamint a különböző nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatával foglalkozik.

A harmadik rész a szekciók és bizottságok munkájáról szól, arról, hogy milyen kérdéseket akarnak megoldani, hogyan próbálják meg közös nevezőre hozni a tagegyesületek elgondolásait. (Tájékoztatásul: 5 szekció, 8 alszekció és 11 bizott-

ság működik.) Végül a függelék a könyvtáros szövetség fontosabb kiadványait és az eredményeket regisztráló irodalmat sorolja fel.

Gombocz könyvéből azt is megtudjuk, hogy milyen fontosabb kérdések megoldásával foglalkozott és foglalkozik az IFLA. Példaképpen felsorolunk ezekből néhányat: a nemzeti könyvtárak gyűjtőköre, az egyetemi könyvtárak helye az egyetemeken belül s az országos hálózatokban, a tudományos és a közművelődési könyvtárak közti együttműködés, a kórházi könyvtárak feladatai, a világ térképgyűjteményeinek közös címtára, a színházi tárgyú könyvek és makettek csereje, a szerzői rendszerek és a címrendszerek egységes alapelveinek meghatározása, a gépesített katalógusszerkesztés, a könyvtárközi kölcsönzések formái, a csereközpontok megerősítése, a folyóiratok egyszerűsített címléírása, az egységes könyvtári statisztika, a szabványosítás, az ősnyomtatványok központi katalógusa, a kéziratrestaurálás, a bibliográfia-készítés optimális módszerei, az egységes könyvtári terminológia, a könyvtárosképzés javítása, a könyvtárárpítés célszerűbbé tétele, a könyvtárgépesítés lehetőségei. A könyv arról is felvilágosít, hogy a felsorolt problémákkal kapcsolatban milyen döntéseket hoztak, és milyen IFLA-publikációk jelentek meg róluk. (1972. OSZK—KMK. 124 l. Sokszt.) V. M.

Gyuris György: Dugonics könyvtára

Katalógus

Könyvtártörténésznek mindig öröm, ha szűkebb szakmájában újabb mű, különösen, ha forráspublikáció lát napvilágot. Ez a kiadvány is ilyen alapérzést kelt bennünk, hiszen irodalmi, közéleti nagyjaink könyvtáráról viszonylag kevés korabeli jegyzékkel rendelkezünk, s rekonstruálásuk sem mindig egyszerű feladat. A szegedi Somogyi Könyvtárban a Dugonics-könyvtár rekonstrukciójához szükséges forrásadatok aránylag teljességgel rendelkezésre álltak, így a szerkesztőnek nem okozott különösebb nehézséget a katalógus összeállítása; ebből nyomon kísérhető az a folyamat, melynek eredményeként — Tömörkény István és Csollány Dezső közreműködésével — sikerült a könyvanyag szinte hiánytalan megszerzése. Gyuris György az előszóban jelzi, hogy most sem „az életmű és a könyvtár összevetésére”, sem „a kéziratok elemzésére” nem vállalkozhat, s a katalógust csupán művelődéstörténeti forrásként kívánja közreadni. (Csupán a bevezetés végén nyújt a 142 kötetben található 376 műről műfajok és nyelvek szerinti tájékoztatást; például így: 297 latin és 50 magyar mű, 88 alkalmi kiadvány és 48 teológiai mű.) Maga a katalógus két fő- s két mellékrészre oszlik. Az 1938-ban vásárolt 18 gyűjteményes kötet (analekta) után 122 önálló mű következik, majd két függelékben a már korábban beszerzett kötetek, illetve Dugonics rokonának, Dugonics Ádámnak könyvjegyzéke. A kötet — mely a további Dugonics-kutatás egyik alapja lehet — vegyes (személy- és földrajzi név, tárgy-) mutató zárja le.

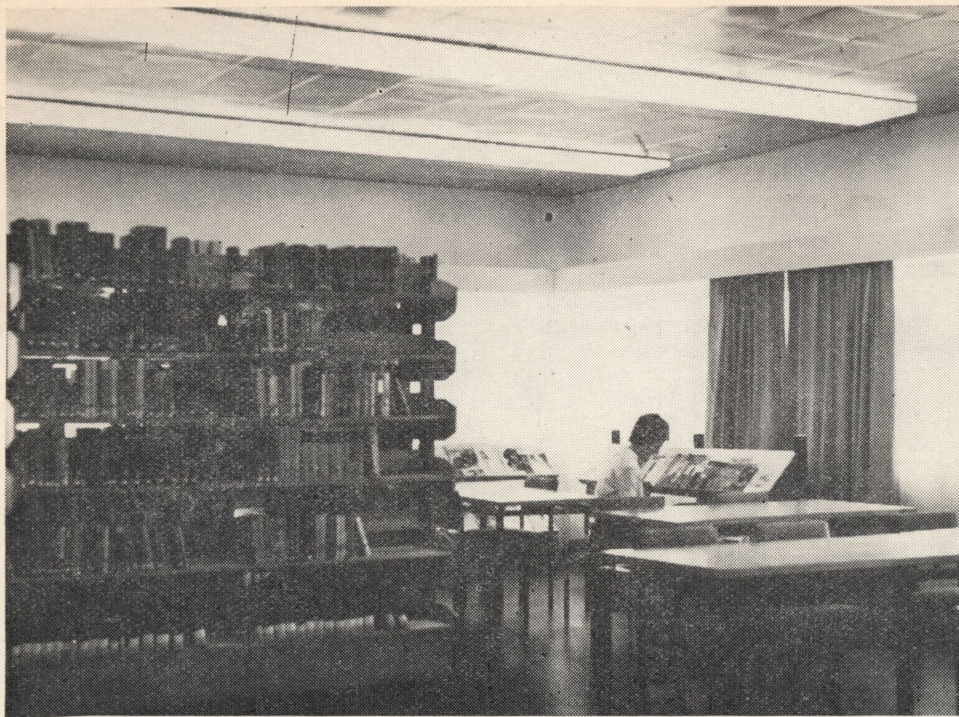
Bármilyen örömdetes is az a tény, hogy egy nagy közművelődési könyvtár fontos könyvtártörténeti forrást publikál, az örömben sajnos ürmöcseppnek is vegyülnek. A hiányosságok, félreértések részletes taglalását itt már csak terjedelmi okokból sem vállalhatjuk, a leglényegesebbekre azonban — okulás céljából — rá kell mutatnunk.

Tartalmi szempontból: 1) az 1775–76-ban szerzett hat kötet nem az Egyetemi Könyvtár állományából származik; a tételek bejegyzéseiből nyilvánvaló, hogy azokat Dugonics Nagyszombatban, ottani tanárkodása első éveiben saját költségén vásárolta az általa akkor „collectio Tirnaviensis”-nak nevezett magánkönyvtára

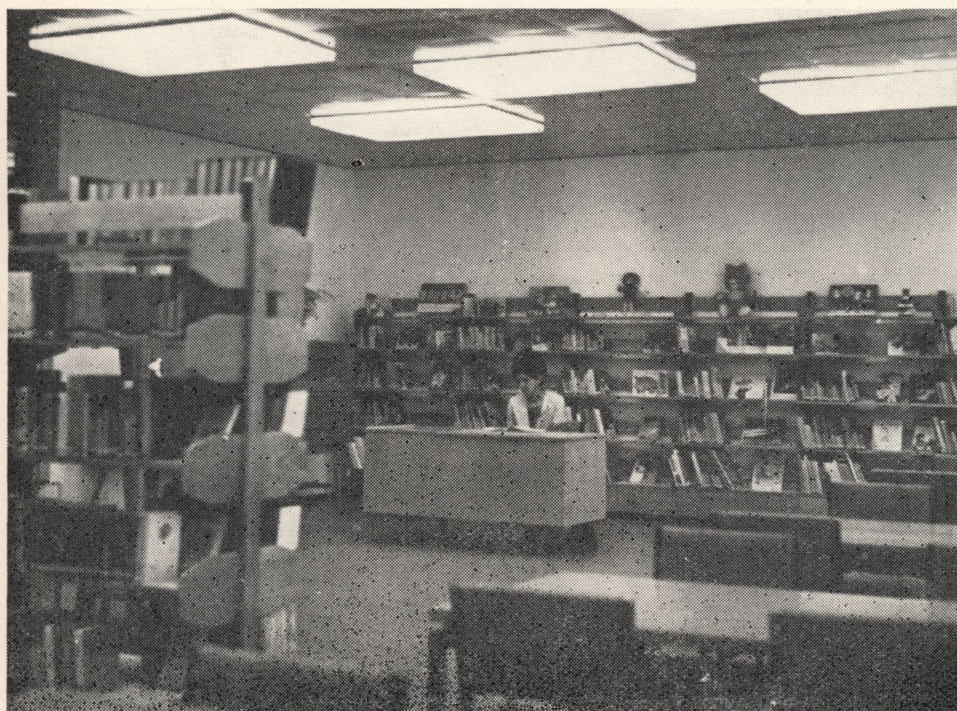
részére. (Az Egyetem Könyvtárt ui. soha nem hívták „Collectio”-nak: ezen a néven *legújabb* nevezzük a könyvtár bizonyíthatóan 1585–1635 közötti szerzeményeit.) — 2) Forráskiadásban elengedhetetlen a filológiai pontosság; a Gyuris által az Egyetemi Könyvtárnak tulajdonított művek kéziratos bejegyzései általában hibás olvasatúak. (Így például a 004: „Andrea” helyett „Andree”, „Tirnaviensis” helyett „Tirnaviensis”; a helyes; a 014 vége helyesen: „incolatus mei Tirnaviensis” stb.) A bevezetésben ki nem olvashatónak jelzett német szövegrészek értelemszerűen: „darsehen” h. „versehen”, „meiner Ansicht noch” h. „nach”; „...llig” h. „willig”. — 3) Érdemes lett volna megkísérlni a Dugonics-féle ex libris bejegyzések „a Sancto Angelo custode” szövegének magyarázatát is; ez ui. azt jelenti, hogy Dugonics nem egy bizonyos szentet, hanem általában egy őrangyalt választott rendi patrónusának.

Formai szempontból: 1) számos helyen hiányzik a nem közérthető szöveg magyarázata. Így például a 123/43 tételnél csak sejtjük, hogy kancelláriai (vagy helytartótanács) iratról van szó, de hogy az kinek s miről szól, nem is sejtethetjük. Ugyanez vonatkozik a 123/10 tételre is. — 2) A 123/41 tétel címfelvétele rövidítése helytelen, mert nem ad értelmes szöveget. A jó megoldás: „Carmen quod honoribus... comitis Josephi Erdödy... obtulit...”. — 3) A 096/1 tételnél bármely levéltár megadta volna a betűjelek szakember számára nyilvánvaló feloldását; egy feltehetően nem lényegtelen feljegyzésről van itt szó a helytartótanács irodája részére. — 4) A mutatóban „Brayda” az elsődleges forrás (Graesse: Orbis latinus) alapján megállapíthatóan Bra olasz várost jelzi; Esztergom latin neve helyesen „Strigonium” és nem „Strigonia”, stb.

Összefoglalóan: kár, hogy a közreadó nem dolgozott nagyobb filológiai apparátussal és pontossággal, s hogy nem vette igénybe a megfelelő szakemberek támogatását. Örömdetes viszont, hogy egyik nagy vidéki közművelődési könyvtárunk a magyar irodalom-, művelődés- és könyvtártörténet szempontjából számottevő forráspublikációt bocsátott közre. (A Somogyi Könyvtár kiadványai 14. Szeged, 1972. 114 l.) **Tóth András**

Az új Celldömölki Járási Könyvtár felnőtt- és gyermekrészlege. Cikkünket lásd a 606. oldalon (Gerő Gyula felvételei)

Ára: 6,— forint